MÜÜRILEHT

NÜÜDISKULTUURI HÄÄLEKANDJA VIIEKÜMNE ÜHEKSAS NUMBER : DETSEMBER 2016

HIND 2€

9 772346 662013

#59 : ESOTEERIKA

JUHTKIRI

LIIGA KAUGELE ÜLE PIIRI ON OHTLIK

Foto: Priit Mürk

Olen kartnud kogu esoteerilist maailma terve elu kui tuld. Ja see ei ole hirm mõne suure tundmatu ees, ka mitte mingisuguste esoteerilisest maailmast tulenevate (väljamõeldud?) ohtude pärast, vaid pigem, vastupidi, on hirm selle ees, et äkki ma hakkangi uskuma, äkki ma muutun selliseks nagu nemad! Meil kõigil on ilmselt olnud mõni kolleeg, kaugem või lähem sugulane, naaber või klassikaaslane põhikoolist, kes vabalt valitud koosviibimisel või Facebookis inglitest või karmast, oma poolvääriskivide raviajaloost või, veel hullem, reptiilidest või *chemtrails*'i teooriast pajatama asub. Ja juhul kui me oleme skeptikud, oleme tuttavad ka suhtumise muutumisega neisse inimestesse. Seejuures kipuvad „pärisesoteerikud" olema ju väga helged, rõõmsad ja armsad inimesed, aga ka kuidagi natuke totud või „teisest maailmast". Samamoodi olen hoidnud kaugele eemale religioossetest ringkondadest, kes esindavad minu jaoks midagi väga sarnast. Just asjaolu, et pealtnäha „normaalsed" inimesed võivad sellesse spiraali järjest sügavamale ja sügavamale neelduda, kasvatab ohutunnet.

Kui palju oleme kuulnud retoorikat, kuidas mõni kinnisvaramaakler, arst, firmajuht või miljonär (aga igatahes keegi hästi mõistlik ja ratsionaalne!) keeras oma elus kanna-/päevapealt uue lehekülje, lahkus töölt ja järgnes oma tegelikule kutsele, avades kristallipoe, hakates ravitsejaks, reikimeistriks või muidu ökohipiks. See retoorika sugereerib justnimelt seda, et nii võib juhtuda meist igaühega. Jah, enamasti muidugi nii hullusti ei lähe, enamik esoteerikaentusiaste jäävad „ei, aga" või „jah, aga" tasemele peatuma („Ei, ma olen väga ratsionaalne inimene, aga… kuidas seletada seda [sisesta vabalt valitud üleloomulik nähtus Vanga ennustustest mingisuguste imepäraste tervenemisteni olukorras, kus Lääne meditsiin ei andnud enam mingisugust paranemislootust jne]?" või „Jah, ma kannan küll seda kaitsvat amuletti, ega ma päriselt ei usu, aga ega see ju kurja ka ei tee" vms), aga tihti satuvad meie meediasse või muidu arutelu objektiks ikka need kardinaalsemad muutused või suuremad hullused.

Nii kirjutas **Kirsti Vainküla** 16. oktoobri Ekspressis ühest eesti naisest ja tema murest – kust saada 13 000 eurot, et leida elule mõte, Sisemine Ärkamine, avada kolmas silm… Sama lehe juhtkirjas nimetab peatoimetaja **Erik Moora** probleemiks „soojalainet meie peas" ja ma pean temaga nõustuma – on tõepoolest asju, mis ei mahu pähe. See kolmanda silma avamise juhtum pole selgesti ainus samalaadne, mäletame küllap kõik mõnd meedias kirjeldatud olukorda, kus näiteks mustlasverd isikud kergeusklikud mitte väga heal järjel vanurid needuse mahavõtmise ettekäändel säästudest lagedaks teevad. Teame näiteid, kus täiesti ravitavalt haiged eelistavad Lääne meditsiinile „nurgaposijaid", sellel võivad aga olla kurvad tagajärjed. Loomulikult on lihtne öelda, et siin on mindud üle piiri. Aga kust see piir algab, ei tea ju keegi. Piir on järsk, piir on hetkeline, see on tal loomuses. Siin- ja sealpoolsus on palju pikemad-laiemad kui nendevaheline lüli.

Ja kust üldse mina tean, et silmaga nähtamatut maailma ei ole olemas, et meie seljataguseid ei valva kaitseinglid või et iga meie sammu ei jälgi mõni kuri või mõni hea jumal? Ega ju ei teagi, ega minu tõde ei ole parem kui need teised, aga selliste nähtuste nagu „Битва экстрасенсов", *telegram.ee* ja David Icke hiilgeajal tundub ikkagi tarvilik siingi üle kirjutada see niinii ilmselge: liiga kaugele üle piiri on ohtlik. Pigem ei tasu anda kogu oma raha soolapuhujatele, pigem ei tasu astuda sektidesse, osaleda massienesetappudes, mürgitada oma lapsi… Noh, et igasugune radikaalsus, hüsteeria… Ma arvan, et ma ei pea seda lauset isegi lõpetama, see on tõesti ilmselge.

Ehk seepärast me nii ettevaatlikud olemegi, kui mõni kolleeg meid reikisse, sugulane šamaani tee kursusele või naaber baptistide teenistusele kutsub. See/need on maailm(ad), kuhu näib olevat täiesti võimalik ära kaduda, tibake (või palju) „ära keerata". Just sellepärast, et pole selge, kus on piirid, mille ületamisel tagasiteed enam polegi, pole enam immuunsust. Väga meeleheitel või immuunpuudulikule inimesele on ilmselt absoluutselt võimalik 10 000 euro eest maha müüa peotäis õhku või mõni ohtlik idee.

Samavõrd selge on seegi, et esoteerika piirid on inimeste jaoks väga erinevates kohtades. Mõne jaoks on ka mediteerimine kahtlane hookuspookus või totter moehaigus, teine aga ei peagi kolmanda silma avamist 13 000 euro eest liiaks. On neid, kelle jaoks esoteerika on sõimusõna ja talismaniusk kutsub esile põlastava naerupahvaku. On ka neid, kes ei julge oma usku kristallimaailma paljastada, kes loevad horoskoope ja laotavad tarokaarte peregi eest salaja… On neid, kes tõepoolest kadestamisväärselt harmooniliselt-looduslähedaselt-õnnelikult oma maamajakestes elavad, maavaimudega hästi läbi saavad ja enda kasvatatud porganditest suurt rõõmu tunnevad. Ja on neid, kes ise uskumatagi heauskseid hookuspookuse maailma värbavad, kust ohvreil on juba raske väljuda. Kas ja millal ühest siin loetletud stereotüüpsest tüübist teine saab, on raske ennustada. Aga kusagilt need radikaalid tulevad.

Aga püüame selles numbris mitte keskenduda pelgalt esoteerilisest maailmast ja uuest vaimsusest tulenevatele ohtudele, vaid astuda arglikult n-ö libedale jääle ja vaadata nähtusi lähemalt, püüda paremini mõista, miks esoteeriline ilmavaade ja praktikad meil iseäranis populaarsed on ja, nagu näib, üha enam järgijaid koguvad.

Maia Tammjärv, kirjandus- ja uudistetoimetaja

Esikaanel Ingrid Peek. Foto: Kalle Veesaar

PALUME VABANDUST

Müürilehe veebiväljaandes ilmus 29. novembril artikkel „Tartu – endiselt natsipealinn?", mille algses versioonis oli toimetuse lisatud sissejuhatavas lõigus kirjas, nagu tagidega kiilaspead marsiksid Undergroundi ja Krooksu vahet, kuid nimetatud pubide märkimine selles kontekstis oli viga ja me palume vabandust, et oleme selliseid hinnanguid esitanud.

TOIMETUS

Helen Tammemäe	peatoimetaja	helen@muurileht.ee
Henri Kõiv	tegev- ja sotsiaaliatoimetaja	henri@muurileht.ee
Mariliis Mõttus	disaini- ja muusikatoimetaja	mariliis@muurileht.ee
Piret Karro	keskkonna- ja kultuuritoimetaja	piret@muurileht.ee
Maia Tammjärv	kirjandus- ja uudistetoimetaja	maia@muurileht.ee
Sille Pihlak	arhitektuuritoimetaja	sille@muurileht.ee
Keiti Kljavin	linnaruumitoimetaja	keiti@linnalabor.ee
Pille Sepp	keeletoimetaja	pille@muurileht.ee

Makett/kujundus	Madis Katz
Illustraatorid	Andrei Kedrin, Ann Pajuväli, Lilian Hiob, Vahram Muradyan
Fotograafid	Aleksander Kelpman, Janis Kokk, Priit Mürk, Renee Altrov, Tõnu Tunnel

KOLLEEGIUM: GUSTAV KALM, MARGUS KIIS, AHTO KÜLVET, ELLEN MURULA, BERK VAHER, KEIU VIRRO

VÄLJAANDJA: MTÜ TARTU KULTUURITEHAS

TOETAJAD: EESTI KULTUURKAPITAL, KULTUURIMINISTEERIUM, TARTU LINN, AS POSTIMEES, TELLISKIVI LOOMELINNAK, VIRU KESKUS

TRÜKK: PRINTALL · TIRAAŽ: 4500

SAADA MEILE

Uudiseid ja pressiteateid: *uudised@muurileht.ee*

Arvustamiseks plaate, raamatuid, veini ja juustu: Müürilehe toimetus, Telliskivi Loomelinnak, A2 hoone II korrus, Linnalabori ühiskontor

Head kraami võib saata/viia Müürilehe nimele ka plaadipoodi Biit (Pikk 9, 10123 Tallinn) või Genialistide Klubi baari Möku (Magasini 5, 51005 Tartu). Samuti võib saata paki Müürilehe postiaadressile Tatari 64, 10134 Tallinn.

Kõigile aadressidele pakke saates või kohale viies palume märkida adressaadiks kindlasti „Müürileht".

KAASAUTORLUSEST

Müürileht ootab kaastöid, milles on ajakohased ideed ja nende veenvad põhjendused; mis on kirjutatud loetavas eesti, vene või inglise keeles; milles ei leidu arutut idiootsust, vaid troonib silmapaistev mõtteselgus. Palavalt oodatud on artiklid ühiskonna, kultuuri, teaduse ja laiemalt elu kohta. Toimetus jätab endale – iseenesest mõista – õiguse valida, millised tekstid avaldatakse. Aga kuna määrav ei ole ainult tekst, on tervitatud ka illustratsioonid, fotod, koomiksid, plakatid ja muud ajaleheformaati sobivad väljendusvormid! Kaastööga seoses võta ühendust mõne meie toimetajaga.

Tuleb märkida, et kaasautorlus on vabatahtlik ja kuna Müürilehe väljaandmine on puudulike rahaliste vahenditega ettevõtmine, mis ei teeni kasumit, pole toimetusel tekkinud seni võimalust autoritele kaastööde eest honorari maksta, v.a projektipõhised honorarifondid. Sellest hoolimata ei peegelda honoraride puudumine kuidagi toimetuse suhtumist kaasautorite panusesse.

TOETA MÜÜRILEHE VÄLJAANDMIST

Telli Müürileht 18€ eest aastas: *muurileht.ee/tellimine*

Reklaami Müürilehes: *muurileht.ee/reklaam*

JÄLGI MEID

· · · @Muurileht

SISUKORD

Hea lugeja, lehekioskis seisab Müürileht kõrvuti Sensa ja Telegramiga. Keskmiselt on tõenäosus, et müüja ulatab luugist ostjale ühe kahest nimetatud ajakirjast, kordi suurem kui see, et müügiks läheb mõni trükisoe Müürilehe number. See on normaalsus, milles elame ning mida Müürilehe detsembrinumber lahata püüab. Õnneliku juhuse tahtel kaanetüdrukuks sattunud raadiosaate „Hallo, Kosmos!" saatejuht **Ingrid Peek** räägib pikemas usutluses Helen Tammemäele holistlikust maailmavaatest ning elu müstilisematest suundadest (**lk 6–8**).

Leheküljel 9 kirjeldab **Leene Korp**, miks koos vanniveega last ära visata ei tohi ehk kuidas meeleharjutused teadmistepõhises ühiskonnas uuesti salongikõlbulikuks muuta. **Marko Uibu** küsib **leheküljel 10**, kas järjest peavoolustuv uus vaimsus on muutunud ateismi kalduva Eesti kultuuriruumi loomulikuks osaks? Etnoloogiaprofessori **Art Leete** vahendusel (**lk 12–13**) näeme, kuidas uue vaimsuse uus laine on ka meie vennasrahvaste maride ja komide seas kanda kinnitanud, kasutades selleks meediumitena televiisorit ja ajalehte. **Leheküljel 11** saavad aga kõik lugejad tänu **Müürilehe erakorralise esoteerikatoimetuse** kokku pandud testile hinnata oma valgustumise taset.

Ka kõige valgustunumad võiksid lugeda läbi **Lea Altnurme** ajaloolise ekskursi (**lk 14–15**) mõistete „esoteerika" ja „uus vaimsus" ajalukku, milles teosoofia *meets* Jung *meets* kvantteooria. **Märt Läänemets** (**lk 16–17**) ja **Piret Karro** (**lk 23**) kirjeldavad, kuidas uue vaimsuse sünkretistlik keskkond suudab edukalt ühtaegu muuta kaubaks ja anastada nii iidse religiooni kui ka Rein Raua teose „Mis on kultuur?". **Lehekülgedel 20** ja **21** kirjutavad vastavalt **Mariliis Mõttus** ja **Kristi Karro** noorte neidude üleloomulikest võimetest, mis võisid keskajal viia tuleriidale, kuid uusajal vallandasid poltergeistivaimustuse.

Ivar Murru „Salatoimikute" arvustus (**lk 24–25**) mõjub ühelt poolt mõnusa nostalgialaksuna, olles samas kurjakuulutavalt prohvetlik – sarja autorite kunagised fantaasialennud hakkavad järjest enam reaalsust meenutama. Ehtekunstiga kaasas käivatest rituaalidest ning varjatud teadmistest vestlevad omavahel (**lk 26–27**) **Kadri Mälk** ja **Urmas Lüüs**. Ka rubriigis „Uus eesti disain" (**lk 28**) on fookuses ehtekunst, sedakorda androgüünsusest huvituva **Darja Popolitova** isikus.

Kirjanduskülgedel mõtiskleb **Hele-Mai Viiksaar** armastuskirjade üle (**lk 29**), ainest selleks annab Jim Ashilevi värske teos „Armastuskirju teatrile". Arvustamisele tuleb ka Karl Saksa tantsulavastus „Seisund ja disain" (**lk 35**). DJ-ankeet laekus seekord välismaalt, autoriks tuntud duo Basement Jaxx liige **Felix B**. Lisaks sellele annavad **Maarja Nuut** ja **Hendrik Kaljujärv** muusikakülgedel (**lk 30–31**) aru oma senisest koostööst ning kaasautorid on pannud kõrva peale teiste hulgas **Mart Avi**, **Mick Pedaja** ja **Marching Churchi** värskele loomingule. RSRi veerus (**lk 34–35**) selgitab **Henrik Mägi**, miks Donald Trumpi presidendiks valimine võib olla tema koduparti jaoks Pyrrhose võit. Ning lõpuks raporteerime Müürilehe töövõidust – meie fotograafi **Priit Mürgi** visuaalse reportaažiga Lesbose saare pagulasolukorrast saab tutvuda **lehekülgedel 18–19**.

Ingel Undusk

VANAL TOOLIL

olla midagi tahtmata ja
puutumatuna päikese all
kus kõik on talletund kusagile
igal asjal on nimi

ometi on see miski, millel pole nime
ja keegi ei oska teda hoomata
yle synnist, surmast
mis teda ei riiva

kell tiksub nagu alati
asjad muudkui läevad omasoodu
ja armastuse sõna on inimeste huulil –
nad ikka otsivad seda

kõikide asjade liikumine on vägev
ja see, kuidas miski on, mis ei hävi
ma mäletan, see oli samamoodi siis
nagu nyyd

ja ikka on nii, et kui sa istud vanal toolil
vaikselt lubades maailmal endasse vajuda
siis lähed sa yha sygavamale ja sygavamale
ajatusse tõesse

mis võtab su vastu oma loendamatute
kätega
näidates sulle tuhandeid pilte
liikidest, mis kunagi eland
läbi eri silmade laseb sul vaadata

sa kaotad oma mina, oled kõige nägemine
ei ole aega, ruumi, vaid asjad on koos hetke
igavikus
ja sa pole selleks midagi söönud ega joonud
vaid lihtsalt istud siin – vanal toolil

hetke igavik –
selles on mõõtmatu õnn
kuna kõik mured võtab ära
vastuvaidlematu terviku tajumine

keha hingab
kuskil on reaalsus, kus ta istub
ent samal ajal
ajaloo ning tuleviku yhtimine
paneb naeratama millegi suurema su sees

ära võetakse asjade piirid
jumal kyll, on võimalik olla nendeta!
eksistents alles jääb, eksistents
oled see ja sind eraldi ei ole

vanal toolil
jõuda saab
olemise tuumani

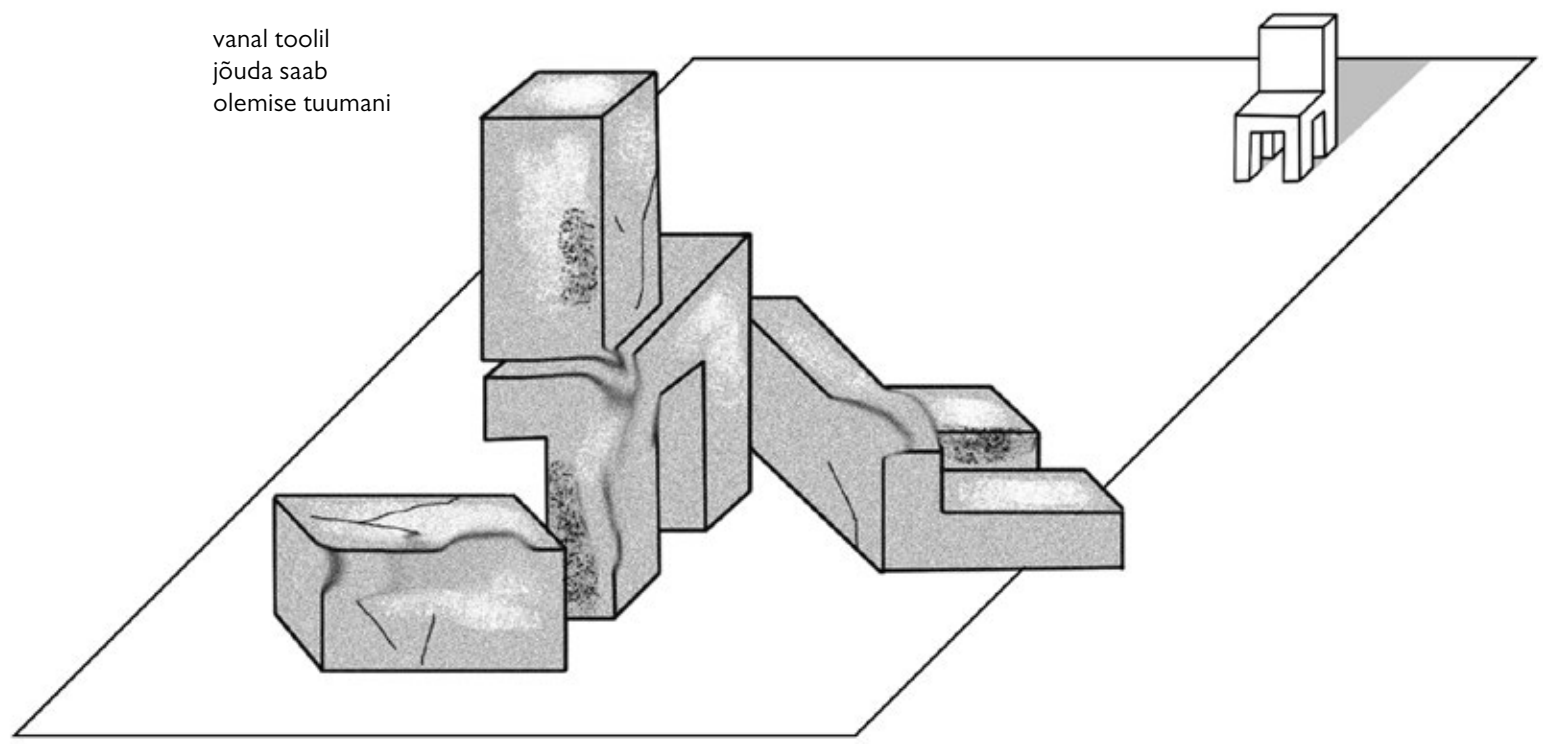

Illustratsioon: Ann Pajuväli

MÜÜRILEHT

SA MINU

AHI, MILLE KÜTE MA OLEN

Telli uueks aastaks Müürileht.

Vaata:
muurileht.ee/tellimine

DETSEMBER

M-i märg unenägu. 2015. Pigmentfoto, 80×70 cm. Kunstniku loal

ANNA-STINA TREUMUNDI ISIKUNÄITUSE „M-i märg unenägu" keskmes on naise keha, selle loomulik funktsioneerimine ja piirid, mida meestekeskne ühiskond sellele seab. Niisiis jätkab Treumund feministliku kunstnikuna ikka oma rida. Ta võtab endale vabaduse käituda sarnaselt meestega ning kritiseerida meid ümbritsevat üdini fallotsentristlikku mentaliteeti ja sellest kasvanud kultuuri. Kuraator on Rael Artel, graafilise disaini autor Jaana Davidjants. Pidulik avamine Tartu Kunstimuuseumis, kus muusikat mängib Laura Toots, toimub 8. detsembri õhtul kell 18.00. Näitus jääb avatuks 19. veebruarini 2017. Lisaks tasub meelde jätta, et jaanuari alguses, kuu pärast näituse avamist, ilmub Anna-Stina Treumundi loomingut tutvustav trükis, mis võtab kokku kunstniku loometöö aastatel 2004–2016. Lisainfo: *tartmus.ee*

10. & 16.12

ÜLIÕPILASTEATRI „KH KOOD EHK KASPAR HAUSERI JUHTUM" räägib meile… noh… Kaspar Hauseri juhtumist. Lugematuid lavastusi, ekraniseeringuid, kunsti ja kirjandust inspireerinud Kaspar Hauseri juhtum on meile küllap küll tuttav, aga kõnetab-kõnetab endiselt. Lugu tõstatab küsimuse keelest, ühiskonnast, tõe(luse)st, kuulumisest… Kaspar Hauser (ja lavastuse dramatiseerija) on Peeter Piiri, lavastaja Kalev Kudu, muusika autor Kiwa jne. Järgnevad etendused 10. ja 16. detsembril. Kõik etendused toimuvad Tartu Üliõpilasmajas (Kalevi 24). Piletid on saadaval Piletilevis ja tund enne algust kohapeal.

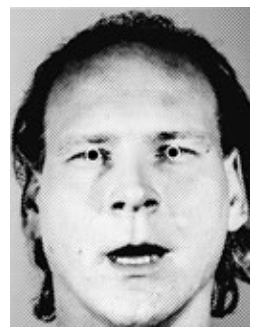

Foto: kiwa

13., 14., 16. & 17.

KRISTIAN SMEDSI „JUST FILMINGU" Eesti etendused toimuvad Kanuti Gildi SAALis 13., 14., 16. ja 17. detsembril kell 19.30. Oktoobris Helsingi Kansallisteatteris esietendunud soome näitekirjaniku ja lavastaja Smedsi (kes on Eestis mitmeid kordi Von Krahliski lavastanud) teoses kohtuvad kaks võimsat näitlemistalenti: meie oma Juhan Ulfsak ning Annamária Láng Ungarist. Nende paarismängust tekib kirglik, absurdne ja humoorikas teaterlik tants. Äärmiselt visuaalne ning muusikaline etendus „Just filming" on ka siiras austusavaldus filmikunstile. 14. detsembri etendusele järgneb ka vestlus autoriga.

Lisainfo: *saal.ee*

Foto: press

15. & 17.12

„VABADUSEST JA VABANDUSTEST" on Cabaret Rhizome'i uuslavastus ehk *road movie*, mille peategelaseks kehastub meisterjaan isiklikult! Samuti pärineb tema sulest lavastuse helilooming. Teos räägib sellest, mis juhtub, kui me otsime vabadust, aga seda leidmata hoopis vabandustesse takerdume. See on lugu olmelise liikumise ja loodusliku kulgemise märkamatutest aspektidest, milles peituvad seaduspärad ilmutavad end vaid neile, kel on aega korraks peatuda ja tähele panna. Kuuldavasti (kuidas küll!?) ei ole kõik veel kuulnud, et ka Tartus tehakse nüüd Erinevate Tubade Klubis teatrit, küllap sestap esietendubki „Vabadusest ja vabandustest" 15. detsembril kell 19.00 just Emajõe Ateenas (Aparaaditehas on märksõna), misjärel see kaks päeva hiljem ehk 17. detsembril juba pealinlastele kogeda tuuakse.

Lähem teave: *cabaretrhizome.ee*

16.12 – 15.01

„TAIMER" mõõdab aega, tiksub, seob mineviku järgmiste aegadega, vanima uusimaga jne. Nii ka Tallinna Kunstihoone galeriis avatav näitus „Taimer", mis arenes algsest plaanist teha kummardus siinmaise heli- ja kineetilise kunsti pioneerile Kaarel Kurismaale (1939) aegamööda järgmisigi generatsioone – nimeliselt Raul Kellerit (1973), Mari-Liis Rebast (1988) ja Karl Saksa (1984) – haaravaks projektiks. Kui Kurismaa ja Kelleri töödes ei ole oluline vaid heliline, vaid ka visuaalne pool, siis Rebane ja Saks on ruumi füüsilistest objektidest vabaks jätnud, keskendudes vaid helile tühjas ruumis. Näituse kuraator on Tamara Luuk, kõik tööd on esmaesitlused. Näitus jääb avatuks 16.12.2016–15.01.2017. Lähem info: *kunstihoone.ee*

16.12

PIKETT EESTI METSADE KAITSEKS toimub Tallinnas reedel, 16. detsembril algusega kell 13.00 keskkonnaministeeriumi ees, kus peetakse kõnesid uue metsaseaduse vastu, mis lubaks võtta metsa maha rohkem, kui seda juurde kasvab. Rongkäiguga liigutakse edasi riigikogu hoone ette, kus antakse keskkonnakomisjonile üle petitsioon „Peatame Eesti metsa hävitamise suurtöösturite poolt", milles kritiseeritakse lisaks raiemahtude suurendamisele metsanduspoliitikas tööstuslike huvide eelistamist metsa kui elukeskkonna säilitamisele ning keskkonnaühenduste ettepanekute mittearvestamist uue metsaseaduse väljatöötamisel. Eestimaa Looduse Fond, Eesti Roheline Liikumine ja teised organisatsioonid on pannud üles ka infolehe *metsakaitseks.voog.com*, kus on toodud välja Eesti metsanduse suurimad probleemid, sh vastuolu Pariisi kliimaleppega, kuuse raievanuse langetamine elurikkust kaitsmata ja säästva majanduse põhimõtetest eemaldumine. Piketi kohta leiad lisainfot Facebooki ürituse „Kodanikud aktiveeruvad Eesti metsa kaitseks" lehelt.

AJAKIRI

AJAKIRI SUGU: N on saanud oma teise numbri, mis on jätkuks aasta tagasi samanimelise lavastusega paralleelselt avaldatud feministlikule trükisele. Seekordne eesmärk on luua sildu ja sõnaraamatuid erinevate feminismide ja teiste humanistlike liinide vahel, ütlevad juhtkirjas toimetajad Maria-Lee Liivak, Mari-Liis Lill ja Kadri Bank. Ajakirjas võetakse ette palgalõhe (*fun fact*: näiteks meestele määratud vanemahüvitis on keskmiselt 1,9 korda kõrgem kui naistele määratud hüvitis), patriarhaalsete soorollide seos perevägivallaga, setu naiste peakatted vastulauseks burkakeelule, abordipoliitika Poola näitel, lugejate ette tuuakse kogemuslugu koos kahe emaga last kasvatavast isast, artikkel küsimusest, kas muuta kaitsevägi ka naistele kohustuslikuks jne. Ajakirja talvenumbri võib leida Lehepunkti müügikohtadest, raamatukogudest ning kohvikutest Tartus ja Tallinnas.

Sugu N kaaned

AJAKIRI

TADAH! Just sellise nimega tervitab meid Helsingist võrsunud ingliskeelne sõltumatu subkultuuriajakiri, mille igast numbrist leiab intervjuusid ning soovitusi, mida näha, kuulda ja teha ning kuidas üleüldse *cool* olla ja *cool*'iks jääda. Ajal, mil talvekuude pimedus meid maadligi surub, innustab väljaande kolmas number avastama kunsti lõbusamat poolt ning reisimise kunsti. Tallinlased saavad isikliku TADAHi kaasa haarata F-hoonest, kohvikust August, Talist ja Sfäärist ning seda täiesti tasuta. Vaata lisaks: *tadah.fi*

TADAH03 esikaas

JÕULULAADAD

JÕULULAADAD-JÕULUTURUD. Mõne laada leiab detsembrikuus ilmselt absoluutselt igast linnast ja väiksemastki kohast, aga mõne võib siin kohe eraldi välja tuua küll. Pealinlastel tasub seada sammud 11. detsembril Telliskivi punasesse ja rohelisse majja, kust leiab traditsioonilise Telliskivi käsitöö-, disaini- ja kunstilaada, kust trenditeadlikematele sõpradele jõulukinke varuda. Aga ka juba päev varem saab Telliskivi poetänaval jõulupakkumistega tutvuda. Teadmisjanustele lugemishuvilistele lähedastele võib kingid välja vaadata aga Rahvusraamatukogu raamatunädalal, mis vältab tervenisti 7.–11. detsembrini ja kus üle 60 kirjastuse pakub jõulusõbraliku hinnaga raamatuid! Disainientusiastidest tartlased saavad rahakotirauad avada 10. detsembril Loomemajanduskeskuse traditsioonilisel jõuluturul Kellawärk ning kui sellest veel väheks jääb, siis 13.–17. detsembrini ka Telliskivi „väikese venna" ehk Aparaaditehase eksperimentaalkaubamajas Kolm Kuuske, mille lõpetab 17. detsembril vana hea Müürililleile täika. Aparaaditehase Trüki- ja paberimuuseumisse tasub sammud seada aga juba varemgi, nimelt toimub seal 10.–11. detsembrini jõulukingifestival, kus saab valmistada ise kauneid unikaalseid jõulukinke fotoalbumeist salalaegasteni. Kui tarbima peab, siis tarbigem hästi ja kodumaiselt ja unikaalselt! Lähem info kodulehekülgedel ja Facebooki ürituste juures.

IDEALIST SKEPTIKUTE TURMTULE ALL

Mõtlejatele, kes söandavad käsitleda tavaarusaamadest erinevaid ideid ja neid ka avalikult arutada, pole kriitika ja naeruvääristamine võõrad. Just kõige lennukamaid kosmoserändureid püütakse skeptitsismiga tagasi Maa peale tuua ja sedasi nn normaalsusesse juhatada.

Intervjuu **Ingrid Peegiga**. Küsis **Helen Tammemäe**, pildistas **Kalle Veesaar**, meikis ja stiliseeris **Liisa-Chrislin Saleh**

Tänapäeva maailmas, kus valitsevad ratsionalism, formalism, konsumerism, rahajanu, ahnus, võimuiharus ja hirm, on Ingrid Peek oma tunnetusliku ellusuhtumise ning avatud meelelaadiga põikpäine vastuvoolu ujuja. Tema eesmärk on jõuda harmoonilisse terviklikku olemisse, kus nii-öelda on tasakaalus vasak ja parem ajupoolkera, mõistus ja süda, mees- ja naisprintsiip, *yin* ja *yang*, öö ja päev ning vari ja valgus. Sedasinast esoteerikanumbrit koostades oli meie teemakaugele toimetusele selge, et ukse selle maailma taustsüsteemi saab meile avada just Ingrid, ja nagu jutt käesolevas intervjuus lahti hargneb, võib nentida, et nn uus vaimsus on reaktsioon tehnoloogilisele progressile, millele inimese vaimu areng pole sama jõudsalt järele jõudnud.

Kas sa eile „Selgeltnägijate tuleproovi" finaali vaatasid (*intervjuu toimub nimelt finaalsaatele järgneval hommikul* – H.T.)? Kuidas sa võitjaga rahul oled?
Ma vaatasin sellepärast, et just nädal varem käis mul saates külas šamaan Anu, kes osutuski võitjaks, nii et ma olin põnevil, kuidas tal läheb.

Kas sa vaatasid seda saadet pühendunult?
Jälgisin pisteliselt, siis kui peale sattusin, aga niimoodi religioosselt iga esmaspäev teleri ees istumiseks ja jälgimiseks ei olnud mul sisemist tungi ega sundust. Kuna ma käsitlen neid teemasid, siis tunnen huvi selle vastu, mis toimub, aga see ei tähenda, et ma kõiki selle valdkonna asju suudaks, tahaks või jaksaks algusest lõpuni jälgida.

Ma ise vaatasin seda saadet väga kirglikult ja värske telemagistrandina püüdsin pingsalt aru saada, mis teeb sellest formaadist nii palavalt armastatud telesaate. Kuidas sulle tundub, mis see essents siin olla võib?
Jah, iseenesest on ju väga huvitav, et režii mõttes ei ole selles midagi uut ega omapärast, aga populaarsus seisneb selles, et need teemad on ekstraordinaarsed. Inimese sees on mingi tung müsteeriumite poole – ta tahab põnevust, rahuldada oma uudishimu, teada või kogeda midagi ebatavalist. Kui me oleme argirütmis ja toimetame oma tavalist elu argiteadvuse tasandil, siis miski sügaval inimese sees ikkagi kibeleb ja loodab, et kuskil on veel midagi suuremat, olulisemat, erilisemat ja müstilisemat. Ja kui tekib võimalus nende tegelaste, kellel justkui on (kellel rohkem, kellel vähem) mingeid natukene ebatavalisemaid võimeid, kaudu sinna piiluda, siis see lihtsalt pakub inimestele põnevust.

Mina vaatasin seda meelelahutussaatena. Aga näiteks portaali Alkeemia või sinu enda raadiosaate „Hallo, Kosmos!" puhul, mida sa mõlemat toimetad – palun otsekohesuse pärast vabandust, aga kuna su saates käivad nii eripalgelised külalised –, jääb mulle pahatihti arusaamatuks, kust läheb piir meelelahutuse ja tõsiseltvõetavuse vahel. Kas ja kuidas sa ise selle piiri tõmbad?
Ma ei tõmbagi seda piiri, sest see, kas asi on hariv või huvitav või ebatavaline, sürreaalne või meelelahutuslik, selle otsustab kuulaja vastavalt sellele, kus ta omadega on ja mis on tema maailmavaade; kuidas ta mingite asjadega suhestub ja mis teda kõnetab. Astrofüüsika- ja kosmosehuvilisel on väga põnev kuulata, mida räägib **Jaan Einasto** nii-öelda nähtavast universumist ja milline on tema filosoofia. Mulle väga meeldis, et Einastoga jutustades jõudsime lõpuks ikka aruteluga sinna, et kust see suur pauk siis alguse sai ja mis oli selle algimpulss. Ta on oma elutarkuses ja küpsuses väga avatud ning jõudnud selleni, et tema jaoks on jumal loodus, kes on selle maailma meieni siin toonud.

Ma ise niimoodi saatekülalisi ei selekteeri, et üks on hea meelelahutaja või teine hariv teadlane. Proovin ikka valida neid, kellel on oma maailmast midagi huvitavat pakkuda.

Ühesõnaga, sina ei vormi toimetajana nende sõnumit, vaid annad erinevatele inimestele võimaluse avada oma sisemaailma?
Jah, aga ma teen ikkagi eelvaliku ja sõelun need inimesed välja vastavalt oma eeltööle, arvamusele ja hinnangule, et inimene on adekvaatne ja tal on huvitav maailmapilt – isegi kui see on väga müstiline. Kui me räägime astraalrändudest, ülemeelelistest tajudest, müstilistest muutunud teadvuse seisunditest, siis neid ongi väga raske tavanormatiividega mõõta.

Olen samas mõelnud, et kas pole ohtlik segada omavahel esoteerika, uue vaimsuse ja tervishoiuga seotud teemasid. Mõneti on seda ka saates „Hallo, Kosmos!" ette tulnud. Kuidas sa ise tunnetad, mis on okei ja mis enam ei ole?
(*Vaikib pikalt*) Vot see on väga huvitav, mis on kellegi jaoks okei ja mis mitte. Mõnele inimesele ei ole ka mitme aastatuhande vanune Hiina meditsiin okei, ei ole okei torkida nõeltega meridiaanipunkte, kui võiks võtta sisse tableti ja kiirelt sümptomid alla suruda. Ma püüan ikkagi lähtuda mõistusest, südametunnistusest ja sisetundest. Eeldan, et saate kuulaja on teadlik, tark ja haritud inimene. Teen saadet neile, kes on avatud meelega ja saavad samal ajal aru sellest, et nad ise vastutavad oma valikute eest. Normaalne inimene uurib, kontrollib, süveneb, vaatleb, mõtleb enne, kui teeb mingeid otsuseid ja pööraseid samme. Enne kui langevarjuga hüppama minna, peab õppima langevarju kokku panema, või vähemalt tegema kindlaks, mida see endast kujutab ja millised on riskid. Endale on vaja selgeks teha, kes on instruktorid ja kas firma, mis teenust pakub, on usaldusväärne. Sa ei lähe Olümpia katuselt, seljakott seljas, alla hüppama, lootes, et äkki joppab ja see läheb imekombel langevarjuks lahti.

See on tegelikult väga tõsine teema – minulgi lasub ju vastutus, et kui toon need tegelased inimeste ette, siis kuidas nendega suhestutakse. Kuulaja ei tohiks võtta iga sõna ultimatiivse tõena, ja seda mitte ühestki kanalist. Saade on mõeldud ikkagi selleks, et tutvustada erinevaid maailmavaateid, mitte jagada õpetust tõe kohta. Igaüks võiks leida endale selle, mis temaga resoneerib, ja hakata sealt edasi uurima. Inimesed ongi väga erinevad. Saate „Hallo, Kosmos!" puhul räägime me 1,2% Raadio 2 kogu nädala saatekavast – või okei, nüüd on kordus ka ehk 2,4% kogu nädala kavast –, see ei ole ultimatiivne tõekuulutamine, mis laieneb üle kõikide teiste teemavaldkondade.

Ahaa, kas sa tunned, et mingid ratsionalistid kritiseerivad seda, mida sa teed?
(*Hakkab naerma*) Jaa, kogu aeg! Muidugi! Skeptikute turmtule all olemine on mulle juba tavaline, ehkki ma ei saa aru selle põhjusest, me räägime ju mõnest tunnist nädalas. Miks ei või jutustada pühapäeviti kaks tundi tavapärasest veidi teistmoodi asjadest maailmapilti avardava audiorännaku või siis ka kuuldemängu, fantaasia kujul?! Mida seal karta on? Pane kinni, kui ei meeldi! Vali miski, mis sind kõnetab. Maailm on täis veidrat kirjandust ja filme, igaüks valib selle, mis talle sobib. Miks peaks endale iga nädal kannatusi valmistama ja kuulama midagi, mis üldse ei meeldi? See on ju masohhism.

Aga miks on sinu arvates sellistel teemadel vaja rääkida?
Noh, kõigil ei olegi vaja – kui inimene on ratsionalist, materialist, usub ainult seda, mida ta käega katsuda saab ja mis on silmale nähtav, ning on seejuures nii õnnelik, siis ei ole vaja enda elu keeruliseks teha. Aga need, keda huvitab, kas lisaks materiaalsele maailmale ja nähtavale energiale on midagi veel… (*Hüppab hetkeks õhinal teisele teemale*) Me räägime 5% nähtavast energiast ehk universumi ainest, millest me üldse midagi teame ja millele me oleme ehitanud üles kogu oma maailmapildi! Kui mõnele piisab sellest ja ta on sellega rahul, siis ongi väga

hea. Aga kui inimene tahab teada, mis seal ülejäänud 95% sees veel on, siis ta võib hakata uurima põnevusi, müsteeriume ja teistlaadi lähenemisi, et avastada – mitte karta – tundmatut.

Ma arvan, et sellele, kes tahab teada midagi uut, on see saade tavapärasest teistlaadi silmaringi ja maailmavaadet avardav võimalus. Kui maailm on pusle, siis „Hallo, Kosmos!" pakub selle erinevaid tükikesi. Kõik need tüübid, kes mul saates külas käivad, eksisteerivad selles maailmas. Neil on oma nägemus elust ja reaalsusest ning minu arvates on väga normaalne uurida elu selle erinevate tahkude kaudu. Tasub mõista, mitte hukka mõista.

Sellest on viimasel ajal palju juttu olnud, et me elame n-ö post-fakti ajastul, kus ka kontrollitavate teemade puhul eelistatakse pigem rohkem üht või teist väidet uskuda. Kuidas sa ise selles info paljususes ja ka vastuolulisuses orienteerud?

Tänapäeval on väga lihtne – ajad jälge, kuni jõuad algallikani, ja kui seda ütleb näiteks Suurbritannia, Ameerika vms ülikooli teadlane, siis see on avaliku arvamuse kohaselt okei ja sellest sobib rääkida, nagu oli uudis sellest, et Amsterdami ülikooli stringiteooria ekspert professor **Erik Verlinde** sõnul pole Maa külgetõmbejõud üks loodusjõudude põhiprintsiipidest, sest see jõud pole pidev, vaid hoopis isetekkiv. See on teooria, hüpotees, mis ei pruugi paika pidada, aga väärib tähelepanu ja lähemat uurimist. Me elame parasjagu sellises maailmas, kus teadlased valideerivad kehtivat tõde (varem tegi seda kirik). Eestis ei ole meil lihtsalt nii palju ressursse ja julgust, et tegeleda kõigega, mis põnevust pakub, aga mujal maailmas uurivad eesliini teadlased (näiteks füüsikateoreetikud) paralleeluniversumeid, multiversumeid, aega ja selle olemust, teadvust, reaalsuse olemust, plasmaenergiat, paranormaalseid nähtusi. Näiteks on olemas parapsühholoogia – psühholoogia eraldi haru, mis laieneb justnimelt sinna ebatavalisse suunda. Samamoodi on väga paljude teemadega, mida teadus ei suuda veel tõestada, aga mis on ometigi väärt uurimist. Mida see siis tähendab? Kas see on post-fakt või pre-fakt, kui see on miski, millest me ei tea veel midagi ehk tavateadus ei ole suutnud seda ei kinnitada ega ümber lükata?

Teadlased ei tea veel täpselt, mis on teadvuski. Nad püüavad välja selgitada, kas see on ajus või ajuväline, -ülene, seda müsteeriumit pole suudetud veel lahti muukida. Samuti näiteks ka ülemeelelised võimed, surmalähedased kogemused. Tegin hiljuti intervjuu **Erlendur Haraldssoniga**, kes on islandi emeriitprofessor, kõrgelt haritud ehk mitmekordse teadusliku valideeringuga. Ta uurib reinkarnatsiooni, eludevahelist elu, surmalähedasi kogemusi – selliseid asju, mida tavapärane mõistuslik-materialistlik vaade ei pea millekski. Väga piiratud on jääda kinni pelgalt materialismi – maailm on palju avaram, terviklikum ja sisaldab rohkem kui vaid see, mis on silmaga nähtav või käega katsutav.

Mul on käinud saatest läbi eesti kosmoseteadlaste eliit: **Jaan Einasto**, **Ene Ergma**, **Mart Noorma**, **Tõnu Viik**, **Laurits Leedjärv**, **Mihkel Kama**, Eesti esimese kosmoselaeva ESTCube ehitajad jt. Mind huvitab väga kosmos – nii sise- kui ka väliskosmos – ja mind huvitab väga ka teadus. See on skeptikute põhirünnak, et üks või teine asi ei ole teaduslik või on pseudoteaduslik, aga ma ei ole üldse teadusevastane. Ja ka eluterve skeptitsism on oluline. Mind huvitab terviklik, holistiline maailmavaade ja kuldne kesktee, harmooniline maailm, interdistsiplinaarne lähenemine. See kõik on idealistlik ja utopistlik, aga kui selle poole ei pürgi, siis mis mõtet on mul üldse midagi teha.

Kui me areneme inimkonnana tehnoloogiliselt nii jõuliselt, siis võiksime ja peaksime ju arenema samamoodi ka vaimselt, sisemiselt. Kui ühendada need kaks suunda – iidne-moodne, ida-lääs, looduslik-tehnoloogiline – ja sünteesida nendest mingi uus sümbioos, ehitada n-ö sild ja tekitada terviklik lähenemine, mis põhineb inimesel ja loodusel, mitte äril, oleks sellest kõigil kasu. Või noh, hiidkorporatsioonidel ja magnaatidel ei oleks, aga mõte, et „corporations are people", mida ärilobistid praegu seaduslikuks pressivad, viib meie maailma lihtsalt hävingusse.

Eesti meedias kirjutatakse väga vähe Standing Rockist ning sealsetest kokkupõrgetest, kus ühel pool on looduskaitsjad ja põlisrahvad ning vastas seisavad need, kes soovivad naftatoru rajada. Mida me Eestis teha saame, et vältida siin sarnaseid olukordi, kus n-ö põliselanikud peavad hakkama, võib-olla juba üsna lähitulevikus, võitlema korporatsioonidega näiteks siinse magevee või metsa pärast?

Standing Rock on lihtsalt suurepärane näide ühest põhimõttelisest küsimusest. Kõigepealt tulevad n-ö immigrandid ja okupeerivad su maa, suruvad sind reservaatidesse, samal ajal on olemas *treaty*, leping, mis ütleb, et kõigil on õigus elule ja elukohale ning puhtale loodusele. Õhtu lõpuks jõuame me sinna, et tegelikult ei ole primaarne selle inimolendi õigus, vaid ärihuvi. Standing Rocki puhul on tegemist viimaste sajandite suurima indiaanihõimude ühinemisega looduskaitse eesmärgil, erinevad staarid ja arvamusliidrid toetavad ja näitavad meelsust, sotsiaalmeedia on täis reportaaže relvastatud politsei kohapealsest jõhkrutsemisest rahumeelsete protestijate vastu, aga hoolimata sellest sõidetakse neist lihtsalt üle, sest loevad raha ja võim, mitte inimene ja loodus. Kui me oleme üks inimkond planeedil Maa, on lubamatu, et me hävitame nii palju erinevaid liike enda ümber ja hävitame jõhkralt ka oma liigi sees.

Väga piiratud on jääda kinni pelgalt materialismi – maailm on palju avaram, terviklikum ja sisaldab rohkem kui vaid see, mis on silmaga nähtav või käega katsutav.

Kui tulla tagasi Eestisse, siis see on kohutavalt ajuvaba, et siinne valitsejaskond ei adu seda, milline kullaauk meil käes on, arvestades maailma keskkonna hetkelist olukorda ja seda, mis on tulemas. Globaalset keskkonnakatastroofi silmas pidades pole varsti metsi, puhast vett ja õhku ega puhast loodust, vaid on tohutu sudu, kurnatud ja viljatu mürgitatud maa, mürgijõed ja Atlandi ookeani mandrisuurune prügisaar. Samal ajal tegeletakse Eestis Roundupi pritsimisega, lubatakse lageraiet ja monokultuursete puupõldude pealetungi ning tervitatakse naiivselt maailma suurima biotehnoloogia ja taimekeemia hiidkontserni Monsanto sisseimbumist. Eestis tuleks igal tasandil meie veel peaaegu puhast ja liigirikast loodust väärtustada.

Keskkond on planeedil praegu kõige olulisem teema üldse. See peaks olema prioriteet kõikides religioossetes, poliitilistes ja majanduslikes institutsioonides.

Mõtle, mis võimalused on Eestil olla maailma jaoks roheline ökooaas. Jaapanist tulevad turistid siia, et imetleda meie looduslikke Jaapani aedu – rabasid. Läänest-Euroopast tulevad turistid, kellel omal metsa enam ei ole. Mäletan, kui käisin Belgias nii-öelda metsas, mis oli paarihektariline metsakuubik, ümberringi igal pool sõiduteed. Oled metsas ja kuuled magistraalide taustamüra vahel vaevu linnulaulu.

Me kõik oleme algoritmistatud selles küberruumis, ilma et enamik inimesi selle peale üldse mõtleks. Mingi kisa post-fakti ajastust on hüüdja hääl kõrbes.

Turistid saaksid käia siin päris põlislaantes ehk haruldastes liigirikastes terviklikes ökosüsteemides ürgset looduskogemust saamas, mis on peagi juba eksootika. Meie giidid teeksid neile matku. Mõnikord saaksid nad ehk isegi ööseks metsa jääda, teha lõket, võib-olla näeksid hirve – see oleks neile väga eriline elamus. Need loodusturistid tuleks metsarahvale külla ja sööks päris toitu, puhast mahetoitu. Kui Eestist saaks ökoriik, oleks ka meie oma rahvas ja loodus palju tervemad. Kümne aasta pärast on meie puhtal loodusel suur väärtus, kahekümne aasta pärast on see juba kulla hinnaga.

Liisa-Chrislin Saleh on meigikunstnik ja stilist, kel on juured betoonis, süda džunglis ja pea pilvedes. Looming sünnib hetke-*vibe*'ist, saades inspiratsiooni eripalgelistest inimestest ja reisidelt kogutud kirglikest ja mahlakatest seiklustest.

See peaks olema riikliku tasandi prioriteet teha Eestist ökoriik ja väärtustada meie veel puhast loodust, mitte lihtsalt kiire papi huvides kõik „ära majandada" ehk mitte muutuda tooraineriigiks, nagu Eestimaa Looduse Fondi ekspert **Kristjan Piirimäe** hiljuti väga tabavalt kirjutas ning avalikkust meie looduse jaoks üsna kurbadest riiklikest äriplaanidest valgustas. Keskkond on planeedil praegu kõige olulisem teema üldse. See peaks olema prioriteet kõikides religioossetes, poliitilistes ja majanduslikes institutsioonides. Samuti haridusasutustes, et õpetada üldse inimestele tervikliku ökosüsteemi tajumist, jätkusuutliku elu printsiipe, et vabastada nad tarbimishullusest. Ma alustasin, muide, just õpinguid Gaia Akadeemias, et saada sellest kõigest parem ülevaade ja ka oskusteavet.

Tegelikult on keskkonnateemad ju aastakümneid teada olnud! See on üks asi, mis on ka mulle väga oluline, ja ma lihtsalt ei mõista, kuidas selle tähtsusest aru ei saada. Vahepeal tekivad mul eskapistlikud soovid pageda metsa ja end sellest idiootsust täis maailmast välja lülitada. Kuidas sul sellega on, kas oled mõelnud kuhugi maale kolimise peale?

(*Leebub*) Ma otsin juba mitmendat aastat endale suvekodu, millest saaks aretada maakodu, kus kasvatada oma köögivilju, kanu, kitsi, kasse, koeri, lapsi, lilli. Kontakt loodusega on ülioluline – ilma selleta on väga raske jääda päris inimeseks. Ega ma ise ei ole ka patust puhas – suurem osa mu tööst toimub ekraani taga ja stuudios istudes. See mõjub nii füüsilisele kui ka vaimsele tervisele. See imeb sind mingisse tehiskeskkonda, mis on samal ajal ka päris. Need on ju päris inimesed Facebookis, kes kommenteerivad, jauravad, postitavad pilte ja möllavad seal teemadega. Aga teistpidi on see ikkagi virtuaalreaalsus, inforuum. See on väga huvitav temaatika – transhumanism ehk inimkonna liikumine tehnoloogiaga sümbioosis eksisteerimise suunas. Mingil hetkel on meil kehasisesed kiibid, virtuaalreaalsus, tehisintellekt, mis tundub mugav ja lahe, aga võib saada meile saatuslikuks. Ja siis tekib küsimus, kes üleüldse on inimene? Mis on inimlikkus? Mis on selle inimese olemise olemus ja mõte?

Sa ise oled Facebookis üsna aktiivne. Kuidas sa suudad istuva töö ja üldse selles pidevas ühenduses olemise kõrval nii-öelda ärkvel olla ja mitte lasta sel müral end alla neelata?

See on väga raske, aga ma lihtsalt rebin ennast arvutist välja ja lähen õue. See, mis on viimase viie ja kümne aasta jooksul toimunud, on tegelikult epideemiline. See on väga suur muutus. Sa tead Facebooki logo, F-märki, eks ole. Kas sa tead seda pilti, kus inimesed on muutunud sellisteks nutitelefoni ekraani lukustunud sänikaelteks (*painutab pea ebaloomulikult kuklast ette*)…? Me oleme märkamatult sellisteks muutunud! Me istume õhtusöögilauas ja muudkui rullime (*imiteerib telefonis surfamist*) ja võib-olla vahepeal teeme mõne pildi ja siis rullime edasi. See ongi reaalsus. Ma ei tea, kuhu see viib, aga ma arvan, et ainus ravim ongi siin sellest lihtsalt välja tulla ja loodusesse minna. Seal on meie füüsilise tasandi päriselu ja kui me oleme ainult need virtuaalolendid, siis see ongi nagu „Matrix".

Paljude inimeste jaoks ongi see maatriks juba sündinud.

Kui palju on prohveteid – Aldous Huxley, George Orwell, film „Matrix", sari „Black Mirror", kõik need tüübid, kes on kirjeldanud maailma, milles me praegu juba otsapidi elame. Võib-olla meil on isegi multimaatriks ja paljud ei tahagi sellest välja tulla. Me elame ülipõneval ajastul – tohutute muutuste ajastul. Ma olen mõelnud selle peale, kuidas mul on vedanud. Ma mäletan nõukaaega, selle süsteemi olemust ja varisemist. Vabaks laulmise aega ja Balti keti ühtsust. Teise süsteemi tulekut – vabaturumajandus, kapitalism, demokraatia. Siis veel aeg enne internetti. Mina olen elanud vana kooli lapse elu, kus oldi suvel maal, tehti tööd. Oli normaalne, et kõplad ühe vao ära ja alles siis võid mängima minna. Olid loomad ja kellelegi ei valmistanud mingeid sanitaarprobleeme ämbrist piima joomine pärast seda, kui vanaema oli laudas lehma ära lüpsnud. Mul oli kõik see olemas! Tänapäeval lapsed ei taha õue minna. Nüüd on see karistus, et mine õue, siis saad pärast jälle arvutisse.

Me kõik oleme algoritmistatud selles küberruumis, ilma et enamik inimesi selle peale üldse mõtleks. Mingi kisa post-fakti ajastust on hüüdja hääl kõrbes.

Kas sul on mingeid argirituaale või riitusi, mida sa regulaarselt järgid?

No esimene asi, kui ma hommikul üles ärkan – tihti on see nii, et Nadja (*Ingridi kass* – H.T.) toksib mulle käpaga näkku, et on aeg ärgata –, on see, et joon kaks klaasi vett ja lasen kassi välja. Mul veab, mul on väike aed, lähen õue ja olen paljajalu maa või lume peal, et tunnetada Maad ja värsket õhku. Loodusega

jätkub >

< *eelneb*

kontaktis olemine äratab kohe üles. Kui on ilus ilm, teen mingeid harjutusi, hingan ja möllan, aga kui on ilgelt külm, siis lumekuhjas ei tee, eks ole. Aga isegi kui ma olen väga väsinud ja unine, siis need mõned minutid maaga kontaktis on üliolulised. Tajun seda, et olen ka kehaline olend, mitte ainult mentaalne, emotsionaalne või virtuaalne. Ja ma olen ka spirituaalne olend. Keha ja meele tasakaal on oluline.

Aga võib-olla mõni selline tähendusrikkam rituaal, mille iga inimene võiks elus mingil hetkel läbi teha?
Ma võin soovitada – ja see on tegelikult elementaarne! –, et iga inimene kallistaks vähemalt korra elus, või normaalne oleks vähemalt korra nädalas, puud. Mulle käib väga närvidele, et puukallistamisest on tehtud mingi selline (*imiteerib üleolevat hoiakut*) „hipivärk", et „jälle need puukallistajad tulevad siia oma metsajuttudega". See on nii nõme, lame ja piiratud. Puukallistamine on kõige normaalsem tegevus üldse! Lähed puu juurde, võtad talt ümbert kinni ja tunned, et on olemas loodus ja sa oled osa sellest tervikust. Sa ise oled samasugune hingav, elav, orgaaniline organism, nagu on see puu. See tekitab hea tunde ja on loomulik. Mis saab seal naeruväärset olla?

Millised mõtlejad on su enda maailmavaadet enim mõjutanud?
Minu mõttemaailm baseerub sünteesil kõigest, mida ma olen kunagi kogenud, tajunud, mõelnud, lugenud. Üks minu mõjutajaid on Jiddu Krishnamurti ja tema raamat „Vabanemine teadaolevast". See on mu suur lemmik ja see on lihtsalt fantastiline, kui lihtsalt, klaarilt ja selgelt saab kõigest rääkida. Ma lugesin seda vist keskkoolis ja mul oli täielik mini-*satori* (*mõiste, mis tähistab jaapani budismis virgumist* – H.T.), et elu saab olla oma tuumolemuselt nii lihtne. Me lihtsalt oskame selle nii keeruliseks elada. Eckhart Tolle läheb minu jaoks samasse valdkonda. Ja ka Fred Jüssi, kes on meil Eestis üks väärtuslikemaid Suuri Mõtlejaid.

Samuti on hästi suureks mõjutajaks olnud huumor, mis on üliolulline. See on tore, tervislik ja ka üks vaimse tervise aluseid. Praegu tundub üha rohkem, et me ei saa enam teatud asjade üle nalja teha ja peame kogu aeg kohutavalt poliitiliselt korrektsed olema, on kübernaabrivalve ja kõigil on piinlik ja häbi, nii et ei tohi nalja teha – see ei ole minu meelest okei. Head huumorit peaks olema võimalik teha kõige üle. Minu lapsepõlv möödus Pikrit lugedes.

Siis Jaroslav Hašeki „Švejk", mis oli mu isa lemmikraamat, mida ma lugesin väga noorelt, et välja selgitada, mis isale meeldib ja nalja teeb. Lugesin seda ka hiljem ja sain aru, et ma vist ei mõistnud poolt esimesel korral üldse, sama oli kolmanda lugemiskorraga. Ja nüüd tahaks ma seda uuesti üle lugeda, sest olen viimase kümnendi jooksul ka ise jällegi muutunud.

Teismelisena lugesin palju ulmet, ka see on mind mõjutanud. Isaac Asimov, Arthur C. Clarke, Ray Bradbury, vennad Strugatskid, H. G. Wells, hiljem ka fantaasiakirjanik Terry Pratchett ja muidugi Douglas Adams, kelle „Pöidlaküüdi reisijuht galaktikas" oli suurepärane *trilogy of five*, kahju, et sellest nii jura film tehti.

Aga su enda raamat „Hallo, Kosmos! Palju õnne", mille sa hiljuti välja andsid ja kuhu oled koondanud oma saatekülaliste vastused küsimustele õnne kohta. Mulle tundub näiteks religioonide puhul, et kõik räägivad samast asjast, aga lihtsalt erinevat keelt kasutades. Kuidas on õnnega? Kuidas oled sünteesinud nendest vastustest enda jaoks kokku mingisuguse valemi?
See oli kihvt projekt selles mõttes, et distsiplineeris mind seda õnnelikkuse teemat ka enda jaoks lahti mõtlema. Pigem võiks öelda, et me otsime igapäevast õnnetunnet ja siis veel ka õndsust, seda täielikku kohalolu ja kooskõla oma eksistentsiga, nii-öelda jõudmist oma hinge koju. See raamat ongi nagu õnneõpik. Seal on koos viimase kuue aasta saatekülaliste isiklikud õnne valemid ja seda koostades tundsingi, et kõik räägivad sellest teemast üsna üheselt ja vahet ei ole, kas tegu on astrofüüsiku, astraalränduri, folkloristi, bioloogi, teoloogi või metsamooriga – kõik need tegelased on ikkagi inimesed, kes tahavad samuti õnnelikud olla.

Tegin sissejuhatusse ka väikese kokkuvõtte sellest, mis on õnne valemi põhikomponendid. Laias laastus on need teadlik otsus olla õnnelik, armastus ja head suhted oma lähedastega, teadlikkus ja kohalolu ning meelerahu, hea tervis, tänulikkus, teiste aitamine, kontakt loodusega ja tõeliselt meeldivate asjade tegemine.

Kuidas sul endal selliste meeldivate tegemisteni jõuda õnnestus?
Taustaks nii palju, et need teemad on mind alati huvitanud ja alates teismeeast olen ma tundnud huvi selle vastu, mis on kosmos (nii sees kui ka väljas), universum ja inimene, ka see, mis toimub silmale nähtamatus maailmas ehk vaimsus ja paranormaalia. See on käinud lainetena – vahepeal lugesin hästi palju ulmet, siis mingit parakirjandust, seejärel oli noorukiiga pidutsemisfaasiga, mil tegelesin hoopis muude asjadega, ja muidugi olen olnud vahepeal eneseotsingutel, mis on elukestev. Ja ühel hetkel jõudsingi saateni „Hallo, Kosmos!", mis on võib-olla kõige lahedam asi, mis on minu loomingulises elus seni juhtunud. Ma tegelikult kaifisin väga ka oma kahekümnendaid, mil töötasin meelelahutussektoris, BDG kontserdiagentuuris FBI. Korraldasime *live*-kontserte, *show business*, *backstage*, *action* – kõik asjad! Muusika on mu megaarmastus ja ilma selleta ei kujuta ma elu ette – see kõik oli ka superäge. Nüüd on tekkinud mingi teistlaadi sisemine küpsemine ja see on omakorda väga õigel ajal, õiges kohas.

Sa käisid hiljuti Roy Strideriga Mongoolias. Mis jälje see reis sinusse jättis?
Päris kurb oli näha, et Ulaanbaataris käib tohutu linnastumine. Sinna kerkivad hiiglaslikud Lasnamäed, kuhu mongolid kolivad linna elama – ma küll ei tea, mida tegema. Seal peavad nad ju astuma tavalisse tööahelasse, et teenida raha üüri maksmiseks jne. Samal ajal on nad nomaadirahvas. Sellest hoolimata nägime ka traditsioonilist Mongooliat, mis on üliäge. Tohutult avarad stepid, nomaadide elu jurtades ja oma loomakarjadega, taiga, ratsutamine, dukhad, mis on ka väljasurev hõim. Ei tea, kauaks neidki veel on. Nemad sõltuvad oma põhjapõtradest ja kui viimased välja surevad… Seda tüüpi väikeseid põhjapõtru on vist ainult kuuesaja ringis alles, dukhasid endid paarsada.

Ma saan aru, et maailm on pidevas muutumises ja toimuvad igasugused tehnoloogilised protsessid ja on tohutult äge, et kõik on küber ja nuti ja nano – see on kõik väga kihvt, aga kui inimesed ei arene sisemiselt samas tempos, siis see mitte lihtsalt ei loo, vaid hävitab. Meil on vaja rohkem utoopiaid. Midagi, mis inspireeriks, sest meil on täielik visioonipuudus nii Eestis kui ka maailmas. Samal ajal ei tahaks ma kõlada lootusetult. Kui vaatan näiteks oma sellesse nn kajakotta küberruumis, siis seal on palju teadlikke inimesi, kes hoolivad keskkonnast, kannavad jätkusuutlikke väärtusi ning tegelevad heas mõttes enesearenguga. Nad püüavad olla teadlikud kõikides oma sammudes, tegutsemises, tarbimises ja otsustes ning kannavad ka vastutust. Nii et kogu selle praeguse globaalselt pigem düstoopilisena tunduva tulevikustsenaariumi kõrval on minus siiski alles lootus, et äkki tekib ikkagi ka globaalne ärkamine suuremale teadlikkusele, koostööle, terviku tajumisele.

Ma saan aru, et maailm on pidevas muutumises ja toimuvad igasugused tehnoloogilised protsessid ja on tohutult äge, et kõik on küber ja nuti ja nano – see on kõik väga kihvt, aga kui inimesed ei arene sisemiselt samas tempos, siis see mitte lihtsalt ei loo, vaid hävitab.

Sa olid tegelikult selle Mongoolia reisi kaaskorraldaja ja ma saan aru, et plaanite Royga seda koostööd jätkata. Mis on teie edasised plaanid?
Royga on meil olnud väga hea maailmavaateline klapp ja sõprus juba mõnda aega. Kogu tema algatatud ökoriigi teema ning kaastundlik ja hooliv suhtumine ellu ja maailma resoneerib minuga väga hästi. Nüüd jõuluajal tuleb reis Indiasse dalai-laama õpetustele ja Sikkimisse. Märtsis tahame minna Bhutani – just ökoriigi ekspeditsioonile, mitte lihtsalt tšillima. Ja kindlasti veel ka Mongooliasse ja mujalegi.

Tänan Ingridit intervjuu eest ja vajutan diktofoni kinni. Ta uurib, kas ma esoteerika kohta ei tahagi veel küsida. Leian, et pole vast vaja – need on teemad, milleni inimene jõuab ehk omal ajal, kui seda vaja on. Jätkame kohvikus neljatunnist arutelu sellest, kuidas päästa Eesti loodus.

RAADIO 2 SAADE „HALLO, KOSMOS!" ON IGANÄDALANE SISE- JA VÄLISKOSMILISTES AVARUSTES, ILMAVAADETE PERIFEERIAS JA AVANGARDIS SEIKLEV AUDIORÄNNAK. EETRIS NELJAPÄEVITI KELL 20 JA KORDUSENA PÜHAPÄEVITI KELL 14. VAATA: *HALLOKOSMOS.EE*

ESOTEERIKAPUHANGUTE VÄLTIMINE NENDE ENNETAMISE TEEL

Ratsionaalsust väärtustavas maailmas on esoteerika ja sellele vastandumine lörtsinud ära ka meditatsiooniharjutuste väärtuse. Sellegipoolest sobib mediteerimine tõsiseltvõetava tehnikana ka teadmistepõhisesse ühiskonda. Pealegi on väga tõenäoline, et salongikõlbulikuks saades lahendab see ühtlasi ka häda esoteerika pärast.

Tekst **Leene Korp**

Mul on üks sõber, kes töötab massöörina. Iga natukese aja tagant satub tema vastuvõtule kliente, kes kurdavad, et nad on hädas oma tšakratega. Raske on öelda, mis olukorras klientide tšakrad olla võivad, aga vaevusi põhjustavad neile tavaliselt ülemõtlemine, vale eluviis ja stress, mida ei osata leevendada. Kuid mis põhjustab sagedast tšakrajuttu? Ning kuidas ikkagi lahendada põhjuseid, mis on vaevuste taga?

Esoteerikahuviliste inimeste suur hulk Eestis on mingis mõttes lihtsalt sümptom. Tõend sellest, et üldiselt ei paku siinne ühiskond inimestele käepäraseid tehnikaid, mis aitaksid mõtlemisharjumuste ja emotsioonidega hakkama saada. Sest samamoodi nagu inimkeha vajab korrasolekuks treeningut ja füüsilist koormust, on mõistlik anda harjutusi ja koormust ka ajule, teadvusele ja tunnetele. Kui sedasorti harjutusi õpitaks heal ja süstemaatilisel viisil, päästaks see ühiskonna juhuslikest esoteerikapuhangutest, ja küllap oleks harjutustest, mis näiteks toetavad oskust võtta vastu autonoomseid ratsionaalseid otsuseid, üksjagu tolku ka skeptikutele.

ESOTEERIKA JA RATSIONALISMI VAHEL

Tavaline eestlane peaks justkui valima kahe vastanduva võimaluse – esoteerika ja ratsionalismi – vahel. Eksootilisuse ja imevõimetega meelitaval esoteerikal on praegu nii palju huvilisi, et religioonisotsioloogid räägivad uue vaimsuse peavoolustumisest. Siiski on selge, et lisaks imevõimetele pakub esoteerika mingitki kompensatsiooni eneseregulatsioonitehnikate nappusele Eesti ühiskonnas. Samas, kuigi esoteerika vallas on ka väga mõistlikke meetodeid, osutub see tihti põrsaks kotis, mille mõju on raske ennustada. Liiga sageli saavad selles vallas tegutsejatest „usukuulutajad", kes irduvad argiloogikast ja teevad piltlikult öeldes oma toalilledele reikit, selle asemel et neid kasta.

Skeptikute või ratsionalistide poolt toetab teaduslikkuse ja argitarkuse legitiimsus – ühiskonnas on nende mõtteviis üldiselt aktsepteeritud ja keskne. Samas ei jõua skeptikud ära imestada (ega irvitada), miks uue vaimsuse perifeeria Eestis nii tugevalt peale surub ja peavoolustub. Nii või naa, ühine on mõlemal poolel see, et üksteist ei mõisteta ega suudeta omavahel dialoogi pidada.

Ülalkirjeldatud massaažikliendid on aga hea näide sellest, kuidas tavainimene ei oska peavoolu ja perifeeria vahel orienteeruda ega valikut teha, eksides kord ühele, kord teisele poole. Nimelt, kui kliente veidi edasi usutleda, selgub tavaliselt, et tšakrajutt oli pigem uitmõte kui osa mingist terviklikust peenenergeetilisest enesekäsitlusest. Muus on klientide suhtumine iseendasse ja oma vaevustesse lihtne, lausa materialistlik. Nende arusaama on peidetud tugev vastuolulisus: ühelt poolt näevad nad inimest vaid rakkudest koosneva masinavärgina, teisalt on nad valmis hoolitsema oma aura eest, kui keegi neid selles veenab. On tavaline, et need kliendid ei pea tõsiseltvõetavaks massööri nõuandeid tegeleda lihtsamate meele- ja hingamisharjutustega. Hädade põhjus ei saa ometi nii ebahuvitav olla.

Statistika kinnitab, et ratsionalismi ja esoteerika vahel ekslema jäänud tavainimesi on Eestis palju. Tuntud kurioosne fakt ütleb näiteks, et eestlased usuvad pigem loomade ja taimede kui inimeste hingede olemasollu. Piltlikult öeldes pole inimesed kindlad, kas neil on ikka hing, aga oma tšakrate pärast muretsevad nad sellegipoolest.

Lisaks inimeste „eksitamisele" toob ratsionalismi ja esoteerika vastanduse polariseerimine kaasa veel teisegi probleemi. Institutsionaalne ja kultuuriline peavool kaldub skeptitsismi, nähes esoteerikakolli ja umbluud seal, kus seda olla ei pruugi. Selle tagajärjel eirab ühiskond kriitiliselt neid oskusi, millest inimestel oma argielus abi oleks.

Kuigi mediteerimise jt meeleharjutuste kasuliku mõju on neuroteadlased kõige tõsiteaduslikumaid vahendeid kasutades ammu kindlaks teinud, näib „meditatsioon" olevat meie ühiskonnas tabusõna, mida erinevate eufemismidega varjata tuleb.

Kuigi mediteerimise jt meeleharjutuste kasuliku mõju on neuroteadlased kõige tõsiteaduslikumaid vahendeid kasutades ammu kindlaks teinud, näib „meditatsioon" olevat meie ühiskonnas tabusõna, mida erinevate eufemismidega varjata tuleb. Mediteerimistegevus ise viiks justkui varem või hiljem välja tantrahipinduse ja MMSini. Pole näiteks harvad juhused, kus seminaril või vestlusõhtul kas või möödaminnes mediteerimise mainimine toob kaasa selle, et osa publikust ärritub ja lahkub. Niisugune suunitlus on eksitav ja pole ühiskonnale kuigi kasulik.

Leene Korp peab end paadunud budistiks, mõõdukaks võrdõiguslaseks ja kahe ägeda lapse emaks. Praegu õpib ta Tartu Ülikoolis kommunikatsiooni ja aitab aktiivselt kaasa ühe sekkumisprogrammi teokstegemisele. Muul ajal otsib viise, kuidas tema ja teised inimesed saaksid oma argielu paremini mõtestada ja üle elada. Ühtlasi armastab teed ja männimetsa.

MEELEHARJUTUSTE TEADUSLIK UURIMINE

Meeleharjutusi on meeletu hulk alates lühikestest teadvelolekupraktikatest, mida saab harjutada mugavalt nutirakenduste abiga, kuni salajaste tiibeti vadžrajaana praktikateni, milleks kasutatakse trummi, kellukest, pasunat, laulu ja üksikasjalikku kujustamist. Millise teaduslikult kohase üldnimetaja alla need mahuvad? Psühholoogide käsitluse järgi toimivad meditatsiooni- jt tehnikad inimese eneseregulatsioonistrateegiatena, samuti selgitatakse meeleharjutusi teadvusseisundite muundumise kaudu.

Teadvusseisundite käsitlusega nõustumiseks tuleks läbida väike mõttekäik. Teadvusseisundite muundumine on argitarkuselegi arusaadav protsess, kui mõelda sellele, millise seisundini võivad meid viia näiteks alkoholijoove, palavik või pikk magamatus. Nii arutledes saavad vastuvõetavaks veel teisedki olulised asjaolud. Esiteks see, et lisaks alkoholile ja väsimusele saab seisundeid muuta ka teiste vahenditega, näiteks meeleharjutustega. Teiseks see, et teadvusseisundeid saab kuidagi jälgida ja mõõta.

Erinevad meele- ja hingamisharjutused, jooga, teadvelolekupraktikad jm on pakkunud teadusele huvi juba päris pikalt. Esimesed teaduslikke meetodeid kasutavad meeleharjutuste uuringud tehti 1930ndatel ning teadustööde arv on sealtmaalt muudkui kasvanud. Kõige populaarsemaks ja teaduslikult tunnustatumaks valdkonnaks on teadvelolek ehk *mindfulness*. Uuringute suur hulk tuleneb sellest, et nii teadveloleku- kui ka teistel harjutustel on ajule, immuunsüsteemile, tervisele jne tõesti märkimisväärne mõju, mida on põnev uurida.

Neuroteadlased on mõõtnud magnetresonantstomograafia ja elektroentsefalograafiaga eri harjutuste mõju aju osadele. Näiteks on leitud, et juba kaheksanädalase teadvelolekupraktika tagajärjel hakkab kahanema mandeltuum. Mandeltuum on aju n-ö emotsionaalne osa, mis vastutab võitle-või-põgene-refleksi toimimise eest. Mandeltuum annab hüpotalamuse ja sümpaatilise närvisüsteemi vahendusel neerupealistele käsu toota stressihormoone kortisooli ja adrenaliini. Paraku kipub organism neid aineid liiga palju tootma, kuna see ei erista päriselt eluohtlikke olukordi näiteks pikast järjekorrast, negatiivsest tagasisidest või argisest vaidlusest. Meeleharjutused leevendavad aju osade automaatset „ülereageerimist" ja vähendavad stressihormoonide eraldumist ning lisaks suudab organism mediteerimisega ka kehale kahjulikku kortisooli ümber töödelda. Mitu kasu korraga.

Kui teadustöid lühidalt kokku võtta, siis meeleharjutuste puhul on registreeritud järgmised kasutegurid alates biokeemilistest kuni sotsiaalseteni: parem vereringlus; madalam vererõhk; aeglasem hingamine; aju suurem aktiivsus sagedustel, mida seostatakse lõõgastumise ja rõõmuga; piimhappe sisalduse vähenemine veres; heaoluhormoonide melatoniini ja serotoniini taseme suurenemine. Harjutustega paraneb immuunfunktsioon ja vähenevad rakutasandi põletikud ja valu. Meeleharjutused parandavad tähelepanu, mälu ja loovust. Ning kõige olulisem on see, et need parandavad meie suutlikkust iseendaga hakkama saada: aitavad reguleerida oma emotsioone ja tegeleda enesevaatlusega, vähendavad depressiooni, ärevust, üksildustunnet ja stressi ning suurendavad emotsionaalset intelligentsust ja kaastundevõimet.

MEELEHARJUTUSED SALONGIKÕLBULIKUKS

Võib ette kujutada, mida kõike tooks kaasa ülalkirjeldatud võimete ja oskuste üldine imbumine kultuuri. Kui saame üle meeleharjutustega seotud tabudest ja seome harjutused süstemaatiliselt juba toimivate praktikatega, on ühiskonnal olemas käepärased eneseregulеerimisvahendid, mille kõrval pole masse meelitava esoteerika järele enam nii suurt vajadust – ja sümptom saab kaduda.

Mis siis muudaks meeleharjutused Eestis vähem tabuks ja rohkem salongikõlbulikuks? Nähtavasti see, kui näidata veenvalt, et meeleharjutustest on päriselt tolku. Veenmiseks kuluvad ära needsamad teaduslikud kirjeldused, samuti autoriteetide eeskuju ja veidi nügimist, mille abiga need harjumused saaksid ühiskonnas justkui iseenesest juurduda. Suurepärane näide rohujuuretasandi muutustest on vaikuseminutite programm, mis õpetab tähelepanu- ja meeleharjutusi kooli- ja lasteaialastele.

Veel parem oleks, kui meeleharjutuste õigustuseks poleks enam ühel päeval vaja keerulisi kirjeldusi neerupealistest ja kortisoolist, vaid need kuuluksid koos hambapesu või võimlemisega igapäevaharjumuste sekka. Vähemalt oleks minu massöörist sõbral rohkem neid kliente, kes selle asemel et ülemõtlemine tšakrate süüks ajada, oma probleemist väikeste meeleharjutustega ise üle saaksid.

UUS VAIMSUS – EESTI KULTUURIRUUMI LOOMULIK OSA?

Üha suurem osa religioossetest nähtustest on jäänud Lääne sekulaarsetes ühiskondades institutsionaalsetest religioonidest väljapoole. Ehkki kirikus käiakse vähem, ei ole religiooni tegelik mõju samaväärselt langenud, vaid asendunud erinevate vaimsuse ning sekulaarsuse piiril balansseerivate uskumuste ja praktikatega.

Tekst **Marko Uibu**

Marko Uibu töötab Tartu Ülikoolis kommunikatsiooniuuringute lektorina ning ka väljaspool ülikooli uurija, konsultandi ja koolitajana. Tal on magistrikraadid meedia ja kommunikatsiooni ning sotsiaalantropoloogia erialadelt. Sel sügisel kaitses ta religiooniuuringute doktoritöö, milles keskendus uue vaimsusega seotud teemadele Eestis.

Rahvusvahelistes uuringutes mittereligioossete riikide tippu kuuluv Eesti on selle tendentsi silmapaistev näide. Viimasel rahvaloendusel märkis vaid kümme protsenti eestimaalastest, et peab omaks luteri usku. Kokku tunnistab kindlat usku vaid üle neljandiku Eestis elavatest inimestest, kellest suur osa on venekeelne.

Eestlaste vähene usk isikulisse Jumalasse on ilmnenud ka mitmetes rahvusvahelistes uuringutes. Hinnangud jäävad eriti madalaks siis, kui küsitakse religiooni tähtsuse kohta igapäevaelus. Ühes Gallupi ülemaailmses uuringus jäi Eesti religiooni tähtsuselt koguni viimasele kohale.

ÜLELOOMULIKE JÕUDUDE AKTSEPTEERIMINE

Sellele vaatamata on siin esindatud paljud religioossed-vaimsed uskumused ja praktikad (näiteks usk „kõrgemasse vaimu või elujõudu"), mis ei kuulu otseselt ühegi religiooni alla ning mida toetab peamiselt *new age*'i subkultuurist välja kasvanud uue vaimsuse keskkond. Uue vaimsuse keskkonnas levivad erinevad õpetused, nagu vabastav hingamine, pendliga ennustamine või rännakud inglite ja ükssarvikutega. Kuna taoliste õpetuste järgimine ei eelda püsivat kuulumist mingisse kogudusse või isegi mitteformaalsesse gruppi ning õpetused ise hõlmavad väga erinevaid valdkondi, on uut vaimsust väga keeruline määratleda või analüüsida, lähtudes religiooni tavapärastest indikaatoritest, nagu uskumused, kuuluvus (religioosne identiteet) või religioossed praktikad.

Näiteks reiki energiatega ravimine või suuresti füüsilised-sportlikud tegevused, nagu jooga, ei seostu enamiku praktikute jaoks religioossete ega isegi mitte eksistentsiaalsete või pühalikkusele viitavate tähendustega. Uue vaimsuse nähtus illustreerib hästi religioosse ja sekulaarse vahele piiride tõmbamise keerukust. Samas eeldab uue vaimsuse keskkonna pakutavate tööriistade kasutamine teatavate aluspõhimõtete (näiteks nn perennialismi ideede) aktsepteerimist või ka usku, et maailmas eksisteerivad mingid laiemad metaempiirilised jõud, mis on aluseks näiteks kosmiliste energiatega seotud praktikatele või laiemale (spirituaalsele) maailmakorrale.

Uue vaimsuse keskkond on Eestis aktiivne: avastatakse seksuaalsust tantra abiga, ennustatakse tulevikku inglikaartidega, süvenetakse esoteerilisse filosoofiasse, avatakse konspiratiivseid seoseid jne.

Uue vaimsuse keskkonda võib seetõttu näha eelkõige kui üht allikat, mis pakub erinevaid kultuurilisi tööriistu nii maailma mõtestamiseks kui ka konkreetsete probleemide, nagu haigus või töökaotus, puhul abi ja toetuse saamiseks. Taolised kultuurilised tööriistad võivad olla abstraktsemad väärtused või tähendused, mis aitavad inimestel oma elu ümber mõtestada või pakkuda vastuseid näiteks eksistentsiaalse maailmakorralduse kohta (küsimused kannatusest, surmast, elu üldisemast olemusest), millega sekulaarne teaduslik-materialistlik maailmavaade üldiselt hätta jääb. Samas on populaarsed ka näiteks spetsiifilised tehnikad või rituaalid „rahaõnne" kasvatamiseks, „aja maha võtmiseks" vms. Iseloomulik on religioosse ja mittereligioosse läbipõimumine, kus religioosne on seotud tugevalt siinpoolsusega või rakendatud otseselt selle teenistusse.

Uut vaimsust võibki pidada religiooniks selle kõige laiemas käsitluses, mõtestades religiooni kui kultuurisüsteemi, mille üks element on materialistlikus tähenduses seletamatu jõu, välja või olendi kohalolu tunnustamine, mis ei pruugi aga olla selle nähtuse kese. Samas on vaimsete õpetuste puhul üldjuhul tähtis ka eksistentsialistlik ja transtsendentne dimensioon, kus luuakse mõtestatud taju maailmast ja indiviidist selles. Samuti eeldab „energiate" kasutamine usku, et maailmas toimivad mingid erilised või üleloomulikud jõud.

TAVAINIMENE KUI RELIGIOOSNE AUTORITEET

Uue vaimsuse keskkond on Eestis aktiivne. Mitmed õpetajad, treenerid, juhendajad pakuvad väga erinevaid tehnikaid ning lähenemisi: avastatakse seksuaalsust tantra abiga, ennustatakse tulevikku inglikaartidega, süvenetakse esoteerilisse filosoofiasse, avatakse konspiratiivseid seoseid jne. Vaimsuse keskkonnaga tugevalt seotud ning sealt sissetulekut saavad praktikud aitavad pideva pakkumisega nõudlust stimuleerida. Taoline panustamine ei tähenda sageli täiskohaga töötamist ning eriti virtuaalsetes kogukondades toodab sisu küllalt lai hulk kasutajaid. Tavapärase institutsionaalse struktuuri puudumine muudab uue vaimsuse ning selle levikukanalid dünaamilisemaks. Raamatud, meedia ja eriti internet töötavad kultuuriliste tööriistade levitamisel efektiivselt, ehk isegi paremini kui konventsionaalsed (religioossed) institutsioonid.

Teadmised levivad uue vaimsuse keskkonnas sageli narratiivses vormis, eelkõige personaalsete kogemuslugudena. Midagi erilist kogenud või konkreetsetele hädadele abi saanud inimestel on rohkelt võimalusi jagada oma kogemusi kas internetifoorumites või sotsiaalmeedias. Uue vaimsuse levikukanalite efektiivsus illustreerib religioosse autoriteedi muutumist – ehkki võimusuhted ei ole kadunud, on tavaline kasutajakogemus muutunud virtuaalsete võrkude kaudu üha olulisemaks struktuuriks, mis vahendab õpetusi, toetab nende kasutamist ning loob usaldusväärsust. Individuaalsetel valikutel põhineva religioossuse kandjana on traditsioonilise struktuuriga institutsioonid osutunud mitteformaalsetest võrgustikest halvemal positsioonil olevaks.

Tavainimeste roll võrreldes näiteks religiooni puhul tavapäraste vahendajatega, nagu kirikuõpetajad, preestrid, šamaanid, on kindlasti suurem. Samas on vaatamata näiliselt individuaalsele vabadusele enda tee otsimisel ja lahenduste leidmisel lugude jutustamise struktuurid ja kesksed elemendid küllaltki universaalsed, mis viitab keskkonna sisemisele normatiivsusele.

Ehkki uue vaimsuse ideed rõhutavad inimese võõrandamatut õigust ja ka suutlikkust omaenda valikuid (mis on subjektiivselt kõige õigemad) teha, ei pruugi see tegelikkuses nii jõustav olla. Uue vaimsuse kultuuriliste tööriistade seas on neid arusaamu, mis kujundavad ümber maailmanägemust ja -taju. Võib isegi väita, et teatud tööriistad värbavad pigem inimesi kui kasutajad neid. Kahtlemata on uue vaimsuse keskkonnas peidus ohtusid, võimalusi väärkasutuseks või pettuseks, on ideid, mis haaravad kergesti enda kütke ega pruugi olla inimese jaoks kasulikud. Samas on ilmne, et vaimsed õpetused toimivad väga paljude inimeste jaoks ja neid on tõepoolest vaja.

STIGMATISEERIMINE VÄHENEB

Eraldi tähelepanu väärib uue vaimsuse pakutavate „tööriistade" omaksvõtmise protsess – õpetuste järgima hakkamine ei ole instrumentaalne tarbimine, kus otsus langetatakse puhtalt näiteks hinna või muude „toote omaduste" alusel. Kõige olulisemaks peetakse isiklikku kogemust, mis kinnitab igaühele personaalselt õpetuse tõeväärtust ja toimivust. Näiteks hingamisseansil või teraapia käigus kogetud erilised tundmused või paranenud enesetunne on väga tugevaks tõendiks õpetuste väärtuslikkuse kohta.

Rolli mängib siiski ka laiem tähenduslik foon, mis loob valmisoleku ning tekitab „tõelisuse aura", mis paneb inimesi neid lahendusi-tehnikaid piisavalt usaldama, et neid ka ise järele proovida. Selleks on vaja, et normatiivselt pigem sekulaarse ja materialistliku ühiskonna erinevad barjäärid, nagu tajutud stigmatiseeritus või õpetuste vähene nähtavus, väheneksid või kaoksid inimese jaoks.

Tundub, et viimastel aastatel on toimunud uue vaimsuse nn peavoolustumine, mis tähendab, et vaimsusega seotud teemad on rohkem nähtaval, sealhulgas näiteks peavoolumeedias. Tugevam ühiskondlik positsioon annab vaimsusest huvitatutele õpetusi toetavaid argumente, mistõttu rohkematel inimestel on tõenäosus keskkonnas osalema hakata. Samuti võib peavoolustumine aidata kaasa vaimsuse sulandumisele nn sekulaarse kultuuri ning tähendussüsteemidega, mistõttu uue vaimsuse tüüpi religioossuse eraldamine ja religioonina käsitlemine ei ole tähenduslik ega ka võimalik.

TEST: KUI KAUGEL OLED VALGUSTUMISEST?

Kas eksled alles hingelises pimeduses või oled saavutanud juba gurustaatuse? Võib-olla kulged aga hoopis kusagil hämaralas? Tee läbi Müürilehe valgustumistest ja saa teada!

Müürilehe erakorraline esoteerikatoimetus

1. Kõnnid tänaval. Must kass läheb üle tee. Kuidas käitud?

a) Jääd jalamaid seisma ja pöörad kannalt ringi. Õnnega ei mängita! (2 p)
b) Kutsud kiisut enda juurde, püüdes talle pai teha, enne kui loom jõuab tee ääres seisva auto alla peitu pugeda. Sul on kassidega väga isiklik suhe. (1 p)
c) Mis kass? Õues on pime. (0 p)

2. Kuidas valid endale sobiva (pool)vääriskivi?

a) Tähtkuju järgi. (1 p)
b) Õige kivi tuleb ise omaniku juurde. (2 p)
c) Ei usu seda kivijuttu. (0 p)

3. Sinu sünnikaardil paiknevad Saturni-tagused planeedid Uraan, Neptuun ja Pluuto 6. majas. Selles majas saadud kogemuse kaudu valmistud uueks sünniks. Mida see tähendab?

a) Oled valinud elukestva intensiivse ümberkujunemise, enda ümberkorraldamise ja toimimise korrastamise nii füüsilisel, emotsionaalsel kui ka mõttetasandil. Pluuto räägib elukestvast transformatsioonist, Uraan pidevast uuenemisest ja Neptuun piiride lahustumisest. Peaksid usaldama Elu ja toimima hetkes parimal viisil, kinkides tagajärjed Suurele Elule. (2 p)
b) Mis maja? Sa elad korteris. (0 p)
c) Kui sa uueks sünniks valmistud, kas see siis tähendab, et sa sured varsti ära? (1 p)

4. Kuuled, et astroloogid on parandanud horoskoopi ning võtnud lõpuks arvesse Maa pöörlemistelje pretsessiooni (ehk suunamuutust), millele paljud teadlased olid juba korduvalt varemgi tähelepanu juhtinud. Sellega seoses saab teatavaks, et oled elanud terve elu vale tähtkuju all. Kuidas reageerid?

a) Kamoon, see oli juba 70ndatel teada, et universaalne horoskoobiskeem ei kehti enam, oled elanud terve oma elu õige tähemärgi all. (2 p)
b) Keeldud kategooriliselt nõustumast ja naerad kõigi üle, kes üritavad väita, et sa pole täna see, kes olid eile. (1 p)
c) Ise oled tähtkuju! Olge nüüd mõistlikud. Aga mis siis, kui sa oleksid sündinud enneaegsena, st otsustanud lahkuda emaüsast kaks nädalat varem? Ah? Siis oleksid sa hoopis teistsugune inimene või? (0 p)

5. Kohtud lõunapausi ajal poest kontorisse jalutades tumedamat verd daamiga, kes haarab vapustatud ilmel su käe, pobiseb midagi arusaamatut ja sõnab siis maakeeli, et sulle on mitu inimpõlve tagasi nii võimas needus peale pandud, et ta ei suuda uskuda, et sa ikka veel elus oled. Ometi saab selle suhteliselt kerge vaevaga ära võtta, kuid vastutasuks pead andma talle, ütleme, 64 eurot (kui hästi läheb), sa…

a) …jalutad kiiresti edasi, kuid terve päev püsib halb tunne, saad ülemuselt pragada, õuna koorides kukub see prügikasti, kingapael läheb *iseenesest* mitu korda lahti. Järgmisel päeval lähed perearsti juurde ja küsid, kaua sul on veel jäänud… (1 p)
b) …ütled viisakalt, et ei usu sellist jama, saad paar uut sajatust kaela ja lähed eluga edasi. (0 p)
c) …maksad 64 eurot ja saad needusest vabaks. Vedas! (2 p)

6. „Selgeltnägijate tuleproovist" hääletatakse välja sinu lemmiksensitiiv. Kuidas edasi elad?

a) Ei vaata seda saadet enam – kelle üle nüüd naerda!? (0 p)
b) Ah, see on kõik üks kokkumäng ja tõenäoliselt andsid saatejuhid teistele selgeltnägijatele ka läbivalt vihjeid eesolevate ülesannete kohta. Teisiti ei ole võimalik seletada seda, et tõeline Maag, Nõid suure algustähega, niimoodi välja langes. (2 p)
c) Pole parata, viimases voorus oli ta tõesti nõrgem, vaatad nukralt edasi. Eks teistegi seas ole tugevaid, neil on kõigil lihtsalt erinevad oskused. (1 p)

7. Sinu reikimeister ütleb seansi lõppedes, et nii helevalget aurat kui sul ei ole ta näinud ning sulle reikit tehes antakse talle kõrgematelt tasanditelt ikka mõista, et ka sina peaksid vaimsetes sfäärides tegutsema, sinu energia on väga võimas jne. Kuidas toimid?

a) Kuivõrd oled alati tundnud, et sinu kutsumus on teisi aidata, lisaks olid nii sinu isa- kui ka emapoolne vaarema nõiad/ravitsejad, küsid reikimeistrilt, kas võid temalt õppida. (2 p)
b) Võimas energia? Puhas aura? *Cool*, *cool*! Paned end kirja rahvaülikooli reikikursustele, aga unustad need ikkagi ära ja kallid on ka, nii et sinna see jääb. (1 p)
c) Haigutad ja otsustad esoteerikaentusiastist õel end enam kõikvõimalikele tervistavatele protseduuridele mitte ära rääkida lasta. (0 p)

8. Kui palju kulutad raha esoteerikatoodete ja -teenuste peale aastas (auralugeja juures, Loitsukelleris, väereisidel, reikiseansil jne)?

a) 0 eurot, ei kuluta selle jama peale. (0 p)
b) 0–50 eurot – iga päev ei tarbi, aga kui kodus energiapuhastust teed, on ikka vaja küünlaid ja salveid põletada. (1 p)
c) See on ju kõigest raha (pealegi saab seda universumilt alati juurde paluda)! Sinu spirituaalne rännak on olulisem. Kindlalt üle 50 euro. (2 p)

9. Mida teed, kui märkad, et sõber hakkab postitama Facebooki järjest enam portaali telegram.ee artikleid *chemtrails*'ist, MMSist ja reptiilidest?

a) Eemaldad ta sõprade hulgast või lakkad teda jälgimast. (0 p)
b) Loed artiklid läbi, kuulad ta argumendid ära, küsid vajadusel täiendavaid küsimusi ja kujundad seejärel seisukoha. (2 p)
c) Püüad sõpra ümber veenda temaga aeg-ajalt kellegi seinal avalikesse vaidlustesse sattudes. (1 p)

10. Mis juhtub pärast surma?

a) Kes seda veel öelda oskab… Loodad, et pärast surma saab meist ka midagi. (1 p)
b) Mitte midagi. Vakladele söödaks. (0 p)
c) Energia muundub ühest vormist teise, hing liigub edasi kõrgematesse sfääridesse, lähed paradiisi või sünnid ümber. (2 p)

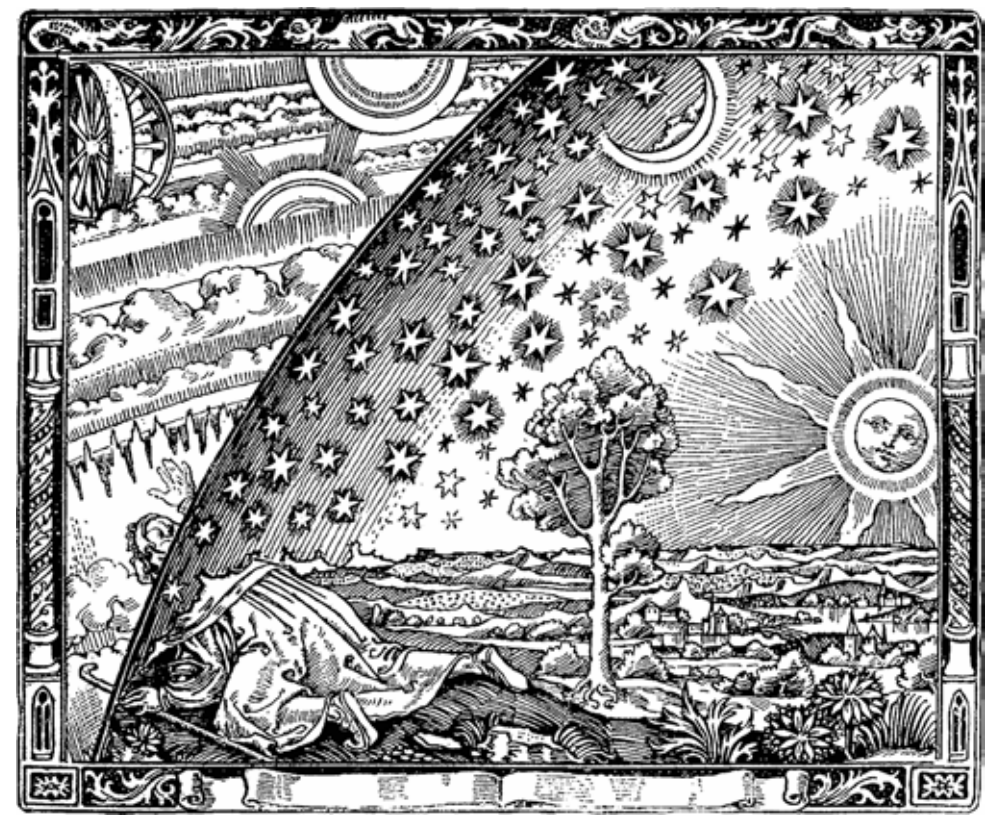

Anonüümse kunstniku puugravüür prantsuse astronoomi Nicolas Camille Flammarioni raamatust „L'atmosphère: météorologie populaire" (Pariis, 1888)

TULEMUS

0–7 punkti: pimedusega löödu

Kahjuks oled valgustusest veel valgusaastate kaugusel, pimedusega löödud. Umbes nagu Urmas Sõõrumaa enne pendli otsa komistamist või Lea Dali Lion enne Dali Lioni. Ometi saadab universum sulle ühtelugu märke, su seljataga on stabiilselt kolm inglit (kes suveperioodil küll graafiku alusel puhkavad, aga kunagi ei ole neid alla kahe), erinevad positiivsed ended on sul sünnikaardis kõik laialt olemas. Miks küll eitad? Miks ei pürgi valguse poole?

8–14 punkti: Harju keskmine esoteerikaentusiast

Oled märkide, inglite, vääriskivide, aurade, energiate, planeetide seisuga jne sina peal ja jumal tänatud! Sa ei ela pimeduses, seda on selgesti näha. Kui siin midagi soovitada, siis seda, et pürgida tuleb veel kaugemale, püüelda täieliku valgustumise poole! Mis sellest, kui su lapsed, vanemad, kaaslased, kolleegid, koduloomad jne arvavad, et oled napakas! Karavan läheb edasi, tee valgustuseni on pikk. Kui kolmas silm on avanenud, tuleb avada ka neljas. Kui seegi, siis viies jne! Horoskoopi ära loe kord nädalas, vaid iga päev!

15–20 punkti: valgustunu

Tegutsed kõrgemates sfäärides, oled saavutanud täieliku rahulolu, nirvaana. Sisuliselt oled buda. Ainus, mida sinu kaliibriga esoteerikule soovitada saab, on järgmine: jaga seda! Kõik inimesed peaksid praktiseerima holistilist teraapiat, jälgima oma aurapildi muutusi, tuginema igal sammul universumi energiavoogudele. Ja just sina saad neid õpetada. Oled sündinud guru.

SOOME-UGRI SALADUSED UUE VAIMSUSE TÕUSUAJASTUL

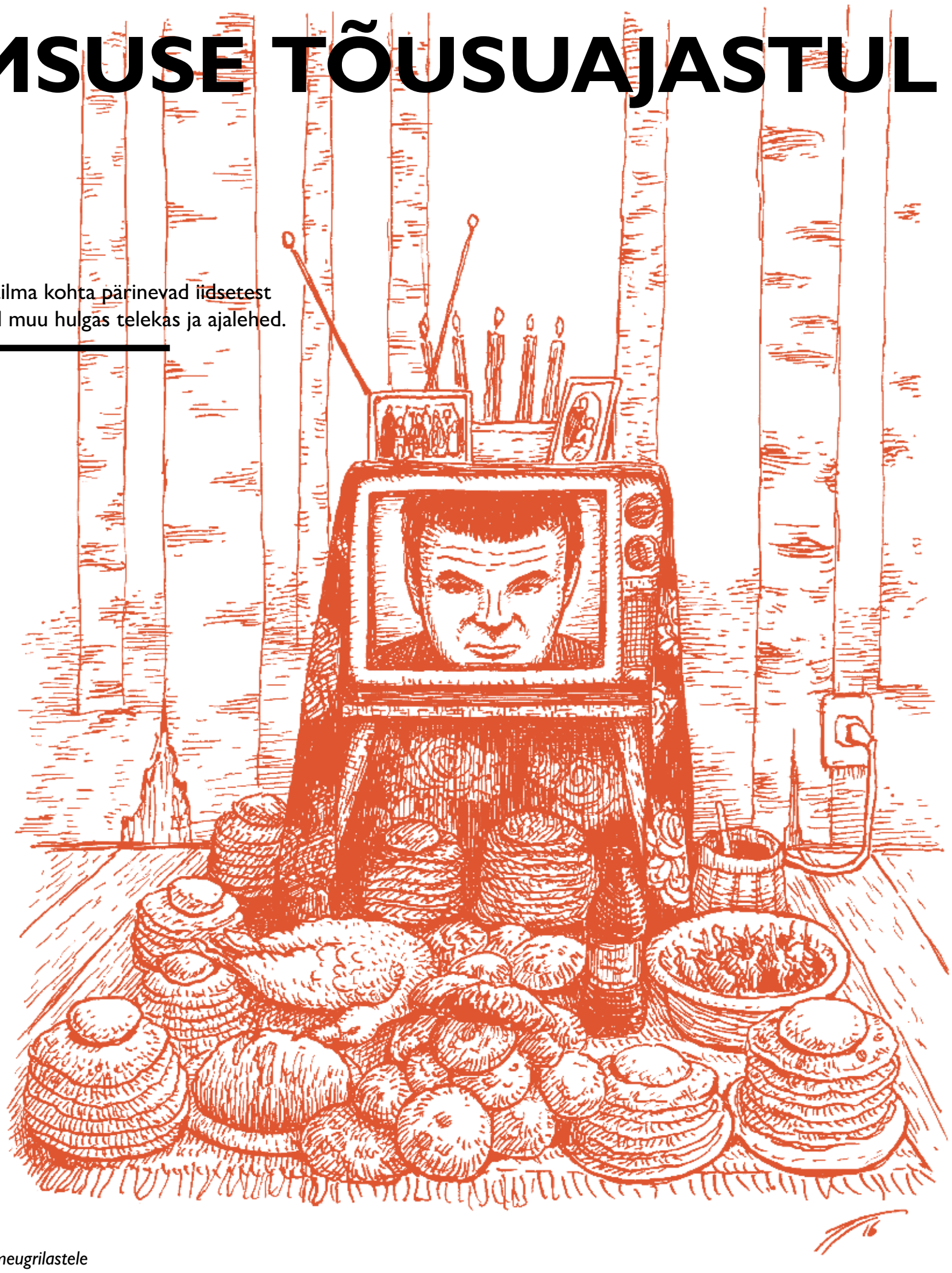

Meie vennasrahvaste uskumused paramaailma kohta pärinevad iidsetest teadmiste allikatest, milleks on tänapäeval muu hulgas telekas ja ajalehed.

Kirjutas **Art Leete**, illustreeris **Toom Tragel**

Soomeugrilased tunduvad salapärased. Meie mõtted kulgevad ulamisi, pikkade nõiduslike laulude lõpututes kordustes. Soomeugrilaste unenäolise vaikimise harjumus ei tule mõtete selgel mõistmisel samuti kasuks. On palju asju, mis tekitavad kahtluse, et soomeugrilased ei taha kellelegi öelda, mida nad teavad. Moodsas maailmas on aga salateadmiste vastu suur huvi. Millised siis ikkagi on soome-ugri saladused? Kuidas valada meie ürgne hõimutarkus ajakohasesse uue vaimsuse vormi? Püüan nüüd sellele müsteeriumile natuke valgust heita.

PLANGUD, AJALEHED JA TELEKAS

Olen jalutanud palju Komimaa pealinna Sõktõvkari tänavatel. Veel kümme aastat tagasi olid kõik sealsed aiad ja postid täis pakkumisi uue vaimsuse vastutusalalt.

Viimastel aastatel on neid kuulutusi avalikus ruumis vähe näha. Ma ei tea täpselt selle haihtumise põhjust, aga pole võimatu, et linnavõim on sildikleepimise reegleid karmistanud. Kui vaadata ringi kohalikes raamatupoodides, vahtida telekat või sirvida ajalehti, pole sensitiivid ega fengshuilased komide seast kuhugi kadunud.

Kuulutustes (nii ajalehtedes kui ka plankudel) lubatakse arusaadavate teenuste (tervise-, armastuse- või ärimaagia) kõrval ka krüptilisemat laadi abi, nagu „kõigi negatiivsete programmide eemaldamine".

Lisaks teenustele vahendavad ajalehed ka inimeste spirituaalseid kogemusi. Näiteks arutati komi vabariiklikes lehtedes 2009. aastal Ižma rajoonis taevast alla sadanud tulekera üle, mida kohalikud pidasid ufoks või (sündmuse tunnistajaks olnud õigeusu preestri innustusel) maailmalõpu märgiks. Ufonautide ja apokalüpsise saabumist kajastas ka rajooni administratsiooni ametlik internetilehekülg. Aastate jooksul on piirkonnas sadanud taevast mitmeid imekivisid. Ettevõtlikud komid panid ühe nendest Tunguusi meteoriidi killu pähe internetioksjonile, küsides selle imeviguri eest 2,5 miljonit dollarit. Olgu see tegelikult siis pealegi tükk ufot, aga äri on äri. Ufo ei müü, Tunguusi meteoriit müüb. (Muide, selle petuskeemi paljastasidki ufoloogid.)

Kui ajaleht ongi soomeugrilastele olemuslikult esoteeriline meedium, siis televiisori vastu see ikkagi ei saa. Olen sõdinud komi memmedega korduvalt oraakellikult tõde kuulutava teleri teemal. Telekas ütleb neile aeg-ajalt, et eestlased on pahad, ja mind peetakse seega NATO surmaingliks. Oma naha päästmiseks olen siis püüdnud memmede iidolit hämarusega varjutada, soovitades neil vähem telekat vaadata. Tolku on sellest olnud küll olematult, sest eks televiisorist näidatakse ka seal maal selgeltnägijate tuleproove.

Kui ajaleht ongi soomeugrilastele olemuslikult esoteeriline meedium, siis televiisori vastu see ikkagi ei saa. Olen sõdinud komi memmedega korduvalt oraakellikult tõde kuulutava teleri teemal.

Omaette lugu on veel see, et nõukogude aja lõpus hakati edastama psühhoterapeut Anatoli Kašpirovski teleraviseansse. Kašpirovski ravis televiisorihüpnoosiga tuhandeid ja ilmselt isegi miljoneid inimesi kõikvõimalikest haigustest terveks. Metsaneenetsi kirjanik Juri Vella on kirjutanud Kašpirovskist jutukese „Teleseanss". Selles loos vahib üks metsaneenetsi pere püstkojas Kašpirovskit. Sisse astub šamaan, kes asub televiisori kaudu Kašpirovskiga võitlusse. Terapeut ja šamaan vaatavad mõnda aega läbi ekraani teineteisega vaikides tõtt. Lõpuks hakkab Kašpirovski nutma ja saade katkestatakse.

See võib olla üks viis, kuidas soomeugrilaste meelest esoteerilised ja põlised vaimsed praktikad kohtuda saavad – ausas võitluses. Tõsiasi on aga see, et soomeugrilaste seas tänapäeval levivas salateaduses on palju igasugust kribu-krabu. Suur osa nendest asjadest on levinud üle kogu maakera. Kõik kohad on täis nõidasid, igal pool saab maagilist abi, müstiline maailmalõpp varitseb meid igal sammul. Nendes kuulutustes ja reportaažides pole ma tavaliselt täheldanud mingit erilist soome-ugri koloriiti. Samas pole soome-ugri mõtteruumist raske leida ka sisuliselt globaalse haardega, ent kohalikul maailmapildil põhinevaid mõtisklusi.

PLANETAARNE MÕTLEMINE JA NOOSFÄÄRILINE ISIKSUS

Näiteks mari visionäär, kirjanik ja filosoof Aleksander Zenkin lähtub põhitõest, et marid on Euroopa viimased paganad, ning peab mari usundit jõuks, mille abiga päästa meie planeet. Mari maailmapilt on proto-

tüüp kõigi soomeugrilaste ja kogu maailma rahvaste vaimsuse uuendamiseks. Zenkini järgi on soomeugrilaste isiksusetüüp noosfääriline. See tähendab, et soomeugrilased peavad maailma hingestatuks ja meil jääb üle ainult veenda teisi rahvaid meie absoluutselt tõeses ja ainuõiges suhtumises loodusesse. Iga soomeugrilane (kelle algkujuks on marid) on Maailma Õpetaja, teiste rahvaste vanaisa, kogu oleva vend, kelle kohustus on pöörata kõik rahvad meie usku.

Maailma tervendamist tuleb alustada aga iseendast. Paraku ei vasta me ka ise oma ideaalidele, seega peab esmalt töötama enda kallal. Selleks et tekitada nn noosfäärilise eliidi tuumik, tuleb alustada üldhariduskoolide reformiga. Lastes tuleb kujundada keskkonnahoidlik suhtumine loodusesse ja sellelt platvormilt saab vormida kõrgkultuuriliselt eetilised isiksused, kes suudavad päästa hukule suunduva maailma. Sellel eesmärgil tuleb võtta kogu kooliharidus aluseks iidne arusaam kogu oleva hingestatusest. Seda arusaama peab kinnistama kõrgel tasandil õpe loodus-, täppis- ja humanitaarteaduse valdkondades. Niimoodi õnnestub tasapisi kogu inimkond soome-ugri usku suunata.

Soome-ugri paramaailm pole iseenesest peidetud. Saladuslikkuse aura tekib sellest, et soomeugrilased ei räägi oma usust palju.

Pärast seda, kui soome-ugri saladused on maailmale avatud, tuleb viia muudatused sisse kõikidesse maailma konstitutsioonidesse. Igale poole tuleb lisada säte, et inimene on osa elusast planeedist ja kosmosest. Seejärel tuleb vastavalt korrigeerida ka jooksva seadusandluse hoiakuid. Nii õnnestub meil salamisi, ent juriidiliselt korrektsel viisil juurutada soome-ugri usund kõikjal. Mari animismist saab tuleviku kultuur.

Zenkin kinnitab, et planetaarse mõtlemise ja noosfääriliste isiksuste kujundamise vajaduse üle on arutanud paljud teadlased. Soome-ugri saladuste levitamisel peab ta taktikalistel kaalutlustel mõttekaks kasutada teadusliku ökoloogia kattevarju. Kogu Zenkini jutt on teaduslikkusest läbi imbunud, „noosfäär" on näiteks Vladimir Vernadski (tsaariaegse Moskva ülikooli mineraloogiaprofessori ja hiljem Ukraina teaduste akadeemia esimese presidendina tegutsenud teadlase) esitatud mõiste, millega ta tähistas hoopis inimmõistuse loodud sfääri meie planeedi ümber (*tehnikaseadmed, rajatised ja inimtegevusest hõlmatud looduse osa* – toim.). Juri Lotman on tunnistanud noosfääri funktsionaalset sarnasust semiosfääriga, pidades viimase eripäraks abstraktset laadi. Lisaks viitab Zenkin oma käsitlustes veel paljudele teistele uurijatele ja filosoofidele. Seega tuleb öelda, et Zenkini arutlustel on soliidne tunnetuslik alus ning see põimub teaduse saavutustega igal sammul.

Soome-ugri usku võib muidugi põhjendada ja levitada Zenkini pakutud viisil. Mulle tundub siiski, et soome-ugri maailmataju saladuslikkus on teistsugune. Soome-ugri paramaailm pole iseenesest peidetud. Saladuslikkuse aura tekib sellest, et soomeugrilased ei räägi oma usust palju.

ANIMISTLIK KÕHKLUS

Soomeugrilased ei arva, et kõike tuleb rääkida otse ja tõde täpselt sõnastada. Soome-ugri tarkus on hämar ja selle ühiskondlik avaldumisviis ähmane. Ent me ei pea oma teadmisi ka salapärasteks. Meie tunded on liiga lihtsad, et neile erilisuse aura anda ja neid varjudesse peita. Aga seetõttu paljud soome-ugri mõtteebemeid ei märkagi.

Üks komi jahimees küsis, kui mööda rada metsaonni poole vantsisime: „Kas tead, et puud annavad jõudu?" See mõte tundus imelik, see ei sobinud kokku mu senise muljega komi animismi stiilist. Tavaliselt ei lõpeta komid pikalt kestnud vaikust jutuga puude salaväest. Pärast mõningast kaalumist vastasin, et ei tea (tegelikult on sellist asja kuulnud ju igaüks). Selle peale teatas kergelt segadusse jäänud kütt: „Mina ka ei tea, aga lehes kirjutati."

Puud ei oma mu sõbra jaoks mingit nõiduslikku hingust. Tema suhe metsaga on pragmaatiline ja oportunistlik. Kui puudel ongi energeetiline nimbus, siis see ei sega kedagi. Ja kui soome-ugri esoteerika motiveerib linnainimesi loodust armastama ja planeeti päästma, siis on ju kõik hästi.

Art Leete on Tartu Ülikooli etnoloogiaprofessor, kes on käinud alates 1990ndate algusest etnograafilistel välitöödel Lääne-Siberis ja Põhja-Venemaa Euroopa-osas. Leete on rännanud hantide, manside, neenetsite ja komide seas, kirjutades uurimusi soome-ugri rahvaste usundist, jahimeeste elust, nõukogudevastastest ülestõusudest ning viisidest, kuidas rännumehed ja etnograafid on eri aegadel soomeugrilasi kirjeldanud.

KUL JA TOREM

HANDI MÜÜT

Allilma valitseja Kul tuli taevajumal Toremi juurde ja kõneles: „Anna mulle see, mida ma sinult palun."
Torem: „Aga kas mul on see asi olemas?"
Kul: „On."
Torem: „No olgu, annan."
Kul küsis: „Anna mulle päike ja kuu."
Torem andis Kulile päikese ja kuu. Kul hakkas pimeduses inimesi sööma. Nii on hõlpsam tumedat mõrtsukatööd teha. Toremi poeg Kon-iki-pahh tuli isa juurde ja kurtis: „Ilmaaegu andsid päikese ja kuu ära. Mine ja võta tagasi."
Torem ütles: „Kui ma juba andsin, oleks kuidagi ebaviisakas tagasi võtta."
Kon-iki-pahh: „Kui te olete nüüd sõbrad, siis kuidas see ebaviisakas on?"
Torem: „Aga kuidas ma võtan?"
Kon-iki-pahh: „Varem elas Kul ilma kuu ja päikeseta. Ta ei tea, mis on vari. Küsi Kuli vari endale. Kui ta seda sulle ei anna, siis võta päike ja kuu endale."
Torem läks Kuli juurde ja rääkis: „Anna mulle see, mida ma sinult palun."
Kul: „Aga kas mul on see asi olemas?"
„On," kinnitas Torem.
Istusid maha. Torem osutas varju peale ja küsis: „Anna mulle see."
Kul ei suutnud varju kinni püüda. Seepeale võttis Torem päikese ja kuu tagasi ning ilm muutus taas valgeks.

(Jutustanud J. Vandõmova 1973. aastal Lääne-Siberis Pimi jõel. Tõlgitud väljaandest „Мифы, предания, сказки хантов и манси", 1990, lk 64.)

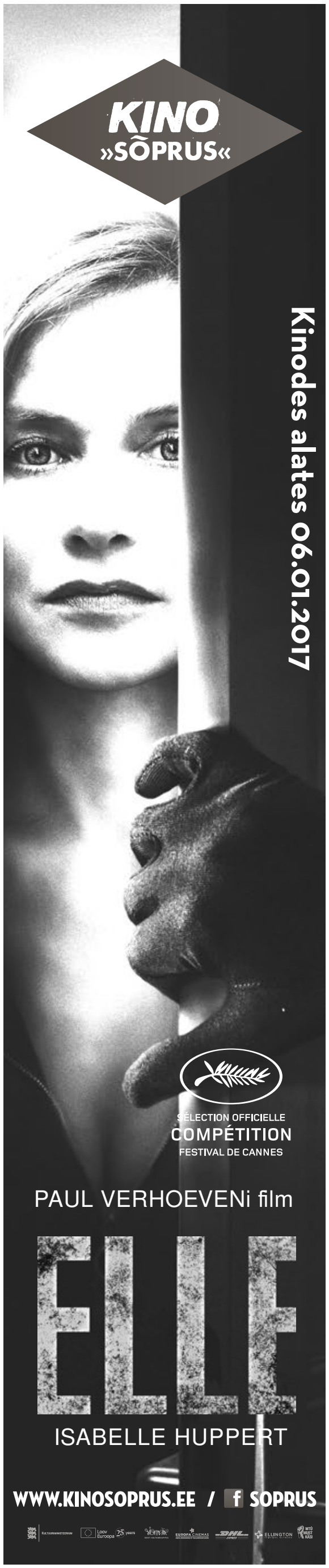

ESOTEERIKA TEINE TULEMINE UUES VAIMSUSES

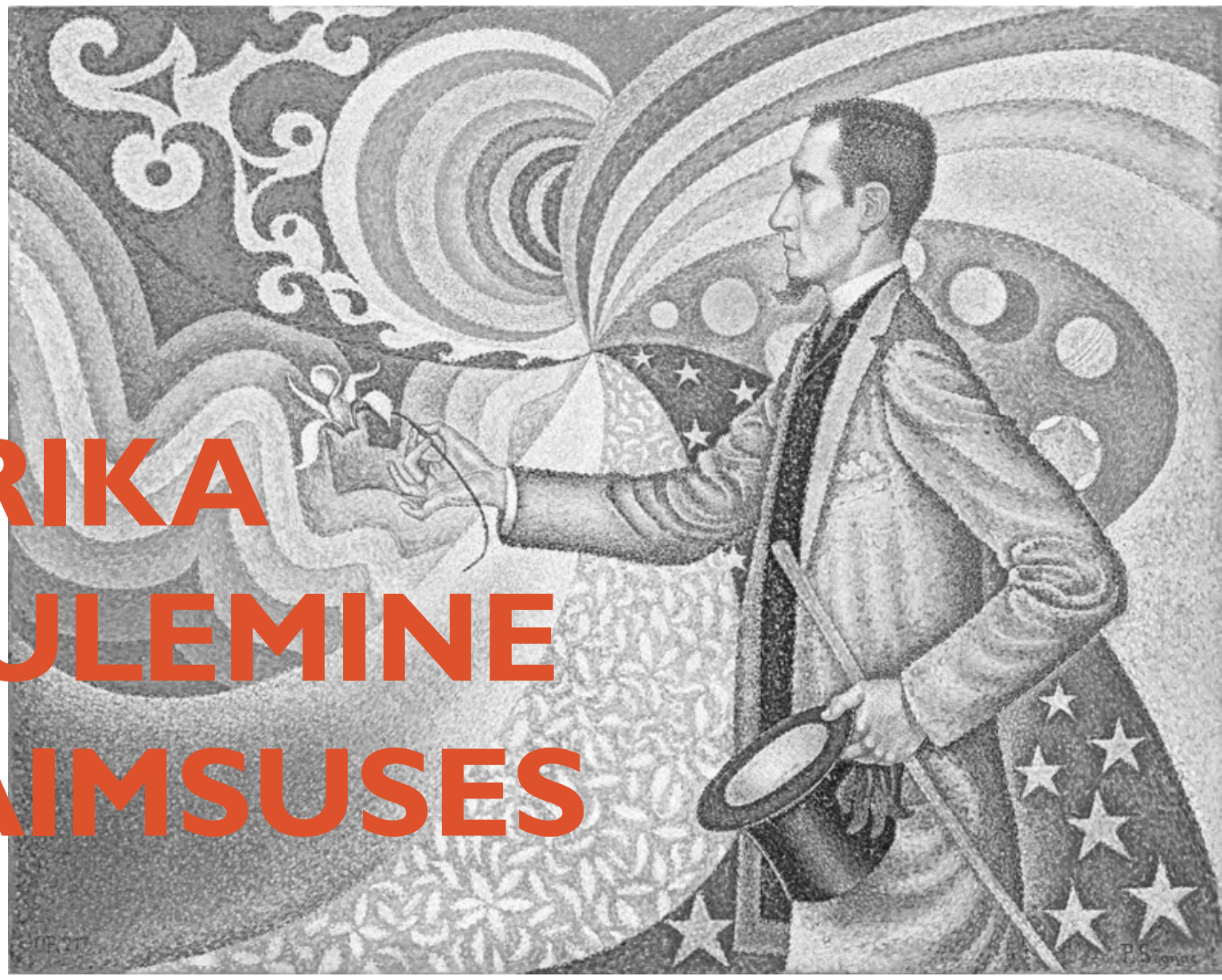

Paul Signac „Félix Fénéoni portree" (1890), New Yorgi moodsa kunsti muuseum

Uue vaimsuse keskkonnas esinev teaduslik sõnakasutus pärineb psühholoogiast, evolutsiooni- ja kvantteooriast laenatud ideedest, mida mänguliselt tõlgendades on vormunud uue vaimsuse nurgakivi ehk enesearengu müüt.

Tekst **Lea Altnurme**

Uus vaimsus ja esoteerika on mõlemad eraldi võetuna keerukad nähtused, veelgi enam on need seda koos. Esoteerika ja uus vaimsus pole üks ja seesama. Kuigi vahel paigutatakse uus vaimsus täielikult esoteerika alla, siis nii pole õige, sest see sisaldab ka palju muud. Esoteerika omakorda ei eksisteeri üksnes uue vaimsuse osana, vaid ka iseseisvalt. Kui uue vaimsuse ajalugu võib sõltuvalt vaatenurgast ulatuda kas 19. sajandi lõpu teosoofiasse või 20. sajandi 60. aastatel kujunenud hipide vastukultuuri liikumisse, siis esoteerika alguspunkt jääb suisa hilisantiigi perioodi.

Esoteerika mõistega hõlmatakse paljusid erinevaid mõttevoole ja gruppe läbi ajaloo, mille ühiseks tunnuseks on olnud nende tõrjutus kas hereetilisena kristlike institutsioonide või irratsionaalsena teaduse poolt. Esoteerika tähendab eelkõige salaõpetust, seda isegi tänapäeval, kuigi võib küsida, mis on salajast avalikult kättesaadavates ja massiliselt levinud ideedes-praktikates. Vastus võiks olla, et salaõpetus on see eelkõige põhjusel, et selle keskmes asub idee avalikustamist vajavatest varjatud seostest, vastavustest, jõududest, tegutsejatest, huvidest vms nähtavate taga. Samas on esoteerikale omane pretensioon kõrgema õpetuse tiitlile, elitaarsusele. Üldiselt käib jutt tänapäeval selles vallas nähtamatutest, kuid sensitiivselt tajutavatest maailmadest, olenditest, jõududest, energiatest ning nendega seotud elamustest (nt surmalähedased kogemused), õpetustest (nt teispoolsuse kirjeldused) ja suhtlemisvõimalustest ning -võtetest (nt vaimolendite sõnumite kanaldamine, ennustamistehnikad).

SÜNKRETISTLIK KESKKOND

Uut vaimsust on kõige parem kirjeldada keskkonnana, milles tegutsevad erinevad jooga, meditatsiooni, vabastava hingamise, reiki või mõne muu sarnase praktikaga tegelevad grupid. Korraldatakse laagreid, töötubasid, loenguid, seminare, kursusi, filmiõhtuid jms. Lisaks on arvukalt neid, kes ei praktiseeri mitte grupis, vaid omaette kodus, eriti nooremate seas. Selleks annavad võimaluse vastava sisuga kirjandus ja internetis ringlev materjal. Kirjeldatud keskkonna baasideeks, mis eristab uut vaimsust esoteerikast, on vaimne enesearen g. Kuigi see ei pruugi kõikides õpetustes esiplaanil olla, sisaldub see olemuslikult enamikus neist. Tasub rõhutada, et kõik inimesed, kes osalevad uue vaimsuse keskkonnas, pole ühtviisi esoteerikast huvitatud. Mingil määral võib näha isegi polariseerumist. On enesearendamise ja -tervendamise suund ning esoteerika suund. Muidugi võib kohata ka neid, kes on aktiivsed mõlemas korraga.

Uus vaimsus on silmatorkavalt sünkretistlik, selle aines pärineb alternatiivmeditsiinist ja psühholoogiast, idamaistest usunditest (hinduismist, budismist, vähemal määral taoismist), teadusest ja ulmest, loodusrahvaste traditsioonidest ja ökoliikumisest ning esoteerikast ja okultismist. Mõlemad mõisted – nii „esoteerika" kui ka „okultism" – tähendavad ka uue vaimsuse argikasutuses salaõpetust, kuid esoteerika puhul on rõhk rohkem teadmistel ja okultismis tehnikatel, oskustel, võimetel. Lääne esoteerika uurija **Wouter Hanegraaff** on aga andnud okultismile veel teisegi tähenduse. See on esoteerika, mis eraldati kristlikust taustast ja mida täiendati 19. sajandil moodsate ratsionalistlike ja teaduslike ideedega. Sel perioodil sündis mitmeid okultseid organisatsioone, teiste seas **Teosoofia Ühing**, mida võib pidada otseseks uue vaimsuse eelkäijaks.

Okultism ja esoteerika said 1980ndatel, oma populaarsuse harjal, täiesti uue ja positiivse imago, vabanedes musta maagia varjust.

1980ndatel, mil uue vaimsuse keskkonnas toimus esoteerika ja okultismi buum, liideti sellega ka psühholoogia. Selles seoses võib rääkida esoteerika psühhologiseerimisest. Näiteks muutus astroloogia tähtede järgi saatuse ennustamisest enesemõistmise vahendiks, pakkudes huvilistele soovitusi nende annete, kalduvuste ja võimaluste rakendamise kohta, et oma tulevikku luua. Ka traditsiooniliselt religioossed mõisted sõnastati psühholoogilistes terminites ümber, sealjuures säilitati usuline tähendus. Suure panuse esoteerika psühhologiseerimisse andsid **Carl Gustav Jungi** tööd, kes esitas esoteerilise maailmavaate juba varem psühholoogia terminites, mille tõttu ta sakraliseeris ka psühholoogia, täites selle esoteeriliste spekulatsioonidega. Okultism ja esoteerika said 1980ndatel, oma populaarsuse harjal, täiesti uue ja positiivse imago, vabanedes musta maagia varjust. Praegu võime rääkida juba uuest populaarsuse tõusust, mida soodustab segane poliitiline olukord.

PRAKTIKULE TÕDE, UURIJALE RELIGIOON

Uus vaimsus ega esoteerika ei ole selles tegutsejate jaoks religioosne keskkond. Üldjuhul ei peeta ka ennast religioosseks. Neis levitatav õpetus ja praktikad väljendavad paljude jaoks iseenesestmõistetavusi, kogemustes kinnitust leidnud arusaamu või koguni tõde, mida toetatakse vahel teaduse autoriteediga. Nende väljendamiseks kasutatakse tihtipeale mittereligioosset keelt, terminoloogiat, mis on laenatud kas teadusest, haridusest, meditsiinist vms. Suur osa üritustest toimub Eestis seminari, loengu või kursuse vormis. Mõnikord toimuvad need koolide, lasteaedade, raamatukogude (vahel ka meditsiiniasutuste) ruumides, mis laseb neid võtta koolitustena, st haridusvaldkonda kuuluvana, lisades omakorda annuse usaldusväärsust.

Samas on need, kes uut vaimsust või esoteerikat uurivad, enamasti vastupidisel arvamusel, et mõlema puhul on siiski tegemist religioossete ilmingutega. Neis usutakse transtsendentsete nähtuste olemasolusse, nagu hing, vaim või mitmesugused vaimolendid, rääkimata igasugustest energiatest ning empiiriaülesest vaimsest maailmast, millega võib suhelda ning millest informatsiooni hankida, näiteks meditatsiooni, kanaldamise, kosmilistele jõududele taotluse tegemise vms praktikaga. Kuidas on näiteks laialt levinud reiki religioosne nähtus? See eeldab usku, et olemas

on universaalne eluenergia, et seda saab kasutada ravimisel ja et tervendaja kui kanal saab seda teisele inimesele käte abiga üle kanda. Reiki praktika põhineb seega usul.

TEADUSTEOORIATE SOBITAMINE

Religioonile viitab uue vaimsuse puhul ka selles leiduv enesearengu müüt (elu mõtestav lugu), mis läbib uue vaimsuse kirjandust kas enesestmõistetava eeldusena, fragmentaarsena või sõnaselgelt väljendatuna. Nimetatud müüt on kasvanud välja teaduslikust evolutsiooniteooriast, mis ei inspireerinud religioosseid otsijaid seni, kuni seda rikastati erinevate usuliste ideedega, nagu õpetused reinkarnatsioonist, hingest, mitmesugustest energiatest, karmast, nii et kogu loodut haaravale arengule lisandus ka vaimne mõõde. Evolutsiooniteooria, mis oli vastanud küsimusele „kuidas", hakkas pärast seda vastama küsimusele „miks", hõlmates elu tähenduse ja eesmärgiga seonduvat. Selle müüdi keskmesse võib iga inimene asetada iseenda, kes kogeb vaimset evolutsiooniprotsessi ning liigub arengu madalamatelt astmetelt kõrgematele läbi arvukate elude sellel planeedil või lõpututes teistes dimensioonides. Usutakse, et iga inimene loob endale ise arengukeskkonna eeskätt oma mõtete, sõnade ja tegude, aga lisaks ka eelmiste elude pärandiga. Kuna arvatakse, et inimesed on võõrdunud oma tõelisest olemusest (või minast), on nende loodud elu ja ümbritsev maailm tihti piinarikkad ja põhjustavad kannatusi, millesse suhtutakse kui vajalikku õppimiskogemusse. Jumal ei pruugi sellest loost tingimata puududa, kuid ta pole aktiivseim tegelane. Usulised ideed ja praktikad, mis ringlevad, pole oma vaimsel teekonnal kulgejate endi välja mõeldud, vaid valitud pakkumise seast, kust leiab siiski vaid uue vaimsuse paradigmale sobilikke.

Uue vaimsuse põhimõte vaimsest enesearengust on sakraliseeritud vorm eneseteostuse ideest üldises individualiseerumisprotsessis, mis on laenanud oma müüdilise vormi, nagu sai juba märgitud, evolutsiooniteooriast. Need on nüüdses Lääne ühiskonnas väga toetatud ja levinud alusideed, mistõttu uue vaimsuse laialdane levik on igati mõistetav.

Uue vaimsuse põhimõte vaimsest enesearengust on sakraliseeritud vorm eneseteostuse ideest üldises individualiseerumisprotsessis.

Esoteerilistes traditsioonides on maailma kujutatud vastavuste, seoste ja kõike läbivate jõudude müsteeriumina. Sarnasel moel kujutatakse uues vaimsuses maailma holistlikult, st ühtse tervikuna, kus iga üksikosa mõjutab tervikut ja vastupidi. See arusaam on inspireeritud lisaks esoteerikale ka kvantteooriast, mille järgi reaalsus kujuneb dünaamilisest vastastikseoste süsteemist ja energiaväljadest, milles vahetegemine vaatleja ja vaadeldava vahel luhtub. Inimene ei saa end maailmast välja asetada. Subjekti-objekti ning vaimse-materiaalse dihhotoomia lakkamine toimub seetõttu, et neid ei mõisteta enam kategooriliselt üksteisele vastanduvana. See, mis kuulub materiaalsesse maailma, kuulub ka vaimsesse, ja vastupidi. Materiaalne maailm on sakraliseeritud ja vaimne materialiseeritud. Vaimset sfääri on mõistetud immanentsena, baasilisena materiaalsetes protsessides ning materiaalne maailm on seetõttu kõrgelt väärtustatud vaimse realiseerumise või selle võimalusena. Selline arusaam maailmast loob pinna maagilisele mõtlemisele, mille taastulemist võib uues vaimsuses igal sammul kohata. Näiteks 2015. aastal uskus, et inimese iseloomu ja saatust mõjutab tähtede ja planeetide seis tema sünnihetkel, 50% eestlastest. 54% uskus, et teatud märgid ja ended võivad elu pöördelisi sündmusi ette ennustada, ning 40%, et teatud maagiliste toimingute või rituaalidega on võimalik mõjutada sündmuste käiku ja teisi inimesi. 26% eestlastest omas talismani või muud tähenduslikku eset, mis teda kaitses. Seda, et mõnel inimesel on võime tulevasi sündmusi ette näha, uskus 81%. Neist arvudest järeldub, et eestlased on märkimisväärselt religioosne rahvas vaatamata modernistlikule kollektiivsele enesekuvandile, mis vastupidist väidab. Elu ja tuleviku ebakindluse ees vajavad inimesed siiski vaimselt mõtestatud pidepunkte ja otsivad tähendust oma eksistentsile.

Sünnipäevapakkumine:

Tellides Loomingu Raamatukogu aastaks, saate esimese raamatuga lisana kaasa **artiklid LR ajaloost.**

Hea kingitus nii sõbrale kui iseendale!

Tellimine **kuni 20. dets.** www.**tellimine.ee** või telefonil **617 7717**

NÕNDA OLEN MA KUULNUD… EHK MIS TEEB BUDISMIST BUDISMI

Olgugi et budismi põhimõtteid järgides võib elada üsna mitmel moel, jääb budistliku filosoofia ja maailmavaate põhituum tarbimismentaliteedist mõjutatud inimestele pahatihti mõistetamatuks.

Tekst **Märt Läänemets**

Tänapäeva tiibeti budismi õpetaja **Dzongsar Jamyang Khyentse** eesti keeleski ilmunud raamatu „Mis teeb budistist budisti"[1] tagakaanel küsib autor võimalikult (budistist) lugejalt: „Niisiis, mis teeb sinust budisti?" Ja vastab ise: „Ei pea olema sündinud budistlikul maal ega budistlikus peres, ei pruugi kanda mungarüüd ega ajada pead paljaks; võid süüa liha ning pidada oma ebajumalaks Eminemi ja Paris Hiltonit. Kõik see ei tähenda veel, et sa ei võiks olla budist."

Kes tagakaane tekstiga ei piirdu ja raamatu ka lahti teeb, saab juba esimesel leheküljel teada, et Eminemi ja Paris Hiltoni jumaldamisest üksi siiski ei piisa ehk jumaldamisel või mittejumaldamisel pole budistiksolemisega midagi pistmist; liha võib süüa või mitte; pea võib paljaks ajada või mitte; isegi budistlikuks mungaks või nunnaks hakkamine ja kõikide kloostrielu reeglite kohaselt elamine või mitte ei ole iseenesest kuigi olulised, igatahes mitte esmase tähtsusega. Esmatähtis on hoopis see, kas inimene on mõistnud teatud budismi seisukohalt fundamentaalseid tõdemusi ja need omaks võtnud või mitte. Kui on, siis on tegemist budistiga; kui ei ole, siis ei ole tegemist budistiga. Inimese rahvus, välimus ja elustiil, igapäevased toitumis- ja riietumisharjumused ning isegi meelelahutuseelistused siin eriti ei loe.

Mis see siis on? Mingi kõikelubav nihilism? Kuidas saab üks kõrgeauline budistlik munk ja õpetlane, ümbersündinud laama midagi niisugust väita? Kas see pole pühaduseteotus või budismi lubamatu profaneerimine, selle lihtlabane kohandamine tänapäeva maitsele? Ülipietistlikud traditsionalistid ja uuspöördunud, kes kipuvad ikka olema pühamad kui paavst ise, võivad umbes niimoodi mõelda. Khyentse-laama raamat, viis, kuidas tema budismi esitleb, ja see, mida ta rõhutab, ei ole kindlasti budismi profaneerimine. Paraku võib meie postmodernistliku ajastu info ning valikuvabaduste ja erinevate väärtushinnangute külluses ja killustatuses – kus igaüks võib endale saadaolevatest sobivatest elementidest maailmavaate kokku miksida ja seda kas või iga nädal vahetada – seda viimast näha murettekitavalt sageli.

Märt Läänemets on Tartu Ülikooli orientalistika dotsent ja orientalistikakeskuse juhataja ning *Chan*-budismi õpetaja. Kui ta parajasti ei loe, kirjuta ega õpeta, meeldib talle aias nokitseda ja lastega mängida, sõpradega lobisedes aega surnuks lüüa, eriti aga niisama mitte midagi teha.

Budismi ajalugu ulatub küll juba 2500 aasta taha, kuid üleilmseks nähtuseks on see kujunenud alles viimase sajandi vältel. On tähelepanuväärne, et Läänes tekkis ja levis plahvatuslik huvi budismi vastu sünkroonis teadusrevolutsiooni ja infoühiskonna kujunemisega. Kas see on juhus? Kindlasti mitte. Ühelt poolt lõi Euroopast lähtunud maadeavastamine ja Aasia, sh budistlike maade, koloniseerimine, uurimine ja tundmaõppimine eeldused ja tingimused budismi üldse meie vaatevälja jõudmiseks. Olulisem on aga see, et 20. sajandi vältel küpses Lääne ühiskond, eelkõige teadus ja kultuur, sedavõrd, et tekkis pinnas dialoogiks budismiga. Seega on budismis midagi sellist, mis oli läänlastele varem tundmatu ja mõistmatu ning millele alles nüüd samm-sammult lähenetakse. Tänapäeval aitab budism avada uusi horisonte ja uusi võimalusi.

Veel sadakond aastat tagasi võis ka akadeemilistest aruteludest leida järeldusi ja hinnanguid budismi kohta, mis pidasid seda primitiivseks religiooniks ja kultuseks, kus leiduvat isegi üht-teist vaimselt huvitavat ja tähelepanuväärset, kuid mis polevat jõudnud kunagi kristluse ülevate kõrguste ja jumalapojast lähtuva lunastusõpetuseni. 21. sajandi alguses räägitakse budismist aga kui tänapäeva teadust 2000 aastaga edestanud oma olemuselt samuti teaduslikust õpetusest inimese ja maailma kohta, komplekssest teooriast ja praktikast, mis võib pakkuda uudseid lähenemisviise inimkonna ees seisvate probleemide lahendamiseks – universaalsest vabanemisõpetusest. Budismi kohta kirjutatud raamatute hulk kasvab geomeetrilises progressioonis; budismi õpetust jagavate keskuste, ühingute, koolide ja ülikoolide arvu ei oska keegi kokku lüüa, niisamuti budismi õpetusi jagavaid ja vahendavaid veebisaite. Budismi vaimsed liidrid ja õpetajad, nagu tiibetlane **Tenzin Gyatso**, keda tuntakse XIV dalai-laamana, vietnamlane **Thích Nhất Hạnh** jpt, on üle maailma kõrgelt respekteeritud vaimsed juhid ja rahukuulutajad.

Paljud Lääne teaduse, filosoofia ja poliitika käilakujud on väljendanud lausa ülivõrdes hinnanguid budismi kohta. Alustagem Friedrich Nietzschest (1844–1900), kes väitis kristluse kriitikuna, et budism on sada korda realistlikum kui kristlus ja ainuke tõeliselt positiivne religioon ajaloos. Briti ajaloolane Arnold Toynbee (1889–1975) pidas budismi jõudmist Läände 20. sajandi kõige tähtsamaks sündmuseks. Albert Einsteini (1879–1955) suhu on pandud väide, et kui üldse leidub religioon, mis peab vastu teaduse proovile, siis see on budism. Isegi sellised tegelased nagu legendaarne president Ronald Reagan (1911–2004) ja näitleja **Uma Thurman** (1970) ei ole hoidnud ennast tagasi budismi kiitmisel. Esimene on öelnud, et üks, mida budism õpetab, on see, et iga hetk on võimalus muutuseks. Teine aga tunnistab, et budismil on olnud suur mõju sellele, mis ta on ja kuidas ta mõtleb maailmast.[2]

Esitatud arvamusavaldused on küll autoriteetsed ütlejate isiku tõttu ja sobivad hästi budismi propagandaks, aga ei lausu õieti midagi sisu ehk selle kohta, millega see on õieti neid inimesi imponeerinud, mõjutanud ja muutnud. Ehk tekib õigustatud küsimus, et mis see siis on, mis teeb budismi, ajaloolises perspektiivis Põhja-India hilisrauaaja varariiklikus ja tänapäevaga võrreldes üsna primitiivses ühiskonnas sündinud õpetuse tänapäeva inimese jaoks nõnda vastuvõetavaks ja lausa ümberkujundavaks. Mitte ehk kõigi jaoks, aga üleliigne pole märkida, et Läänes huvituvad budismist, arutlevad selle üle ja otsivad sealt lahendusi inimese ning maailma probleemidele eelkõige haritud linnainimesed, kelle jaoks on teaduslik mõtlemine igapäevane norm, kes ei otsi lahendusi üleloomulikust, kes on vähem altid dogmadesse takerduma.

Loetlen allpool mõned punktid, mis eristavad budismi enamikust teistest vanaaja õpetustest ja teevadki sellest kaasarääkija tänapäeva ühiskonnas ja kultuuris.

1. Budism on distantseerunud algusest peale jumala kui üleloomuliku kõigeväelise loova olendi mõistest ja apelleerib põhjuslikkusele kui üldkehtivale printsiibile universumis. Selle poolest sarnaneb ta pigem teaduse kui religiooniga.
2. Lähtuvalt põhjuslikkusest järeldab budism, et kõik nähtused on püsitud ja pidevas muutumises; ei ole olemas muutumatu omaolemusega püsivaid ja igavesi entiteete. Kõik nähtused, kaasa arvatud inimese mina(kujutlus), on konstrueeritud, kokku pandud ja kehtivad üksnes põhjuse ja tagajärje seoses piiratud ajahetkel piiratud kontekstis.
3. Eksistentsi mõtestamisel on kaasatud teadvus aktiivse ja loova komponendina; teadvus ei ole budismi järgi pelgalt arenenud mateeria omadus peegeldada ümbritsevat (materiaalset) tegelikkust, vaid see on algusest peale kaasamängija inimlikult tunnetatava universumi loomisel. Sellega on budism ületanud enamikku teisi õpetusi ja maailmavaateid painava dualismi.
4. Budism sätestab tunnetatava eksistentsi tavapärase olekuna kannatuse ehk rahulolematuse, mille juurpõhjus on inimeste (elusolendite) võimetus mõista, kuidas asjad tegelikult on – püsitud. Teadmatusest ja tahtmatusest püsitust mõista ja aktsepteerida püütakse ennast petta väärkujutlusega püsivast, milles tuleb paratamatult ikka ja jälle pettuda, ja nõnda tiireldakse üha enam takerdudes iha (tahtmise) ja viha (vastumeelsuse) vahel võnkumise peatumatus rattas.
5. Budism näeb pääseteed teadmisepõhises analüüsis, mis põhineb sügavuti mineval eneseanalüüsil, kuna kannatus ei tule mitte väljastpoolt (välistest oludest või teistest), vaid iga indiviidi vääralt konstitutsioneeritud ja üha rahulolematust genereerivast teadvusest ja meeleseisunditest. Uurimise, analüüsi objektiks ei ole aga surnud, kontekstist eraldatud faktid nende ümber konstrueeritud steriilsetes nn eksperimenditingimustes, vaid inimindiviidi (iseenda) elav kogemus.
6. Budismi vabanemistee on teadliku eneseanalüüsi kaudu lõpuni minek, kus sügav teadmine nähtuste ja iseenese (enesetunnetuse) püsitusest ja konstrueeritusest ehk tühjusest on saanud uueks eluliseks kogemuseks. See viib ihal ja vihal põhineva

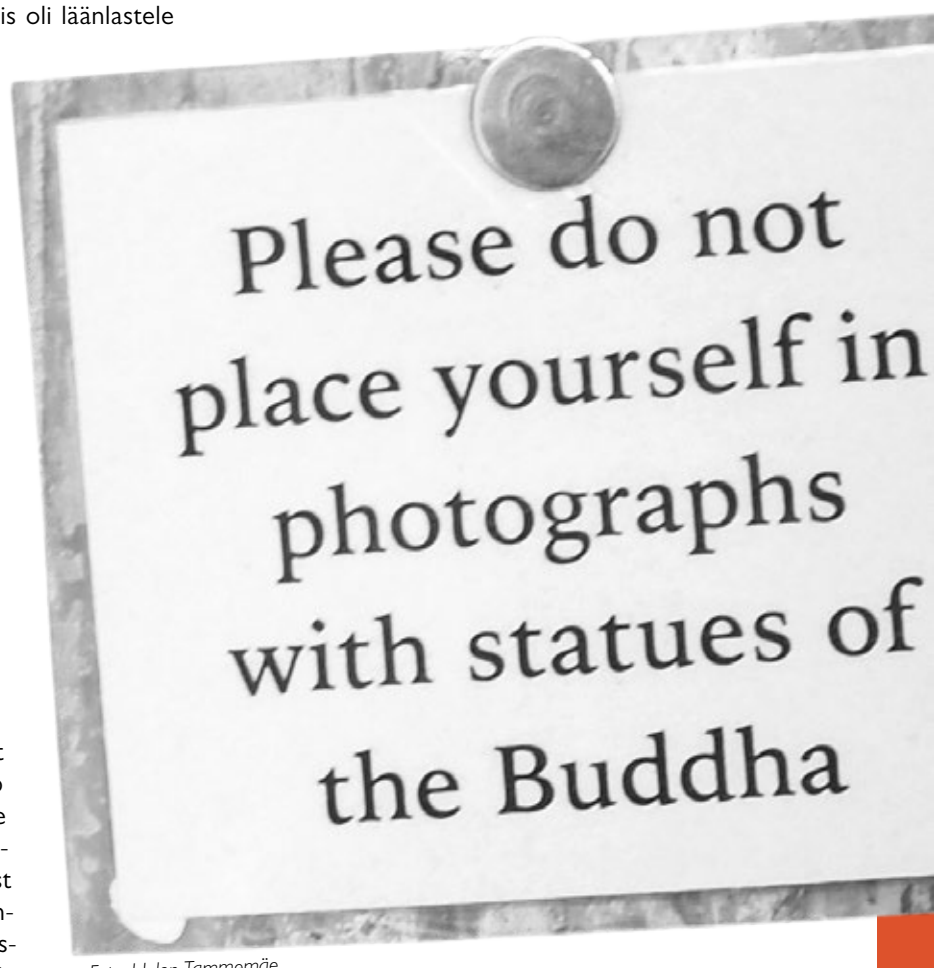

Foto: Helen Tammemäe

elumudeli absurdsuse tunnetamise, ego(ismi) kadumise, hirmude ja isekate hävitavate emotsioonide vaibumiseni. Kannatust tekitavate olekute vaibumine, meele täielik rahunemine ongi budismis eesmärgina sätestatud nirvaana, mille otsene tähendus, muide, ongi „vaibumine".

7. Säherduse iseenese ja selle osaks oleva tunnetatud maailma sügava mõistmisega kaasneb loomuldasa sügav empaatiline kaastunne kõikide elusolendite suhtes. Meile saab selgeks, et kõik kannatavad teadmatuses samamoodi kui mina. See kaastunne on seesmiselt kasvanud imperatiivne vajadus, mis sunnib meid aitama kõigil teistel jõuda samasuguse mõistmiseni. „Nirvaniseerunud" olendid ei tõmbu elust tagasi, vaid, vastupidi, tegutsevad nn tavaolendist kordades aktiivsemalt inimesi, ühiskonda ja maailma ümberkujundavalt.

„Nirvaniseerunud" olendid ei tõmbu elust tagasi, vaid, vastupidi, tegutsevad nn tavaolendist kordades aktiivsemalt inimesi, ühiskonda ja maailma ümberkujundavalt.

8. Budismis ei ole vabastajat, lunastajat. Buddha ja mineviku õpetajad-pühakud on vaid suunajad-teenäitajad. Vabanemine saabub ainult igaühe enda kogemise ja vaevanägemise tulemusel. Sellega sätestatakse individuaalse vastutuse suur roll (mitte ainult iseenda, vaid kõigi elusolendite vabastamise eest, sest iseennast vabastad sa kõigi pärast – kaastunne –, samas iseenda vabastamise unarussejätmisega nurjad sa ka teiste vabanemise).

Meie postmodernistlikus maailmas läheb kõik see idee tasandil üsna hästi peale, kuid siin toimivate lastehaiguste keskkonnas, millest kõige raskemini ravitav on indiviidi ning tema kohati vääralt ja ühekülgselt mõistetud õiguste ületähtsustamine, kus indiviidi vastutus ja kohustus pahatihti ära unustatakse, tuleb ette ka budismi tuuma olulisi vääritimõistmisi ja väljajätmisi. Lääne uuspöördunute üliagarast ja pelgalt budismi välisele vormile (riietus, rituaalid, palved, pühitsused jmt) orienteeritud piiratud pietismi sai eespool juba mainitud. See on iseenesest kergesti ületatav. Raskem juhus on budismist inspireeritud eneseabiõpetused ja -praktikad, näiteks laialt levinud *mindfulness*-teraapiad, mis on vaieldamatult tulemuslikud stressi ravimisel ja mingil määral ka isiksuse hoiakute ümberkujundamisel, kuid mille puhul on pesuveega, st meetodi „puhastamisel" budismi „religioossusest", kahjuks ka laps, st budismi algupärane sügavamal eneseanalüüsil ja mõistmisel põhinev lõplik vabanemisideaal, välja visatud. Ja veelgi hullem on see, et budismi sildiga märgistatud teraapiaid rakendatakse budismi ideaalidega ristiv vastupidistel eesmärkidel. *Mindfulness* aitab sul olla edukas äris endale kõrgemat palka ja firmale suuremat kasumit teenides, arendades seeläbi tarbimist, majanduskasvu jne.

Seega tiirleb ratas edasi kuldselt säravate budakujude kõikemõistva naeratuse valguses…

Kes ainult kujus näevad mind,
ja minu häält vaid kuulavad,
need vale rada liiguvad
ja näha mind ei suuda nad.

Sest buddhad dharmas ilmuvad,
on dharmakogud juhtijad.
Kuid dharmas vahetegemist
ei ole ega olla saa.

(„Teemantsuutra")

[1] *Algupärand: „What Makes You Not A Buddhist", 2007.*
[2] *Kõigi nimetatute ja paljude teiste silmapaistvate inimeste tsitaadid budismi kohta on koondatud aadressile* ultimatemeaningoflife.com/Praise.html.

SAAR KAHE MAAILMA VAHEL

Kirjutas ja pildistas **Priit Mürk**

Euroopa Liidu ja Türgi vahel 2016. aasta 18. märtsil sõlmitud koostööleppe alusel hoiab Türgi oma välispiiri asüülitaotlejate ja migrantide jaoks läbipääsmatuna, mille tulemusena on pagulaskandidaatide sissevool praegu *ca* 5000 põgenikuga Lesbose saarele märkimisväärselt kahanenud. 2016. aasta jooksul on saarele saabunud 95 127 põgenikku. Võrreldes möödunud aastaga on see arv kahanenud enam kui viiekordselt. Sel sügisel on saarele maabunud 586 inimest, eelmise aasta oktoobrikuus oli neid aga 135 063. 17. novembri seisuga on hukkunuid sel aastal 146 ning kadunuid 51, 2015. aastal oli neid vastavalt 272 ning 152. Kui võrrelda suhtarve, siis nähtub, et tänavu on põgenejad võtnud smugeldaja organiseeritud ülerahvastatud nigelatesse paatidesse astudes üha suuremaid riske.

Asüülitaotlejate elu Lesbosel on vaikne vaakum – elatakse üks päev korraga ning kardetakse nii vandaalsete tegudega protestivaid kaaspõgenikke kui ka tagasisaatmist kodumaale. Moria laager on Kreeka riigi hallatav endine sõjaväebaas, mis pakub praegu elupaika 4000 inimesele. Elatakse suuremates ja väiksemates telkides. Moria on ka esmaste dokumentide vormistamise koht, misjärel asüülitaotlejad võivad vabalt saarel ringi liikuda. Kohaliku omavalitsuse administreeritav Kara Tepe laager on väiksem, majutades *ca* 1000 inimest. Sinna paigutatakse pigem nõrgemaid: lapsed, vanurid, pered, erivajadustega inimesed. Erinevalt viimasest ei lubata fotograafidel Moria laagrit pildistada. Siinkirjutajagi viidi sõjaväepolitsei saatel laagri keskel asuvasse putkasse, kus paluti ette näidatud fotod kustutada. On õnn, kui kaameral on korraga mitu mälukaarti ja varukoopiad piltidest alles jäävad.

Lesbose kohalik olustik hingab aga näiliselt omas rütmis. Avatud on kohvikud, turismibürood, turg. Linnapildis vaheldub kohalik mittekohalikuga justkui mõnes metropoliski.

Täismahus fotolugu Lesbose saare põgenikeolukorrast vaata Müürilehe veebiväljaandest.

Sügistuul on kandnud vana puu tüvele päästeveste, mida võib kõikjal rannikualadel siin-seal kohata. Paksult oranžide vestide alla mattunud orgu nimetatakse saarel rahvasuus päästevestisurnuaiaks.

Üks pagulaspere tüdrukutest märkab mu kavatsust õhtuvalguses varje tabada ning otsustab peatuda. Vallandub aimatav edvistamine müksamisi peatuvate varjude vahel.

Palju aega kulub ootamisele. Nii on laste meelistegevuseks laagris mäng. Parajasti mängitakse koos strateegiamängu telefonis.

Moria põgenikelaagris puhkenud põleng on sulatanud laagri välisaeda katvasse kilesse ava, mis võimaldab heita sümboolse pilgu muidu suletud laagri sisemusse.

Erinevalt saare teistest laagritest on Moria enim ülerahvastatud ja kõige kaootilisem. Naised, lapsed ja erivajadustega põgenikud paigutatakse võimalusel rahulikematesse ja paremate tingimustega laagritesse.

Laagri mahapõlenud telkidega ala on põlenguõhtujärgsel hommikul täis hirmu ning koristatakse nõutult järjekordselt ohvreid nõudnud õnnetuse tagajärgi.

Populaarsesse maabumiskohta Lesbose rannal oleks vana valgel hobusel kreeklane justkui järgmistele saarele saabujatele vastu tulnud.

Tihti kohtab pagulasi sadamas, kus peatuvad praamid, mis viivad reisijaid mandrile. Paik, kus igatsetakse ja oodatakse. Täheldan, et riskijad lipsavad pimeduses mõnikord ka aia vahelt läbi.

NÕIAPROTSESSID EILE JA TÄNA

Varauusaegses Euroopas nõiariitade süütamiseni viinud sündmused võisid saada alguse nii laste fantaasialennust kui ka harimatusest tingitud massihüsteeriast. Kuigi Euroopas on mastaapsed nõiaprotsessid ajalugu, pole tuleriitade söed üle maailma sugugi kustunud.

Tekst **Mariliis Mõttus**

Praegusel ajal tegelevad nõiad rohkem meie igapäevaelu sasipundarde lahtiharutamisega ning hiilivad endiselt fiktiivsel või mittefiktiivsel kujul ringi lugematutes filmides, sarjades, saadetes ja muinasjuttudes. Lood, millest need on aga suuresti ainest saanud, pärinevad 15.–18. sajandil Euroopat ja USAd tabanud suure nõiajahi perioodist, mis märgib verist peatükki mõlema kontinendi ajaloos.

Albrecht Dürer „Nõid" (ca 1500) (Wikimedia Commons)

MASSIHÜSTEERIA, MISOGÜÜNIA JA SAATANAKUMMARDAJAD

Ajaloolane **Brian A. Pavlac** on reastanud oma töös „Ten General Historical Theories about the Origins and Causes of the Witch Hunts" lühidalt teooriad, mis võisid plahvatusliku nõiajahi tekitada.

Loetletud on näiteks vaimuhaigus, massihüsteeria ja looduses kasvavate hallutsinogeensete taimede manustamine, mis inimesi tavapärasest erinevalt käituma pani. Teiseks toob Pavlac välja, et 15.–18. sajandil elusid röövinud katk, näljahäda ning halvad ilmastikutingimused tekitasid ärevust ning panid inimesi nende põhjuseid üleloomulikele jõududele omistama. Olulisena tuleb ära märkida ka saatanakummardamine – otsene vastuseis kristlikule maailmakorrale –, misogüünia ehk viha naiste vastu ning laste fantaasiad, mis uskumustele puid alla panid.[1]

Eesti oli üks väheseid kohti Euroopas, kus nõiduses süüdimõistetute suhe oli sooti peaaegu võrdne.

Sel suvel ilmus eesti kirjaniku ja semiootiku **Aarne Rubeni** sulest raamat „Nõiaprotsessid Eestis", mis teeb arhiivimaterjalidele ja erinevale antud teemat käsitlevale kirjandusele toetudes tagasivaate samal ajal Euroopast üle käinud nõiaprotsesside lainele. Ruben kirjeldab juhtumit Põhja-Rootsist, kus läks 1668. aastal lahti tõeline nõiapaanika. Lugu sai alguse, kui noor karjuspoiss Mats Nilsson tahtmatult ühe endast vanema tüdruku üles andis, kuna too oli pisiasjadeni oma öiseid „nõiarännakuid" kirjeldanud. Seepeale hoiti lapsi vees, pakase käes ja vangis, et nood täiskasvanud nõidade nimed välja räägiks. Taolisele massihüsteeriale said kaasa aidata vähene haridus, äärmuslik patriarhaalsus, usuline fanatism ja tungalterarikas toit[2], mis võis kutsuda esile hallutsinatsioone.

Saatan ja nõiad käisid koos nagu sukk ja saabas, esimene neist isanda ning teine kummardaja rollis. Hoogu andis sellele käsitlusele ka reformatsiooni valgumine üle Euroopa, ent nõiajahtide katalüsaatoriks seda otseselt pidada ei saa. **Brian P. Levack** väidab raamatus „The Witch-hunt in Early Modern Europe", et kuigi reformatsiooni esimestel aastatel toimusid vaid üksikud protsessid, siis pärast 1560. aastaid ajendas saatanahirmu võimendav ideoloogia nõiajahtide intensiivistumist.[3] Ruben kirjutab, et legendi järgi peeti saatanat issanda ahviks. Peale selle ei olevat ta suutnud laulda, vaid ainult häälitseda, sest laulmist olid inimestele õpetanud inglid. Lisaks puges ta tihti erinevate loomade nahka ja figureeris sel moel ka nõia käsilasena.[4] **Robert Eggersi** eelmise aasta õudusfilmis „Nõid", mille tegevus toimub 17. sajandi Uus-Inglismaal ja kujutab ühe talunikupere sattumist nõidusehüsteeriasse, oli selleks näiteks must sokk – olend, kes kuradiga tihtipeale ühistele piltidele kipub sattuma.

Eggersi linateoses kerkib esile veel üks oluline aspekt – see, keda mustade jõududega kampalöömises lõpuks süüdistama hakatakse, on pere teismeline tütar. Kui mõtlete tagasi mõnele filmile, mida näinud olete, või muinasjutule, mida ehk lapsepõlves loetud sai, siis kas silme ette tuleb mõni meessoost nõid? Mul näiteks mitte. Kui aga hakata neis formaatides loetlema nõia rollis naisi, võib seda tegema jäädagi. Ikka elavad sammaldunud onnis just vanamoorid, kes lapsi prääniku metsa meelitavad, või maagiaga ajavad meeste päid segi imeilusad noored näitsikud.

Rubeni andmetele toetudes oli Eesti siiski üks väheseid kohti Euroopas, kus nõiduses süüdimõistetute suhe oli sooti peaaegu võrdne (mehed 45 : naised 55). Selle võis tingida tõsiasi, et mõisnikel puudusid täpsed andmed enda piirkonnas elavate talunaiste kohta või neid protsesse ei talletatud.Üldiselt süüdistati aga õrnemat sugupoolt, kuna too oli enamasti kodune ning seetõttu oli neil aega rohkem millegi kahtlasega tegeleda. Lisaks tekitasid erilist hirmu vanemad naised, kes polnud enam atraktiivsed ning olid ühiskonnast välja tõrjutud – „juba lapsedki teavad, et tõrjutud tegelane võib olla potentsiaalne kahjutekitaja". Autor on märkinud, et hirm naiste ees võib lasuda uskumuses, et „/…/naise võrgutav loomus teeb temast eriliselt patuse/…/", ning noorte neidude peale kaebasid kadedusest just nende vanemad sookaaslased[5]. **Alan Charles Kors** toob raamatus „Witchcraft in Europe, 400-1700: A Documentary History" välja, et süüdistamine oli suuresti seotud just seksuaalsusega. Üks kurikuulsaim naiste süüd põhjendav dokument „Malleus Maleficarum" („Nõiahaamer") väidab, et nõidus tuleb lihalikust himust ning selles on õrnem sugupool rahuldamatu.[6]

Euroopa nõiajahi viimane teadaolev ohver hukati 1782. aastal Šveitsis. Tegemist oli teenijatüdruku Anna Göldiga, keda süüdistati saatanaga suhtlemises ja peretütre mürgitamises.[7] Kuigi andmed erinevad, hukkus Levacki kohaselt varauusaegses Euroopas nõiaprotsesside tagajärjel umbes 45 000–60 000 inimest[8]. Ruben lisab aga oma raamatus, et **Anne Llewellyn Barstow** on oma teoses „Nõiahullus" selle väite vaidlustanud, sest Levack ei arvesta hävinud dokumente ning nii võib ohvrite tegelik arv küündida kuni saja tuhandeni.[9]

NÕIAPROTSESSID 21. SAJANDIL

Kuid sellega nõiaprotsesside vari meie peade kohalt ei kadunud. Kõik see, mis toimus Euroopas sajandeid tagasi, on Aafrikas, Vaikse ookeani maades, Aasias ning Ladina-Ameerikas endiselt igapäevane nähtus[10] ning immigrantide liikumine antud maailmajagudest USAsse ja Lääne-Euroopasse on taolised juhtumid Läänes uuesti aktuaalseks muutnud.[11]

Siin peegelduvad meile jällegi ajalugu ning põhjused, miks nõiahirm varauusajal lokkama hakkas: rasked majanduslikud olud, ebausk, madal haridustase, naiste vastu suunatud viha ning ahnus. Õli valavad tulle ka isehakanud ravitsejad, kes küsivad vanematelt raha, et nende lapse sisse pugenud kurat välja ajada.[12] Kui mängus on maagia, vaadatakse kõige enam just naiste, laste ja vanemate naiste poole, kuid muidugi ei pääse süüdistustest ka mehed. ÜRO 2014.–2015. aastal Kesk-Aafrikas tehtud inimõigusi puudutav vaatlus ning selle põhjal kirjutatud raport näitasid, et antud perioodil toimus 32 juhtumit, milles sattusid rünnaku alla väidetavalt nõidusega tegelevad indiviidid. Ohvriks langes ühtekokku 85 inimest, neist 30 naised, üks poisslaps ja viis tüdrukut, ning 12 puhul lõppes asi surmavate või raskete vigastustega. Enamiku ohvritest moodustasid vanemad või puudega inimesed, lesed või isikud, kellel puudus kohalikes kogukondades tugev toetus.[13] Eriliselt ohtlikus olukorras on nõidusesse uskujate tõttu albiinod, keda ei peeta nende välimuse pärast mitte inimesteks, vaid vaimudeks, kes ei sure, vaid saavad ainult kaduda. Niisiis on albiinode jäsemed mustal turul kõrges hinnas, et kasutada neid maagias, võlujookide kokkusegamisel või amulettidena. Mustal turul ulatub albiino jäseme hind 2000 dollarist kuni 75 000 dollarini terve keha eest. Ühtlasi usutakse, et albiinoga vahekorda astumine ravib HIVi, mistõttu albinismi põdevad naised langevad tihti vägistamise ohvriks.[14]

Nõiajahi peatamiseks tuleks tegeleda nendega, kes peavad jahti ning usuvad endiselt vananenud tõdesid, ehk panustada inimeste harimisse. 2005. aastal süüdistasid teised pereliikmed Londonis elavat kaheksaaastast tüdrukut nõiduses, mispeale talle tšillipipart silma määriti, et kurat välja peksta. Õnneks tegutsesid võimud kiirelt ning perekonnaliikmed võeti vastutusele. Loodud on ka programmid, mille eesmärk on inimesi HIVi, teaduse ja meditsiiniga seoses valgustada.[15] Kui neisse teemadesse järjekindlalt panustada, võiks loota, et mingil hetkel otsustab ka vaimupimeduse jõud taanduda.

[1] *Pavlac, Brian A. 2011. Ten General Historical Theories about the Origins and Causes of the Witch Hunts, 30.09.*
[2] *Ruben, Aarne 2016. Nõiaprotsessid Eestis. Tallinn: Varrak, lk 27–29.*
[3] *Levack, Brian P. 2006. The Witch-hunt in Early Modern Europe. Harlow: Pearson Education, lk 111.*
[4] *Ruben, Aarne 2016. Nõiaprotsessid Eestis. Tallinn: Varrak, lk 43.*
[5] *Samas, lk 22–26.*
[6] *Kors, Alan Charles; Peters, Edward 2001. Witchcraft in Europe 400-1700: A Documentary History. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, lk 188.*
[7] *Levack, Brian P. 2013. The Oxford Handbook of Witchcraft in Early Modern Europe and Colonial America. Oxford: Oxford University Press, lk 452.*
[8] *Ruben, Aarne 2016. Nõiaprotsessid Eestis. Tallinn: Varrak, lk 16.*
[9] *Europe's last executed witch to be cleared. – The Telegraph, 11.06.2008.*
[10] *Horowitz, Mitch 2014. The Persecution of Witches, 21st-Century Style. – The New York Times, 04.07.*
[11] *García, Ana Dols 2013. Voodoo, Witchcraft and Human Trafficking in Europe. – The UN Refugee Agency, Policy Development and Evaluation Service.*
[12] *Horowitz, Mitch 2014. The Persecution of Witches, 21st-Century Style. – The New York Times, 04.07.*
[13] *Report on the situation of human rights in the Central African Republic 15 September 2014 – 31 May 2015. – United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in the Central African Republic (MINUSCA), inimõiguste osakond, 2015.*
[14] *'Witchcraft' beliefs trigger attacks against people with albinism, UN expert warns. – UN News Centre, 22.03.2016.*
[15] *Schons, Mary 2011. Witch Trials in the 21st Century. – National Geographic Society, 21.01.*

POLTERGEISTID, KES KIMBUTASID TEISMELISI TÜDRUKUID

Paralugude varamust võib leida arvukalt jutustusi, kus aknaklaaside klirisemise või nugade iseenesliku seinalendamise esilekutsumises kahtlustatakse just kasvueas tüdrukuid.

Tekst **Kristi Karro**

Mälupilt nr 1. Pikutan umbes 10-aastasena hommikul elutoas diivanil ja loen ajalehte (või, okei, ilmselt koomikseid). Teised magavad. Käib vali pauk, kui lambikuppel lendab laest alla põrandale kildudeks. Saan killuga vastu pead.

Mälupilt nr 2. Sündmuste ajateljel teineteisele piisavalt lähedal, et neid kahte lugu omavahel seostada. Teeme perega köögis süüa. Laelambis põleb tuli. Järsku keegi meist avastab, et põlev pirn vajub lambist välja. Ema püüab selle metallist sõelaga kinni.

„Meil on poltergeist," võtab umbes tol ajal vabastava hingamise ja reiki juurde jõudnud kindlustusagendist ema sündmused kokku.

NAKSUTAJA VAIM

Endise psühhoterapeudi ja portaali Psychic Science looja **Michael Danielsi** (PhD) sõnul[1] tähendab sõna „poltergeist" saksa keeles lärmakat vaimu ning seda mõistet kasutatakse näiliselt paranormaalse, spontaanse füüsilise fenomeni kirjeldamiseks, millele ei leita teaduslikku selgitust. Noh, nagu seda on kildudeks kukkuvad lambid ja muud ebanormaalselt *käituvad* esemed.

Ajakirjas Smithsonian ilmus lugu 1848. aastal New Yorgis elanud 17-, 15- ja 11-aastastest õdedest Foxidest ja nende emast, kes kuulsid oma majas kahtlaseid mütse[2]. Ühel õhtul otsustasid õed eeldatava vaimuga suhelda, proovides saada vaimu sõrmenipsudele vastama, ja vaim vastaski. Kui vaim naksus küsimise peale välja kõikide õdede vanused, kutsuti kohale naabrid ja paari päeva jooksul said ka nemad tunnistust, et küsimustele vastusega „jah" või „ei" reageerib vaim naksudega.

Tüdrukud saadeti kodust eemale, aga naksuvad helid järgnesid neile ka sinna. Nooremad õed peatusid kveekeritest paari juures, kes aitas neil oma radikaalsetest kveekeritest sõprade seas sõna levitada ja pani sellega aluse varajasele spiritualistide liikumisele. 1849. aastal demonstreerisid õed Foxid vaimuga suhtlemist avalikul üritusel Rochesteris, millest kasvas välja spiritualistlik traditsioon: inimesed maksavad raha, et meedium suhtleks nende eest vaimude või hingedega.

Kahest nooremast õest said tuntud meediumid. 1850. aastal jälgis üks arst õdesid tegutsemas ning pani tähele, et koputused ja naksud tulid nende jalgade alt või sealt, kus õdede kleidid puutusid lauda. Kahtlejaid oli aastate jooksul teisigi ning aastal 1888 tunnistasid ka selleks ajaks alkohoolikuteks saanud õed, et kui nad kodust ära Rochesteri saadeti, õppisid nad sõrmenukkide ja varvastega naksatusi tegema – kõigepealt ühega, siis mõlemaga. Paari aasta jooksul surid mõlemad vaesuses. Spiritualistlikku liikumist pettuse väljatulek ei mõjutanud.

Üks teine kuulus USA vaimujutt on lugu Columbuse poltergeistist. 1984. aastal äratas laialdast meediatähelepanu 14-aastane Tina Resch[3], kelle pere nägi pärast seda, kui tüdruk oli vaadanud Tobe Hooperi filmi „Poltergeist", oma majas esemeid ringi lendamas. Asja käis uurimas parapsühholoog, kes ütles, et psühhokinees tõesti toimus, kuid ta ei näinud ühtegi eset ise liikumas. Näiteks kukkus ühes ruumis seinalt maha pilt, aga parapsühholoog vaatas parajasti eemale. Enne kukkumist oli Tina samas ruumis üksinda aega veetnud.

Hiljem käis sündmusi salvestamas ka televisioonimeeskond, kelle kogemata tööle jäänud kaamera jäädvustas Tina laualampi ümber lükkamas ning seejärel hirmununa kiljumas. Varasema fotomaterjali analüüsi käigus tõestati lõpuks, et Tina nihutas ise jalaga diivanit ning väidetavalt purunenud klaas pildiraamis oli juba varem katki olnud, mistõttu kogu juhtum nimetati pettuseks. Tina Reschi elu varjutasid lisaks kodust väljaviskamine ja vägivaldne abielu ning 1994. aastal mõisteti ta süüdi oma väikelapse tapmise eest.

Lugusid kummituslikest kiusamistest on viimase 150 aasta jooksul nii Euroopas, USAs kui ka Austraalias sadu ning mitte kõik neist pole nii mustvalgelt pettused nagu kaks eespool kirjeldatut, kuigi teaduslikus mõttes pole tõesti tegemist tõsiseltvõetava fenomeniga. Ka kahe eelneva loo puhul on uskujaid, et *tegelikult* ikkagi olid ka siin paranormaalsed jõud mängus, mis sest, et asjaosalised ise on mõnel juhul pettust tunnistanud. Aga kui oluline on üldse jõuda üksmeelele ühises tões? Inimesed, kelle juuresolekul on juhtunud midagi, mida nad ei oska ratsionaliseerida, võivad isegi vajada paranormaalsust.

1849. aastal demonstreerisid õed Foxid vaimuga suhtlemist avalikul üritusel Rochesteris, millest kasvas välja spiritualistlik traditsioon: inimesed maksavad raha, et meedium suhtleks nende eest vaimude või hingedega.
Fotol õed Foxid (CC0)

Kristi Karro on Tartu Ülikooli ajakirjanduse eriala magister, kes on tegutsenud peamiselt uudisajakirjanduses ja seda omakorda peamiselt Tartu Postimehes. Vabakutseline ajakirjanik on ta viimast kuud – uuest aastast asub ta tööle teenusedisaini ja brändingut pakkuva disainifirma kommunikatsioonijuhina.

TUUL VÕI DEEMONID?

Michael Daniels jagab poltergeistlikud sündmused neljaks: need, mida on võimalik põhjendada looduslikult, spirituaalselt, psühhokineetiliselt ja psühholoogiliselt. Looduslik seletus poltergeisti fenomenile on see, et tavaelu tõlgendatakse üle – näiteks müra seina taga võivad tekitada närilised või tuul.

Spirituaalne selgitus on ühtlasi ka kõige traditsioonilisem – kodus tõepoolest tegutsevad riukalikud vaimud, kummitused või deemonid. Võib juhtuda, et nimetatud tegelased võtavad ohvri üle ja temast saab poltergeisti agent ehk tema juuresolekul hakkavad juhtuma kummalised seigad. Sellest selgitusest kasvas 19. sajandi keskel välja spiritualismi liikumine (nt mainitud Foxi õed), mille põhiidee oli see, et poltergeisti teod on lahkunud hingede püüdlused elavatega suhelda, ning sellest on saanud alguse ka meediumiseansid, *ouija*-lauad ning poltergeistluse populariseerimine.

Kolmas levinud selgitus on Michael Danielsi järgi psühhokineetiline, mis tähendab, et mõni inimene suudab mõttejõuga füüsilisi protsesse mõjutada. Ka selle lähenemise juures on oluline faktor poltergeisti agent, kelle stressitaseme tõus võib võimendada tema psühhokineetilist energiat, kuni see realiseerub poltergeistliku tegevuse kaudu.

Kuidas saab mõttejõust füüsiline energia, pole veel päris täpselt kokku lepitud – viidatakse kvantmehaanikale[4] või energiale, mida juhib meie alateadvus ja mida realiseerivad inimese tšakrad[5].

Viimasena toob Daniels välja poltergeistliku tegevuse psühholoogilise ja psühhiaatrilise seletuse. Enamik poltergeisti agentidest on lapsed või noored teismelised, kes ei saa hakkama oma puberteedist, pere- või muudest inimsuhetest tekkinud pingega. Sellisel juhul on pereliikmed tavaliselt tunnistajaks agendi emotsionaalsele kriisile või lausa ärevushäirele juba enne poltergeistliku tegevuse algust.

Poltergeistiskeptikud väidavad, et viited hirmu ja pahandust külvavale negatiivsele energiale on ülepaisutatud ning kõik poltergeisti agendi ümber toimuvad sündmused on pettus. Kuna peamiselt on agendid puberteediealised, on nende meelest loogiline, et kuplid kukutatakse alla või asju loobitakse tünga korras. On varateismeline siis lihtsalt ülemeelikus tujus, soovib tähelepanu või elab välja viha ja solvumist mõne pereliikme suhtes.

Poltergeistiskeptikute kriitikud jällegi väidavad Danielsi sõnul, et tünga avastamine ei tähenda ilmtingimata poltergeisti puudumist, kuna tüng ja paranormaalne nähtus võivad toimuda samal ajal. Mõni nali võib olla ka alateadlik, mitte ettekavatsetud kättemaks.

Niisiis, kas kupli elutoas kukutasin alla ma ise? Ei. Kas meil oli päriselt poltergeist? Ei huvita. Või olid lambid lihtsalt odavad? Tõenäoliselt. Aga ega kontrollida ka ei saa.

[1] *Daniels, Michael 2015. About Poltergeists. – Psychic Science.*
[2] *Abbott, Karen 2012. The Fox Sisters and the Rap on Spiritualism. – Smithsonian, 30.10.*
[3] *Edwards, Stassa 2015. The Unbelievably Sad, Strange Story of a Girl and Her Poltergeist. – Broadly, 27.10.*
[4] *Step One, Understanding Reality. –* howtotelekinesis.com.
[5] *Phillips, Lesley 2011. Telekinesis – moving objects with your mind. – Dr Lesley Phillips, 15.07.*

MUST PUUDEL OOTAB KÜLLA!
MÜÜRIVAHE 20 | TALLINN

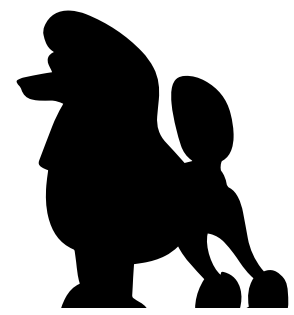

RAHULIKKE PÜHI
JA HELGET
UUT AASTAT!

EESTI
KUNSTIAKADEEMIA

Osta parimad jõulukingid
Disainiturult “Jõuluks koju”.

Oma toodetega on väljas üle 100 disaineri
Eestist, Lätist ja Leedust.

21. DETSEMBRIL
KELL 11-19
KULTUURIKATLAS,
PÕHJA PST 27A

Sissepääs 1€ | disainikeskus.ee

OMA SISEMISE MINA LEIDMISE HIND

Esoteerikast on saanud kaubandusharu, mille äriedu sõltub inimeste usust üleloomulikesse jõududesse.

Tekst **Piret Karro**

Karikatuur: Priit Koppel

Maagia ja tulerituaalid on mulle alati väga meeldinud. Kui käisin põhikoolis, olime klassikaaslastega Harry Potteri raamatutest nii sisse võetud, et riietasime end mardipäeval õigete nõidade-võlurite kombel mustadesse prügikottidesse ning käisime mööda Tartu Variku linnaosa ringi, küsides mööduvatelt inimestelt püüdliku briti aktsendiga, et vabandage, kas te teate, kus on platvorm üheksa ja kolmveerand. Enamik pimedal tänaval jalutajatest ei saanud aru, mida see lastekari tahab, või kes küsimust mõistis, juhatas meid heal juhul bussipeatusesse.

Eestis vohab vaimsete õpetuste Tootsi peenar, kust igaüks võib valida selle, mis meeldib.

Veidi hiljem teismelistena kasutasime kaksikõe ja parima sõbrannaga ära õhtut, mil ema ega väikevendi polnud kodus, ning viisime läbi nõidumisrituaali. Eesmärk oli loomulikult leida armastus. Kirjutasime paberi peale oma ideaalmehe tunnused ja põletasime selle küünlaleegis ära (õieti viskasime lipiku kraanikaussi, kui leegid liiga kõrgeks läksid). Minu õde kirjutas korraliku nimekirja omadusi, mis tema mehel peaksid olema. Mina ja sõbranna ei osanud midagi konkreetset soovida ning kirjutasime „ah pohhui, aidsivaba". Õde on nüüd õnnelik pereema ning meie otsime jätkuvalt oma õnne aeg-ajalt Berliini või Budapesti vabakutseliseks kunstnikuks-kirjanikuks kolides. Aga aidsi pole jäänud!

Seetõttu ei pane ma imeks, et poolvääriskivide väidetav võlujõud nii paljudel inimestel silmad särama ja rahakotirauad lõtvuma paneb. Tore on uskuda, et maagia on olemas, ning isiklikud rituaalid loovad häid emotsioone. Aga esoteerilise ebateaduse leviku mastaap Eestis on täiesti uskumatu. Näiteks lugesin maal vanaema juures ajakirja Tiiu, mis rääkis ühes oma suvenumbris Saaremaa naisest, kes aevastas tänu mäekristalli, malahhiidi ja tiigrisilma raviväele kasvaja oma kurgust välja. Artikli kõrval välja toodud onkoloogi kommentaar, et selline asi pole võimalik, loo põhiväidet muidugi ei kõigutanud.

Kui sisemise teejuhi valikut reguleerib turg, usub tõenäoliselt igaüks sellesse, mida rahakott võimaldab.

Eestis vohab vaimsete õpetuste Tootsi peenar, kust igaüks võib valida selle, mis meeldib. Varem luterlik riik lakkas Nõukogude okupatsiooni ajal jumalasse uskumast ning lasi end pärast taasiseseisvumist Jenkki nätsu ja siniste teksade meelitusel lapsendada kapitalistlikul vabaturumajanduse ideoloogial, mis tähendab, et ka usuturg pidi hakkama end ise reguleerima. Nüüd elame tänu sellele vaimses keskkonnas, kus on võimalik panna ühele Loitsukelleri riiulile kokku **Rein Raua** Tallinna Ülikoolis avaldatud monograafia „Mis on kultuur?" (2013) ning ajakirja Mari välja antud raamat „SINU HOROSKOOP 2017", mis on pakendatud koos Lindvall'si kohvipakiga, nende vahel rida raamatuid pealkirjadega „Surmajärgse elu tõendid", „Kristalliteraapia" ja „Eduplaneerija 2017".

Kui sisemise teejuhi valikut reguleerib turg, usub tõenäoliselt igaüks sellesse, mida rahakott võimaldab. Nii võib soetada endale energiablokeeringuid avava vms kristallpendli isikukultuslikust **Marilyn Kerro** esoteerikapoest Mecca 35 € eest või siis kulusid optimeerida ja minna hoopis vanasse heasse geneeriliste eksootikatarvete kauplusesse Universaal Universum, kus sama ese maksab 4 €. Kotitäie ruunikive, mille hind on UUs 19.90 €, saab Kerro poest ebajumalanna isikliku õnnistusega soetada 80 € eest – sama rahaga saaks Narvas kuuks korteri üürida. Poolvääriskive saab Loitsukelleris kätte juba paari euroga, Meccas tuleb näiteks lasuriiditüki eest käia välja 8 € ning turmaliinikäntsakas maksab 20 €. Aga Mecca kivikesi käib **Igor Mang** oma kätega sügamas, olen tunnistaja. Ühel hämaral novembriõhtul poodi sisse astudes nägin uksel esmalt suurt musta koera, kes osutus järgmisel hetkel Mangi isiklikuks peniks. Astroloogi ennast üritas Mecca poemüüja parasjagu Moskvasse meelitada, et „Selgeltnägijate tuleproovi" seltskonnaga kohvikus kokku saada.

Aga see pole veel kõik! Nimetatud esoteerikapoodide ukseläved on tihedalt täis plakateid, mis reklaamivad erinevaid koolitusi, teenuseid ja kursuseid. Näiteks võib ühelt mootorratta seljas istuva naise pildiga plakatilt Loitsukelleris lugeda „VABANEMINE ehk teadvuse vabastamine negatiivsetest mõjutustest", mida lubatakse teha kuni 360 € eest. Selle raha eest saaks Tallinnas kuu aega korterit üürida. Või osta lennupileti Bangkoki. Teiste teenuste seas pakutakse ka näiteks oma sisemise minaga sideme loomist 30 € eest ning iseendaga ühtsuse leidmist kuni 120 € eest.

Seejuures ei kiputa eriti selgitama, kuidas nimetatud protsessid toimivad. Ettevõtted on koondunud kas ühe guru ümber – näiteks nimetatud vabanemiskursust juhib väidetavalt Venemaal 15 aastat oma oskuseid lihvinud teadjamees – või võimaliku tarbija pilku püütakse selliste hüüdlausetega nagu „Eduka ja terve inimese mõttemaailma saladused!". (Huvitav!) Koolitusel räägitavat kirjeldatakse umbmääraselt, näiteks et „saad oma võimetest teadlikuks, muutud veelgi võimekamaks, saad teada oma tõelised elu eesmärgid ja õpid looma suurepäraseid suhteid teistega". (Tahan!) Üks kõige ilmekam näide tähenduste ähmasusest, mis mulle esoteerikateenuste pakkujate kodulehtedel silma jäi, oli tunnihinnaga 40 € pakutav kodu energiavälja analüüs, mida tehakse pendli ja teiste „bilokatsiooniliste" infoedastajatega. Vihjeks, kui guugeldada seda sõna, on ainsaks tulemuseks seesama koduleht. Nii juhtub ka tekstist leitud sõnapaariga „formuleudiline energia", mida tuleb just lehel kasutatud käändes otsida, et Google üldse midagi tuvastaks. Need pakkumised ei tekita rohkem usaldusväärsust kui Harry Potteri loitsude selgeksõppimine.

Nende lehekülgede sirvimine ja värviliste kivisahtlite vaatamine esoteerikapoodides jätab mind täiesti külmaks. Mitte selles mõttes, et ma tõmbaksin vee peale kõigele, mis jääb väljapoole ratsionaalselt seletatavat maailma, kindlasti mitte, me oleme kõik rändurid oma sisekosmoses jne, vaid kui me nagunii elame kapitalistlikus ühiskonnas, siis ma ei imesta sugugi, et kaubaks on läinud ka inimeste lootus seoses üleloomulike jõududega.

jazz.ee EESTI JAZZLIIT

02.12 kl 21.00 The Swingin' Sisters & Band N099 Jazzklubi 7/5 €
03.12 kl 21.00 Peep Kallas Trio Philly Joe's Jazziklubi 7/5 €
03.12 kl 22.00 Kirke Karja, Tanel Ruben & Martin Kuusk Rakvere Jazzukohvik 8/6 €
09.12 kl 21.30 Sofia Rubina & Aimla-Kullerkupp Bänd Endla Jazzklubi tasuta
16.12 kl 21.00 Argo Vals N099 Jazzklubi 7/5 €
28.12 kl 20.00 The Swingin' Sisters & Band Teletorni Jazz 10/8 €

DETSEMBER 2016

www.jazz.ee
Piletid saadaval Piletilevis ja kohapeal.

EESTI KULTUURKAPITAL · KULTUURIMINISTEERIUM · N099 · Eesti Instituut · TELETORN

THE TRUTH IS OUT THERE EHK HÜPERNORMAALSED „SALATOIMIKUD”

90ndate kultusseriaal „Salatoimikud” oli oma ajast ees. Paranormaalsete nähtuste kaudu ulatuslikke vandenõuvõrgustikke paljastanud Mulder ja Scully pakkusid inspiratsiooni vandenõuteoreetikute uuele põlvkonnale. Illuminaatliku usu peavoolustumise taustal mõjub seriaali tagasitulek 14-aastase pausi järel kohatu kitšina.

Tekst **Ivar Murd**

1980ndatel hakkas üha enam inimesi teatama seletamatute objektide ja tulukeste nägemisest taevas. Samal ajal paljastasid uurijad, kes uskusid ufodesse, et olid avastanud valitsuse ülisalajased dokumendid, mis väitsid, et ebamaised alused olid külastanud meie planeeti. Dokumendid olid olnud kakskümmend aastat peidus ning paistsid tõestavat, et aset on leidnud hiiglaslik vandenõu.

Kuid tegelikkus oli veelgi veidram.

See kõik võis olla Ameerika Ühendriikide valitsuse väljamõeldis, võlts vandenõu, et sihilikult elanikkonda eksitada. Tuled, mida inimesed ufodeks pidasid, võisid tegelikkuses olla uued kõrgtehnoloogilised relvad, mida Ühendriikide valitsus katsetas. Relvad, mis olid välja töötatud, kuna valitsus pidas Nõukogude Liitu palju tugevamaks, kui see tegelikult oli, ja endiselt maailmavallutusplaane sepitsevaks. Valitsus soovis, et relvad jääksid salajasteks, kuid nad ei suutnud alati vältida nende ilmumist taevalaotusele, ning seega, väidetavalt, valisid nad välja isikud, kes hakkasid levitama kuulujutte, et need on tegelikult Maad külastavad tulnukad.

Nõnda kõnetab filmitegija **Adam Curtis** oma uues essee-dokis **„HyperNormalisation”** jänkide taastärganud huvi tulnukate vastu ja Ameerika Ühendriikide valitsuse rolli valeinformatsiooni levitamisel masside reaalsustaju manipuleerimiseks. Seesama tõde paljastatakse „Salatoimikute” neljanda hooaja lõpus ka FBI agendile Fox Mulderile, kes on võtnud pärast seda, kui tema õe röövivad tulnukad, oma elu eesmärgiks saladuseloori kergitamise vandenõult maavälise elu ja selle varjamise kohta.

Mulder on laastatud. Kõik uskumatud paljastused ja ilmutused, milleni ta on Dana Scullyga seda miraažlikku tulnuk-kommunistliku mõistujutu lõnga ajades jõudnud, on lihtlabased valed. Vaktsineerimiste käigus kogutud geneetilise informatsiooni abiga loodud tulnuka ja inimese hübriidid, Ameerika Ühendriikide valitsuse tahtejõul päevavalgust näinud supersõdurid lahesõjas, ufode peitmiseks lavastatud lennuõnnetused, terve inimühiskonna maaväline algupära – kõik see on väljamõeldis, et juhtida tähelepanu eemale sõjatööstuse tegelikelt plaanidelt.

Ning suutmata selle kõigega rahu leida, sooritab Mulder enesetapu.

Muidugi mitte päriselt. Erinevate *twist*'ide ja *turn*'idega on „Salatoimikud" suutnud alates sellest *cliffhanger*'ist kuus hooaega, kaks mängufilmi ja ühe *spin-off*'i eetris püsida, kuigi oleks võinud Mulderiga koos just sel hetkel otsa leida. Mulderi enesetapp on kainestav reaalsushetk tehistõe keskel. Asitõenditele tuginev paljastus ufovandenõu kohta, mis, tuleb välja, on Ameerika Ühendriikide valitsuse kontrolli alt väljunud manööver omaenda kodanike vastu, ei võimalda tal edasi elada. Sõna otseses mõttes kõik, mille ta on avastanud, on olnud illusioon, lihtsustatud märulimuinasjutt tähelepanu pööramiseks eemale palju keerukamalt reaalsuselt. Mulder on olnud rinnuni vales küülikuurus.

Kuid selle asemel et pärast reaalsusega taas kontakti astumist seda tunnustada, otsustasid „Salatoimikud" sukelduda üha agaramalt uuesti väljamõeldud maailma, kus üha absurdsemad ja vastuolulisemad vandenõud üksteisega harmooniliselt koos eksisteerivad, muutes „tõe"-otsingud lõputuks mänguks. Hüpernormaalsesse maailma, millest tegelased ei ole võimelised välja nägema, kuna on ise selle sees. Maailma, mis pakub eksinutele ja muserdatutele sihti ning otstarvet ja mida meie enda Päris Maailm üha rohkem meenutama hakkab.

JUTUPUNUJATEST PROHVETID

2001. aasta märtsis esilinastus „Salatoimikute" *spin-off*-sari **„The Lone Gunmen"**, mille rõhk oli kergematel ja lõbusamatel vandenõudel kui Mulderit ja Scullyt piinanud tulnukate narratiiv. Emotsionaalsetel kõrgpunktidel saatsid sarja kolme ekstsentrilist peategelast lendlevad kitarririfid, tegevus oli puistatud üle tõsistest märulitest äratuntavate, kuid paroodiaks keeratud vaatepiltidega ja pilootosa süžee oli piisavalt napakas ja hulljulge, et pakkuda isegi kõige tuimemale vaatajale midagi uut ja enneolematut. Nimelt kavatseb hullumeelne fraktsioon Ameerika Ühendriikide valitsuses sõjatehnika müügi suurendamiseks reisilennuki kaksiktornidesse lennutada. Viimasel hetkel saavad kangelased muidugi raadio teel juhitud lennuki tagasi oma kontrolli alla ja suudavad kokkupõrget vältida, kuigi võimaluse kitarririfi saatel tornide vahelt reisilennukiga läbi lennata lasevad nad kahjuks käest.

Kuidas küll selle sarja stsenaristid said teada peatselt toimepandavatest rünnakutest ja oskasid Ameerika televaatajaid ette hoiatada? Ega nad muidugi ei teadnudki. Stsenaristid olid eeldanud, et see, mida tahes nemad, ports Hollywoodi jutupunujaid, suudavad ette kujutada, on juba ammu kindlasti Ühendriikide valitsusele pähe tulnud. Ameerika imperialismi sümbolina olid tornid olnud juba varem sihtmärgiks nii massikultuuris kui ka tegelikkuses ning reisilennuki kasutamine rünnakus oli kõigest varem kasutatud veoautopommide loogiline eskalatsioon. Aga just see lugu osutus hiljem prohvetlikuks, ajaloo kõige ohvriterohkemaks terrorirünnakuks. Ettekujutatud vandenõust sai paljude jaoks aga fakt ning vohama hakkas infosõda.

Seesama tõsiasi, millest olid kinni haaranud „Salatoimikute" loojad, et Ühendriikide valitsus manipuleerib isetahtsi reaalsusega, pööras ühtäkki valitsuse vastu.

Tornide kukkumisele järgnesid arulagedad sõjad, majandus hüppas kalju otsast alla ja äkitselt olime kõik sunnitud leppima faktiga, et globaal-sisalik-illuminaatlik-eliit on sama eksinud kui me kõik. Sajandeid kestnud kolonialism, loodusressursside arulage raiskamine ja omakasupüüdlike eesmärkide tarbeks moonutatud faktid on jõudnud ohtliku haripunktini. Ootamatult on „Salatoimikute" sõnavara hakanud ühtima trumpismi, Brexiti ja alt-parempoolsuse keelega, mis on võtnud omaks vandenõuteooriate ahvatlevalt lihtsa narratiivi: pea hullumeelseina tunduvatele sündmustele maailmas eksisteerivad alternatiivsed selgitused, mis võimaldavad meil tegelikkust eirata ja reaalsuse halle toone hüpernormaalselt mustvalgeteks võõbata, lapsikult jalgu trampida ja kollektiivselt *deus ex machina*'t nõuda. See, mis sai alguse tulnukatest ja kõrgtehnoloogiliste relvade peitmisest, on asendunud äkitselt palju hirmuäratavamate narratiividega: salaorganisatsioonide juhitud maailmas on poliitiline organiseerumine mõttetu, globaalne soojenemine väljamõeldis, millega hiinlastele massitootmises eelis anda, epideemiatega võitlemine võlts ravimifirmade propaganda kasumite kasvatamiseks. Lubatud on kõik vahendid selleks, et pugeda peitu ja vaadata mööda neist vaakumis langetatud otsustest, mis on ummikseisu taga, ning säilitada pettepilt, et keegi on siiski kontrolli alt väljunud maailma roolis.

VÕÕRKEHA POST-FAKTI MAAILMAS

Pärast neljateistaastast pausi naasid „Salatoimikud" sel aastal teleekraanidele oma kümnenda hooajaga, kuid esimesest hetkest alates ei ole suudetud leida sama kindlat jalgealust, kui oli sarja esimeste hooaegade õitseajal. Paberil on kõik justkui sama. Läbivaks liiniks on Mulderi ja Scully tulnukate sissetungi vandenõu paljastamine, mis on kõrvutatud hooaja mahtu täitvate „Twilight Zone'i" laadsete juhtumitega, kuid ajajärgul, mil igapäevases poliitilises retoorikas faktid enam ei loe ja neid manipuleerides fabritseeritud tõde sarnaneb vandenõuteooriatega – alates presidendi sünniriigi kahtluse alla seadmisest kuni spekulatsioonideni konkurendi tervisliku seisundi kohta –, on see kõik kohutavalt väsitav ja impotentne. „Salatoimikutest" on saanud järjekordne kajatuba kurnavate valede ja tähtsusetuseni lihtsustatud pooltõdede tulvale, millega populistlikud poliitikud ja klikinäljas meediaorganisatsioonid meid juba niigi igast nurgast lakkamatult ründavad. See on järjekordne õhku ahmiv lõtv peegelpilt üksmeeletust ühiskonnast.

Ootamatult on „Salatoimikute" sõnavara hakanud ühtima trumpismi, Brexiti ja alt-parempoolsuse keelega, mis on võtnud omaks vandenõuteooriate ahvatlevalt lihtsa narratiivi.

Kadunud on kümme numbrit liiga suured vihmamantlid, keskklassi rendiautod ja igasugune luusiv väikelinna salapära – isegi Suitsetav Mees tõmbab oma Morley'sid nüüd läbi kurguaugu. Uutes „Salatoimikutes" on vaene viiekümnendate keskpaika jõudnud pontsakas **David Duchovny** surutud liibuvasse ülikonda ja sunnitud seda seljas ribadeks kiskumata õlalt filmitud kaklusstseenides osalema. **Alex Jones**, Donald Trumpi lemmikvandenõuteoreetik, on platsis odava paroodiana, aidates Mulderil ja Scullyl maailma päästa. Monoloogile „Patriot Actist", illuminaatidest ja korporatsioonide õelusest hooaja esimeses osas järgneb iroonia tipuna suur FORDi logo ja Scully sõidab FORD EXPLORERiga ja ajab oma suure FORDiga peaaegu jalakäija alla, kuid FORD EXPLORERil on mingi turvaseade, mis pidurdab automaatselt – ja ma ei ole enam kindel, kas tulnukad siis on olemas või mitte, kuid tean, et pean FORD EXPLORERi liisingusse võtma.

Kadunud on kümme numbrit liiga suured vihmamantlid, keskklassi rendiautod ja igasugune luusiv väikelinna salapära.

„Salatoimikute" kümnes hooaeg lõppeb järjekordse *cliffhanger*'iga: me ei saagi teada, kas Mulder ja Scully suudavad maailma tulnukate sissetungi eest päästa või mitte. Ja las see jääda nii. Las need vandenõud ja tulnukad saavad seal otsa. Las see tehislik tõde jääb peitu. Las uue *spin-off*'i jaoks loodud agent Einstein jääb olematusesse hõljuma.

SILMALE NÄHTAMATU MAAILMA TÕLK

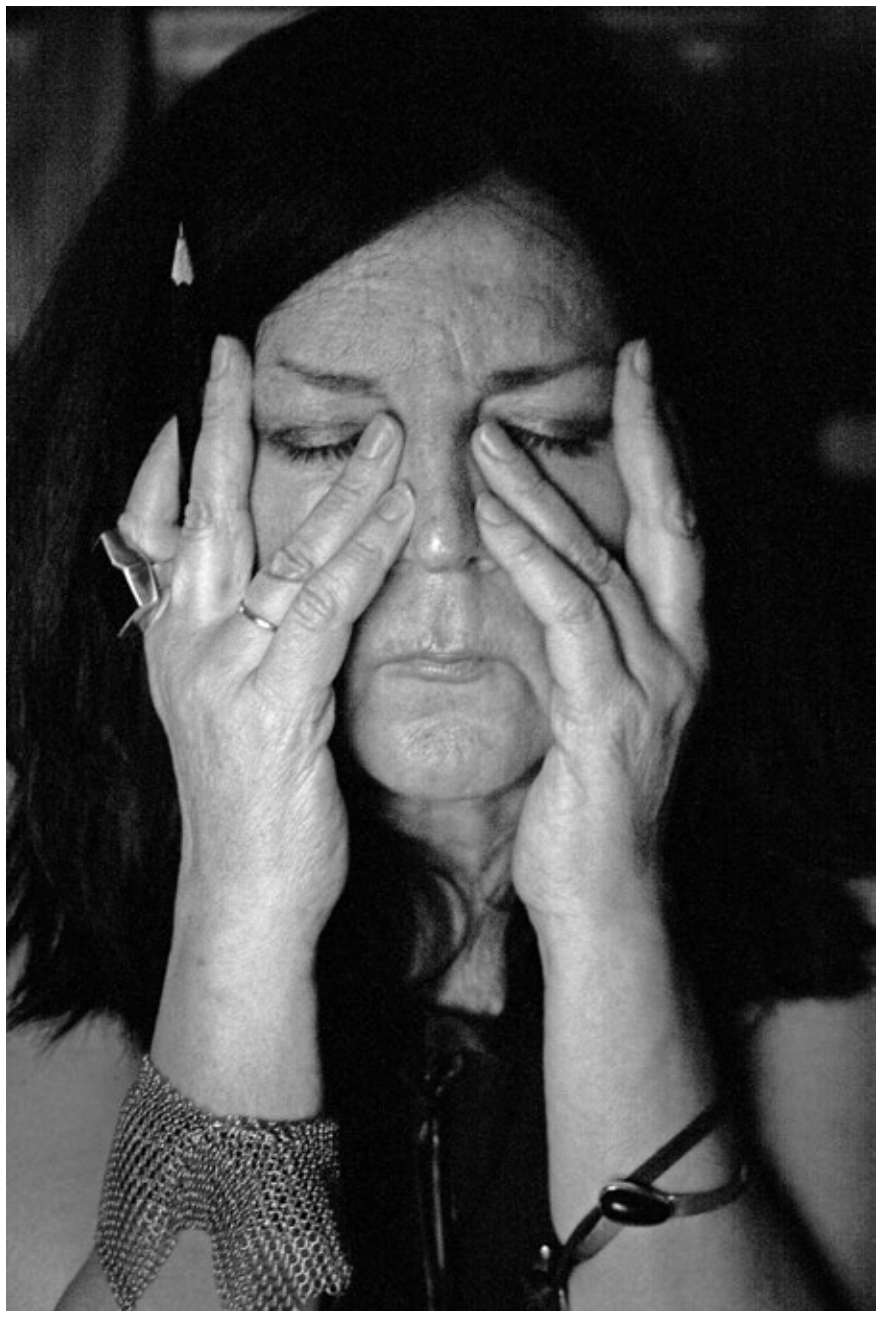

Kadri Mälk. Foto: Tanel Veenre

Ehe ei ole pelgalt lihvitud kivi meie südame lähedal. „Ehe võib olla inimelu pühitsus," ütleb ehtekunstnik Kadri Mälk, kes räägib Urmas Lüüsile suhetest oma töödega ning sellest, kuidas ta kive kui armsamaid valib ja vastvalminud ehetega isegi unne heidab.

Usutlus **Kadri Mälguga**. Küsis **Urmas Lüüs**

Professor Kadri Mälk on ehtekunstnik ja Eesti Kunstiakadeemia ehte- ja sepakunsti eriala juht. Selle aasta septembris ja oktoobris oli võimalik külastada Niguliste kirikus ja Tallinna Portreegaleriis tema näitust „Testament". Järelkajana säilib sama pealkirja kandev mahukas raamat. Kuna näitust pole nüüdseks enam võimalik oma silmaga näha, otsustasin vestelda Kadriga tema loomingust ja ümbritsevast laiemalt. See pole niivõrd intervjuu kui just kahekõne. Mõtete ja tunnete hilisöine pingpong.

Urmas Lüüs: Kui mul paluti teie loomingust Müürilehte artikkel kirjutada, pakuti võimalust ühildada see detsembrinumbriga, mille peamine fookus keerleb esoteerika ümber. Esoteerilised teemad on ehtekunstis viimasel ajal üha jõulisemalt taas aktuaalseks saamas. Pool aastat tagasi andis nüüdisaegset ehtekunsti populariseeriv Hollandi ajakiri Current Obsession välja kevadnumbri, mille tuumaks valiti ingliskeelne sõna „supernatural".

Võiks öelda, et teaduskeskse maailmapildi vanus pole religioosse müstikaga võrreldes eriti pikk. Teaduslik meetod on keskendunud pigem detailide spetsialiseeruvale uurimisele ning inimese tervikpilt enesest on hakanud mõranema. Teadusliku maailmapildi aluseks on mõõtmine. Me oleme leiutanud läbi ajaloo lugematul hulgal seadmeid ja tehnikat, millega maailma mõõdistada. Suure Paugu teooria, universumi kuju, maavälise elu olemasolu. Need kõik on vaid õhku ehitatud hüpoteesid, mille tõestamiseks on inimkond teinud suuri pingutusi. Alles siis, kui saame objekti mõõta, võime olla kindlad selle olemasolus. Niipea kui suudame lisada millelegi juurde pikkuse või kaalu, muudame me paranormaalsuse tavanormaalsuseks. Paranormaalsust on võimalik mõõta vaid inimliku kogemusega. Inimlik kogemus seevastu pole aga piisavalt veenev või püsiv väärtus, et end teaduslikus maailmapildis kehtestada. See on kohati irooniline, sest siiani pole teaduslike meetoditega täpselt aru saadud, kuidas konstrueerub teadvus. Me lihtsalt oleme kõik seda vähem või rohkem kogenud. Piisavalt abstraktne paranormaalsuseks kuulutamiseks.

Kadri Mälk: See teema on saatnud mind tõesti kogu mu loomingu vältel, kord vähem, kord rohkem intensiivselt. Kunstiülikooli lõpetamise järel läinud sajandi lõpus vabakutselisena tegutsedes kaldus mu huvide fookus suunas, mida nimetati tollal okultismiks (ld *occultus*, „peidetud"), salajaste praktikatega seotud õpetusteks. Seal oli siis nii looduse, sh vääriskivide, kui ka inimpsüühikaga seotud ainest. Kaevusin sellesse esmalt iseseisvalt ja siis juba targemate toel.

Lugesin erinevaid lapidaariume. Marbodiuse „De lapidibus" (avaldatud *ca* 1090. aastal) kujunes tollal mu käsiraamatuks. Tegemist on Marbodiuse kuulsaima tööga, ja kuigi selle on kirjutanud piiskopiseisuses mees, on see läbinisti paganlik. Tema õpetuse kese seisnes selles, et inimese meeleseisund mõjutab ta keha seisundit. Ja siin on vääriskivid suureks toeks.

Teine autoriteet oli Albertus Magnus, 13. sajandi skolastik. Tema teos „Liber mineralium" näitab, milline oli tee mineraloogia kui tõelise teaduseni. Ma ei ole väga ratsionaalse mõtteviisi austaja, kuid seekord, Albertuse tööde puhul, olin hämmastunud, et seal puudus igasugune konflikt teaduse ja religiooni vahel (13. sajandil!). „Liber mineralium" on skolastiline käsitlus, kus otsitakse asjade algpõhjust. Mulle oli see väga köitev.

Ahmisin siis neid allikaid, nii kuis jaksasin. Tahtsin minna sügavuti ja läksin ka. Ja hakkasin omal käel praktiseerima. Suhtusin kõigesse ikka kui kunstnik. Komberdasin ränikivikestega märgistatud teel. Uskusin, et selgus saabub me juurde, kui oleme ta väärilised.

Tagantjärele mõeldes on see koomiline, kuid teatud põhjahoovuse tunnetuse see andis. Olen mõelnud ka Marbodiuse kartusele, et vulgariseerimise, salateadmiste laiale ringile laialipuistamise kaudu on oht kaotada kivide sisemine vägi. Ega ma väga ei kipu sellest teemast kõnelema. *Sapienti sat*. Üldse tahaksin viimasel ajal vähem kõneleda, enam teha. Tahaksin jääda talveunne nagu karuott ja siis kevadel ärgates luua ühe tärkava teose, mille sees on kogu see uni.

Ma ei arva, et esoteerika on alles nüüd päevavalgusse astunud. See on alati ja kõikjal olemas olnud. Märgatav on vaid see, kes, millal ja mille järele küsib. *New age*'i soust mind ei häiri, näen sellest läbi. Segastel aegadel, konfliktide ja ärevuse situatsioonis on ehk vajadus varjatud teadmiste ja ka rituaalide järele suurem. Rituaalid annavad teatud kindlustunde, et maailm on paigas. Kuid jällegi, teadmatus ja juhuslikkusetunnetus on korrelatsioonis. Mida vähem inimhing teab, seda saladuslikum, juhuslikum tundub teda ümbritsev maailm.

On asju, mis on meile, surelikele, liialt eredad ja polegi vaja neid liig lähedalt puudutada.

U.L.: See on huvitav, et ka tänapäevane kõrgtasemel ehtekunst on kantud pigem modernistlikust piiride ületamise lainest. Paljud noored on tupikus. Pole enam kuskile tungida. Horisontaalid on end ammendanud ning rituaalse sügavuti tungiva vaimsuse hääbumine takistab vertikaalset liikumist. Esoteerilised küsimused on muutunud udujutu sünonüümiks. Paljud veel säilinud rituaalid muutuvad pigem formaalsuseks. *Halloween* matab hingedeaega. Samas on just rituaalid need, mis hoiavad ühe rahva eneseteadvust alles. Takistavad kogukonnast tugevama õigusega ülesõitmist. Juudid on selle hea näide. Ka teie üle on palju naerdud, et ülikooliprofessor tegeleb hookuspookusega. Tuletame meelde, et ka Newton, üks füüsika esiisa, oli hingelt tarkade kivi otsingutele pühendunud alkeemik. Kui vaadata inimkonda esimestest tekkinud asustustest ühtse tervikliku ajajoonena, siis riigitüüri hoidmine ja hingekarjase amet polegi nii kaua üksteisest lahus seisnud. Religioon oli varem põhiline ühiskonda organiseeriv mudel. Ma julgen väita, et kultuurne inimkond pole olnud kunagi sedavõrd ateistlik kui praegu. Põhjamaades on igatahes kirikud tühjad. Jumala pagendamisega tuli inimestel ise oma pattude ja tegude eest vastutust kandma hakata. Mäletatavasti laulis **Patti Smith** „Glorias": „Jesus died for somebody's sins but not mine." Samas on hakanud koos selle pagendusega lagunema koost ka inimese vaimsus.

Segastel aegadel, konfliktide ja ärevuse situatsioonis on ehk vajadus varjatud teadmiste ja ka rituaalide järele suurem. Rituaalid annavad teatud kindlustunde, et maailm on paigas.

K.M.: Usk on isiklik asi ja ma soovin, et see ka jääks nii. Ka tühi kirik võib olla kellelegi päästev. Kuidas

Fotod ehetest: Tiit Rammul

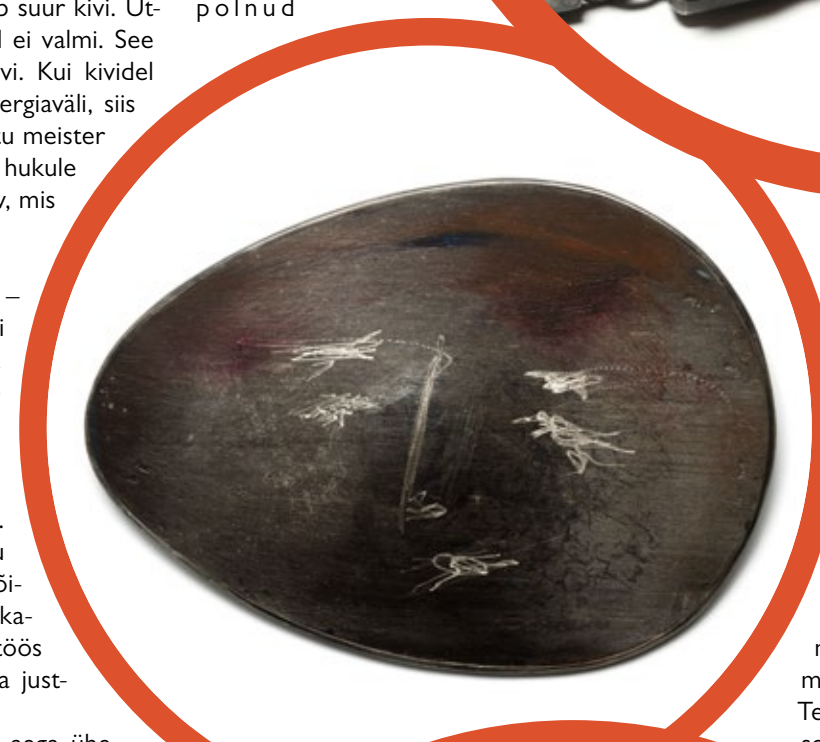

pole kuhugi tungida? Iseendasse saab alati sügavamale tungida. Kuid seda peljatakse. Ei tea ju, mis sealt välja võib voolata. Peljatakse olla naeruväärne.

Eks väljanaerjad on enamasti leerist, kes on ise oma loominguga põõsas. Karm hinnang teistsugususe pihta on kui enesekaitse tulemüür, kui hinges on tühjus. Olen märganud, et teiste suhtes kriitilisemad on need, kelle enda looming on hale ja hõre. Kel soon jookseb, sel pole kurtmiseks aegagi.

U.L.: Teie aknalaual lebab suur kivi. Ütlesite, et sellest tulevikus ehteid ei valmi. See on pigem ravikivi, juhtkivi, abistajakivi. Kui kividel on tõesti ümber inimest mõjutav energiaväli, siis on see ju meeletu vastutus. Teadmatu meister võib oma loomingu kandja hoopis hukule saata. Nagu kiiva keeratud kiiluga laev, mis lükatakse reisijaga koos ulgumerele.

K.M.: Valin kive nii nagu armsamaid – käte, suletud silmade, tunnetusega. Nii lihtne see ongi. Olen püüdnud kõik omandatu hinge sügavustesse salvestada ja siis – unustada. Ent täielikult unustada ei saa me seda iialgi. Meie maatriksisse jääb see alati alles. See on nagu intuitsiooni kontsentraat. Kuid mis on intuitsioon? See on segu kogemusest, praktikast ja tunnetusvõimest. See ei kao, ja kui seda pidevalt kasutada, siis see tugevneb. Pead seda töös hoidma ja toitma justkui lihast.

Töötasin mõnd aega ühe Saudi Araabia kividiileri teenistuses ja see kogemus andis mulle palju.

Kividest ei kõnelda, kivi tunnetatakse.

Kivide päritolu, leiukoht on mulle samuti oluline. Mitte et ma ühineksin selles pseudoeetikute nutukooriga, mis on minu meelest tihti asendustegevus, vaid mitmel põhjusel. Juba genees määrab midagi – kas purskekivim või settekivim. Maavälise päritoluga kivimeid kasutan samuti meeleldi.

Ja näiteks gagaat, mis on ju tegelikult söetükk. Söestunud orgaanika, mikroskoobiuuringud näitavad okkalist struktuuri, ilmselt okaspuude süsi. Elu kogenud kivi. Samuti šungiit. Gagaati leidub maailmas hulganisti, kvaliteedilt parimad palad pärinevad väidetavalt Whitbyst Inglismaalt, ent ma kasutan ja lihvin ise peamiselt Siberist pärit gagaati. Must on ikka must, brittide gagaat on pruunika tooniga, Siberi gagaat lillakas. Siberi kivi tolmul on lihvides isegi teistsugune lõhn. Ja lisandub veel täiesti isiklik kontaktimaagia. Mu küüditatud vanaisa Leo heitis hinge peatselt, kui ta Siberisse kohale toimetati. Sinna karmi mulda ta jäi. Ja ma mõtlen gagaati lihvides, et lihvin oma vanaisa säilmeid…

Iseendasse saab alati sügavamale tungida. Kuid seda peljatakse. Ei tea ju, mis sealt välja võib voolata. Peljatakse olla naeruväärne.

U.L.: Olen kuulnud teid tutvustamas end vana nõiamoorina. Kuigi tänapäeval võiks seda väljendit pidada halvustavaks, siis arhailiselt on see väga vääristav tiitel. Nõiad on olnud alati n-ö teadjad. Maailma eri kihtidest läbinägijad. Kunstnikku võiks vaadelda omamoodi silmale nähtamatu maailma tõlgina, kes kannab emotsioone, tundeid ja sõnulseletamatut visuaalsesse keelde.

K.M.: Siinkohal oleks ehk targem vaikida. **Otto Künzli** on öelnud: „Mina teen, teie otsustate." Vahel mõtlen, et vilumus tähendab hukatust, peaksin sellest hoiduma. Kuid kas suudan?

Ent jah, nõiad, apteekrid, sepad – neil on see kurikuulsus küljes, nad teavad teadmata. Kunstnikud ehk samuti. Ja ehe – ehe võib olla inimelu pühitsus.

U.L.: Tavatsete vastvalminud ehetega koos magada. See on justkui valmimistsükli viimane etapp. Und on alati peetud alateadvuse kantsiks. Kunagi valmistasin ühele erilisele inimesele sõrmuse. Kuna mul polnud võimalik seda ise üle anda, otsustasin proovida muid otseteid. Kolmel õhtul järjest läksin, sõrmus näpu ümber, magama. Kolmandal õhtul ta saabuski ja andsin ehte üle. Ärgates tundus see olemuselt nagu mõni vana muistend.

K.M.: Magan tihti ka äsja omandatud kividega. Kui on kahtlusi. See on väga diagnostiline. Hiljuti oli mul eriline kogemus tsessiidiga, mida ma varem ei tundnud. Pöörane kivi. „Mao tee kivi peal, mehe tee naise juurde" on see kaelaehe, kuhu ta lõpuks maandus.

Uni mõjutab mind tugevasti, uni on tavaelu umbsõlmede lahtisõlmimise võimalus. Ent taaskord – liig isiklik, et seda laiali voltida.

Vastvalminud ehetega magamine on mul juba ammu tavaks ja mitmel põhjusel. On ikka juhtunud, et panen töö mõneks ajaks seisma, laagerduma ja siis vaatan, kas teen ringi, matan maha või…

Elu liuväljad on ettearvamatud.

U.L.: Usun, et oleme mõlemad tajunud ühe või teise meie seast lahkunud kunstniku teost vaadates külmavärinaid. Tajunud loomingu laetust. Õõva haaret, nagu see kunstnik ise seisaks me ees. Teie näituse ja raamatu pealkiri on „Testament". Testament ei ole lõpp. Lahkumine areenilt. Testament kujutab minu jaoks seda, kuidas inimene soovib, et tema pärand edasi elaks. Sedasi on testament elu jätkuvuse ülistusdokument. Kunstnik paneb oma loomingusse kogu hinge ja armastuse. Ehtekunstniku teosed on nagu osa looja hingest, mis end kandjatega kaasa veab. Kandjaid kummitab. Rändvaimud. Ühe oma lahkunud sõbra loodud prossi pole ma kunagi kandnud. Ja arvatavasti ei kanna ka kunagi. Aeg-ajalt võtan selle karbist ja vaatan. Liiga väärtuslik. Kardan kaotada. Nagu ehtega koos kaotaks taas ka sõbra.

Briti ehtekunstnik **Mah Rana** kohtas pargis istudes naist, kes oli käinud haiglas oma meest vaatamas. Kui ta oli kummardunud suudluseks voodi kohale, avanud abikaasa pihu ning kinnitanud värisevate kätega talle kaela ümber kee. Järgmisel päeval meest enam palatis polnud.

K.M.: Kontaktimaagial on tõesti mõju. Teadmine, et just see inimene on seda ehet, seda kivi puudutanud. Millegi puudutamine, kas või pilguga, annab juba laetuse. Ja mõnikord tekib justkui gravitatsiooniväli ümber ehte. Ega ei saagi aru, millest see just täpselt tekib. Kas materjalidest? Laetud kividest, mis ehtes on, või hoopis inimestest, kes seda vaatavad, või mõlemast koos, koos tuumkomponendiga, mis ehte sütitas? Olen mõelnud, miks soovib mõnd mu ehet oma kogusse korraga mitu kollektsionääri (kel on teadagi teravdatud ja treenitud vaist) ja teist jälle mitte. Millest see kirg oma toitu saab, kus peitub see varjatud loom?

Oma verd puhtaks ei pese. Teen oma ehteid graatsilise tusameelega ja olen tänulik saatusele, kui olen saanud mõnd inimhinge aidata.

Maailm on hiiglaslik keemiliste ainete mass. Laavalamp, kus eri värvides klombud üksteist mõjutavad. Mingit klompu nimetatakse **Urmas Lüüsiks** ning mingeid tema teosteks. Kust üks lõpeb ja teine algab, on raske määrata. Eristatavad, kuid mitte eraldatavad.

UUS EESTI DISAIN: DARJA POPOLITOVA

Küsis **Mariliis Mõttus**

Darja Popolitova. Foto: Tatjana Rukavitsõna

Eelmisel aastal koos **Sofja Hallikuga** SA Noor Ehe stipendiumi pälvinud ehtekunstnik Darja Popolitova on suutnud kujundada endale noorest east hoolimata äratuntava käekirja – tema ehted oleks justkui saadetud Maale teiselt planeedilt ning neist peegeldub erootilisust ja androgüünsust. Oma töötahet on ta võrrelnud roosi viimisega anesteesia mõju alla, luues seeläbi midagi kaunist ilma piina tekitamata. See kujund ripub naise tööde kohal ehk ka kõige võimsamalt – ilu, ulm ja teravad okkad.

Fotod ehetest: Darja Popolitova

TUTVU DARJA TÖÖDEGA AADRESSIL *POPOLITOVA.COM*

Oma kollektsioonide kirjeldamisel on sul üsna poeetiline ning läbimõeldud lähenemine. Kas need kontseptsioonid tekivad tavaliselt protsessi käigus või juba enne?

Jah, põnev on vaadata, kuidas töö tajumine seda kirjeldades muutub, kuna asi ei leia enda võlu ainult tehnoloogias või loogikas, vaid ka sõnades.

Ent ükski idee ei sünni niisama – sa kasvad vaimult, olles ümbritsetud inspiratsiooniallikatest ja mõtetest õhus. Selleks et teha õige valik, tuleb sellele palju kaasa aidata, otsida nii sõnadest, materjalist kui ka tehnikast tugisambaid. Seda ei mõtle lihtsalt välja. Uurimise ja eksperimendi käigus tuleb ideed ning materjali kogu aeg omavahel võrrelda. Selleks peab ideid aga palju olema, mitte lihtsalt tegema teoks esimest tekkinud mõtet. Tuleb esitada küsimusi, lugeda, tunnetada iseend ja elu tukseid – küll siis sünnib midagi uut (eks me ju ootame kunstilt alati uut).

Praegu on tendents rääkida ehetele omistatud väest. Kas sinu arvates on selline asi olemas ning kuidas ehe selle omandab?

Ehtekunsti sattumine on fataalne. See juhtub, haarab ja võtab kaasa nagu armastus. Kuidas saab vältida armastust? Kui sa ei armasta, oled sa mõttetu, hääletu. See hääl kõlab üha tugevamalt, võrdväärselt nende inimeste hulgaga, kes on ehtekunsti armunud.

Oled tegelenud palju ka androgüünsuse teemaatikaga ehk sellega, et ehetel ei ole piiritletud sugu. Mis sind selles teemas paelub ning kas see on sinu arvates suund, kuhu ehtekunst võiks ka üldiselt liikuda?

Kui me räägime androgüünsusest, siis ma arvan, et peame silmas midagi figuratiivsemat, kui seda on miski, mis on mõeldud kahele sugupoolele. Minu jaoks on androgüüns us isiku terviklikkuse taastamine. Seetõttu võtsin ma nn hübriidmaterjalid, kus kaks vastandlikku substantsi on ühte sulanud. Ühtlasi on androgüünsuse ümberkujundamise printsiipi näidatud tehnika kaudu: käsitsi loodud savivormid on skannitud 3D-rakendusega ja teisendatud digitaalseteks failideks, mille masinad (programmeeritud freesid) on välja lõiganud.

Muidugi, olemas on palju suundi, mis on globaalselt laialdased. Igavesed kontseptsioonid, nagu seda on sugu, armastus või androgüünsus, ei ole uued, aga need on üsna suhtelised ja nende pale muutub läbi aja. Tänu neile, kes puudutavad antud kontseptsioone, sünnib kunstis midagi uut. Erinevates peades, planeedi erinevates punktides tekivad sünergilised sähvatused. Lisaks minule käsitlevad seda teemat näiteks kunstnikud **Matt Lambert** ja **Edgar Mosa**. Ehe on elutähtis osa globaalsest narratiivist – see põimib, täiustab ja ristib meid.

Sa oled öelnud, et ehted sümboliseerivad inimeksolemist. Mida sa sellega mõtled?

Nii nagu olemisel, on ehtel füüsiline ja mentaalne aspekt. See on mateeriapõhine, kuid sünnib kultuuris. See pulseerib ja kajastab olevikku ning selle tajumine muutub vastavalt aja näole.

Ka olemine võib muutuda maiseks, rutiinseks, konserveeritud lihatükiks. On kurvastav, kui see juhtub ehete loomisel (see on juba lihtsalt tootmine). Olemise kõige viljakam ja nauditavam osa on hing, üllatus!

Kasutad oma töödes väga huvitavaid materjale ning oled töötanud isegi laboratooriumides kasvatatud kividega. Mis sind materjali puhul kõige enam köidab?

Hübriidmaterjalil on kõikmõeldavad ülimad omadused. Kui puudutad tema pinda piisavalt kaua, hakkad tundma terviklikkust – naturaalse ja sünteetilise vastandite summat, mis on sulatatud ühtseks ja homogeenseks mateeriaks. Need omavad täiuslikku atmosfääri, on stabiilsed ja eneseküllased.

Üks smaragd, mida kasutasin prossi tegemisel, oli kasvatatud Sillamäel perioodil, mil linna peeti põlevkivi töötlemise tõttu salalinnaks ning tuumapommimaterjali saamiskohaks. Neid smaragde kasutati kosmilise tehnoloogia laserisüsteemides.

Kasutan neid aineid, mis loovad minu töös tähenduse. Laboratoorselt kasvatatud kivide või teiste hübriidmaterjalide puhul loobki tähenduse see, et neid ei ole loonud kontrollimatu looduslik stiihia, vaid need on sündinud tänu inimese kohalolule.

Rõhud oma tööde puhul ka sellele, et ehe suudab manifesteerida inimese seksuaalsust. Kuidas see toimib?

Seksuaalsus on inimest läbiv stiihia ning ilma selleta on isiksus minu jaoks ebahuvitav. On inimesi, kes teevad mingeid standardvalikuid, kuid ka neid, kelle jaoks reegleid ei eksisteeri, ja see on tore, sest ehte „seksuaalsus" selles seisnebki.

Kas sa ise kannad enda tehtud ehteid? On sul mõni eriti sümboolne ja armsaks saanud ese?

Fakt, et ma kannan oma ehteid kogu aeg mõtetes, on minu arvates täiesti piisav. Kuid püüan osta ehteid kolleegidelt ja kanda neid. Armsateks on saanud Urmas Lüüsi emailitud potikildudest ristikujuline pross, Sille Luiga kõrvarõngad, mis on valmistatud kahesendistest, ning Hans-Otto Ojaste õllekorgist kohrutatud pross.

Mille kallal sa praegu töötad?

Mul on 2017. aasta sügisel ees soolonäitus galeriis HOP. Selle pealkiri on „Eros Loading". Eros on ere armastuse kontseptsioon, sugude intiimne suhtlus, ka armastuse jumal, kes tähistas vanakreeka õpetuse järgi terviklikkuse murdmist. „Loading" on sõna, mis kirjeldab arvutiprogrammi laadimisprotsessi.

Hakkan mängima 3D-võtetega ning selliste materjalidega nagu räni monokristallid ja räniplaadid (alusmaterjal, mida kasutatakse peaaegu kõigis elektroonikaseadmetes ning mis on ehk olnud viimastel aastakümnetel olulisim tehnoloogiline materjal; „räniajastu").

Totaalne androgüünsus, fragmentaarne Eros – puhas digitaalse kultuuri kontseptsioon. Sarnaselt kasutajaga, kes rändab mittelineaarselt läbi internetivõrgustiku, kaotab armunud inimene korrastatuse tunde. See on see, mida Roland Barthes kirjeldas Erose loomuse puhul: ta on keegi, kes ei tunne rahu; ta uitab ja rändab.

Kaasaegne kunst?!

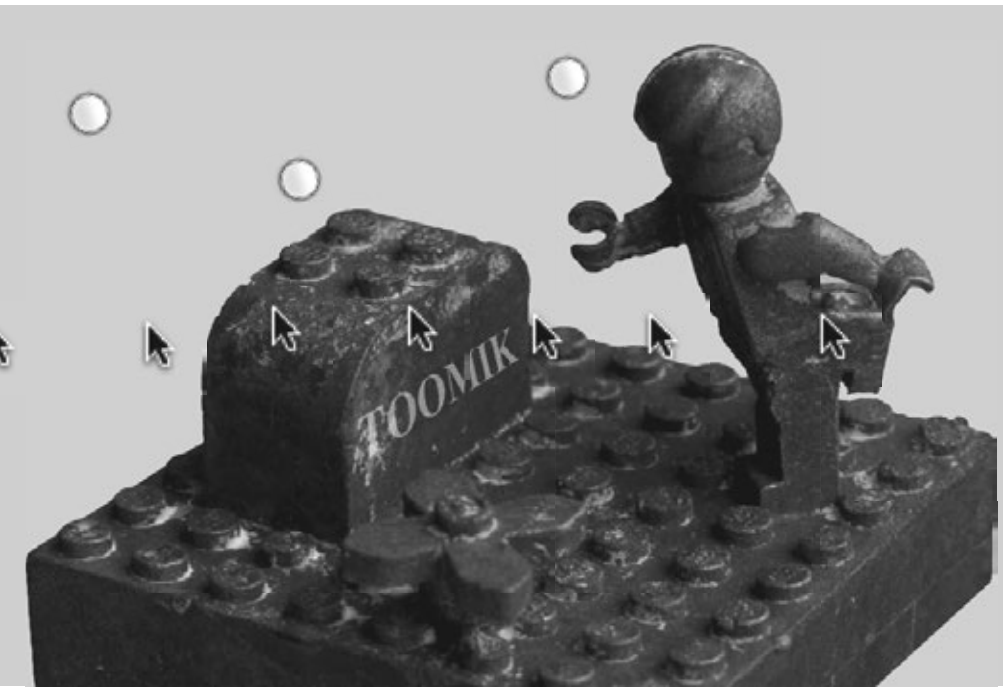

Mikk Madisson "Tants isa haual" (2010)

Liitu kaasaegse kunsti uudiskirjaga ja saad teada:

cca.ee/liitu

ENESEANALÜÜSE TEATRILE

Jim Ashilevi „Armastuskirju teatrile"
Petrone Print, 2016
255 lk

Tekst **Hele-Mai Viiksaar**

„Kirjutada üks, võib-olla kaks või, hea küll, kolm armastuskirja on veel normaalne. Võtta kätte ja kirjutada hilisõhtuti külalistemaja potil, hommikuti bussides ja päevastel pausidel proovisaalides mitukümmend armastuskirja jutti, järele jätmata, on juba märk obsessiivsusest." (lk 170) Täpsemalt on sisekaemuslikke armastuskirju siin 57, mis on nutikalt kaheks ühe vaheajaga vaatuseks jaotatud. Aga ärge laske pealkirjal end eksitada! Armastuskirjad ei pea alati ilusad olema. Mõnikord võib armastuskiri sisaldada süüdistusi, kahtlusi ja isegi solvanguid, sest ega armastuski alati idülliline ole. Ashilevi kirjad panevad mõtlema armastuse ja obsessiooni piirile – kas neid kahte saab rangelt eristada või on need kohati sünonüümid?

Ashilevi objektistab kogu teose vältel teatrit, oodates talt justkui mingit vastust, pöördudes tema kui vana sõbra või armsama poole, kord lootusrikkalt, kord kibedalt. „Sa oled väärt mu elu, aga mina ei vääri seda, et sa selle mult ära võtad. Ole mu elu-, mitte surmakutse." (lk 97) Hoolimata teose teatrispetsiifilisusest annab see hoopis teistsuguse taustagagi lugejale mitmeid võimalusi sellega suhestumiseks. Me kõik teame, milline vai südames armastus võib olla, ja see armastus ei pruugi olla reaalselt eksisteeriva isiku, vaid näiteks oma töö/loomingu vastu. Siin peitubki minu jaoks teose olulisus, mis tekitab soovi „Armastuskirju teatrile" kätte võtta ja mõnele sõbrale nina alla panna: „Näe! See on sulle, palun loe!" Kui palju imelist loomingut jääb loomata, kuna inimene väsib ära või annab alla? Ja kui palju inimesi annab elule endale alla, kuna looming imeb temast kogu eluenergia?

Üks olulisimaid aspekte, mida teos käsitleb, on loomingu ja looja suhe, selle keerukus ja omavahelise tasakaalu haprus. Ideaalis on nende kahe vahel sümbioos, enamasti aga domineerib üks teise üle. Selline suhe võib aga kurvalt lõppeda, mistõttu on oluline osata ennast nii kõrvalt vaadata kui ka piire tõmmata, just nende piiride otsimisega Ashilevi selles raamatus tegelebki. Kui teos ei oleks sügavalt isiklik ja kantud tugevatest emotsioonidest, meenutaks see käibetõdede kogumit, autor suudab aga esitada mõneti elementaarseid tõdesid nii, et need mõjuvad värskelt. Kuidas olla ühel ajal loov inimene, aga samas ennast mitte katki teha, küsib teos. Üks lause, mis mind eriliselt kummitama jäi, kirjeldab näitlejaametit, aga sama võiks öelda ka kirjaniku, kunstniku, fotograafi, koreograafi jne kutse kohta: „See on üks haiglane ja väärtusetu amet. Haiglane sellepärast, et see teeb inimese haigeks, ja väärtusetu sellepärast, et selle väärtust ei anna ühegi mõõdupuuga mõõta." (lk 93) Siinkohal kirjeldab autor „professionaalset meeldijat" (lk 93), kelle kogu enesehinnang sõltub sellest, kuidas tema loomingut vastu võetakse. Kui habras on aga selline inimene…

Tegelikult ei peitu teose võlu ainult selles, et autor on suutnud teha selle söödavaks ka neile, kes teatriga otseselt seotud pole. Ashilevi kirjeldab elu selliseid aspekte, mis on paljudele inimestele senini võõrad olnud, nii et lugeja saab seeläbi midagi enda kohta teada. Teater on lõppude lõpuks peegeldamise kunst, kus inimesel avaldub võimalus uurida teist inimest, aga tegelikult seeläbi ka iseennast. Me kõik mängime mingeid rolle, kogu elu ongi üks suur mäng. Kui palju mõtiskleme me aga nende siltide üle, mille kaudu me end identifitseerime? Näitlejal, erinevalt ülejäänud inimestest, on neid rolle elu jooksul kümneid, võib-olla lausa sadu, mis sunnib teda veel eriti analüüsima, milline neist on päris, kus asub tema tuum. Kõige hullem on ilmselt see, et olles mingi rolli võtnud, on väga raske teistele selgeks teha, millal sa enam mängida ei taha. Näitleja saab teoreetiliselt siis lõpetada, kui ta lavalt maha astub, aga teised inimesed? „Aga loomulikult polnud see teater, milleni ma tahtsin jõuda, vaid inimene. Inimene minus ja teises." (lk 21)

„Kohati ei saa minagi aru, oled sa prügimägi või aarete saar, ma pole enam kindel, mis asi sa oled ja milleks sind vaja on." (lk 38) Kas sedasi siis kirjutatakse ühes armastuskirjas? Jah, olen enam kui veendunud, et kirjutatakse küll. Ma ei ütle nüüd, et igaüks peaks oma armsamat prügikotiga võrdlema, küll aga esinevad igas terves suhtes aeg-ajalt konfliktid ja kahtlused. Idüllilised, Instagrami stiilis täiuslikud suhted näivad alati natukene väheusutavad. Esialgu võib tunduda, et suhtlus personifitseeritud objekti ja reaalselt eksisteeriva inimese vahel on pehmelt öeldes skisofreeniline, aga teater ongi ju hingav ja pulseeriv organism, mille sõnumeid on lihtsalt keerulisem tõlgendada. Selle tõlgendamisega Ashilevi aga tegelebki, mis lisab teosele hoopis teise, sügavalt isikliku tasandi, mis tekitab lugedes kohati tunde, nagu oleksid *stalker* kellegi magamistoa akna taga.

Kuidas olla ühel ajal loov inimene, aga samas ennast mitte katki teha, küsib teos.

Oma suhet saab analüüsida mitut moodi, näiteks peegeldamise printsiibi kaudu – kuidas teine mind näeb. Aga saab küsida ka kõige olulisema küsimuse: miks ma teda/seda armastan? Tegelikult tegeleb selle miks-küsimusega vähemal või rohkemal määral raamatu iga peatükk, see küsimus tõstatatakse juba teose alguses ja ega sellele ei saagi anda mingit ühest, ammendavat vastust. Teose vältel tabasin end mitmel korral mõtlemast, kuidas saada aru, millal minu armastus on muutunud obsessiooniks? Obsessioon sunnib inimest kogu oma energiat ainult ühte kohta koondama, mistõttu mõni teine koht võib tähelepanuta jääda. Selline teguviis ei ole mitte ainult kurnav, vaid võib viia ka selleni, et kannatavad teised suhted või tegemised. Teos kombib neid piire, nii isiklikul kui ka üldisemal tasemel. Piir armastuse ja obsessiivsuse vahel ilmselt ongi seal, kus üks annab sulle energiat vastu, aga teine on justkui vampiir.

Tegelikult on „Armastuskirju teatrile" üks suur küsimuste raamat, millest mõni saab ka vastuse, teiste üle peab aga lugeja ise edasi mõtisklema. Teos annab küll kätte vahendid, millega nende vastusteni jõuda. Naljakas, et kellegi teise armastuskirju lugedes võid hakata ka ise nende objekti natukene armastama või teisiti nägema. Ma usun, et nii mõnigi asub pärast selle raamatu lugemist teatrite mängukavasid uurima, sest „Armastuskirju teatrile" annab justkui mingi uue, värske pilgu, kuidas nii nüüdisaegsesse kui ka traditsioonilisemasse näitekunsti suhtuda. Ühtlasi soovitan kõigil natukene rohkem armastuskirju kirjutada, kirjad teisele, ka fiktsionaalsele teisele, on tegelikult päris hea eneseanalüüs.

Naljakas, et kellegi teise armastuskirju lugedes võid hakata ka ise nende objekti natukene armastama või teisiti nägema.

MAARJA NUUT JA HENDRIK KALJUJÄRV UUS EESTI BIIT

Foto: Silver Tõnisson

Küsis **Mariliis Mõttus**

Mõni kuu tagasi leidsid muusikas ühise keele üks eesti rahvusvaheliselt edukaim nüüdisaegne folkartist Maarja Nuut ning installatsioonide ja eksperimentaalsete helitöödega ning lavastajana tuntust kogunud Hendrik Kaljujärv. Koos loovad nad elektroonikat ja folki segades utoopilise neuroosi, mis rajab teed inimtühjadesse Eestimaa rabadesse ja valgub laiali mööda läänemaailma mahajäetud koridore.

Kuidas teie ühine projekt alguse sai?
Maarja Nuut: Alguse sai see nii, et kõndisin ühel maikuupäeval Hendriku juurde ja küsisin, mida ta arvab mõttest midagi koos teha. Ebamääraselt oli idee mu peas haudunud juba mitu aastat, kuid siis järsku tekkis konkreetne väljund (eriprojekt Viljandi pärimusmuusika festivalile) ning tundsin, et just nüüd on paras hetk end mugavustsoonist välja nihutada.

Kõlalt on tegemist vägagi tumeda, isegi nõiduslikuna mõjuva loominguga. Üks selle põhjus on ilmselt Maarja hääl ja traditsiooniliste lugude omapära, teiseks Hendriku intensiivne sügavmust elektroonika. Kas teil on selle taga ka mingi suurem kontseptsioon, miks te need kaks maailma just sellise tulemina kokku liitsite?
Hendrik Kaljujärv: Muusika kirjeldamine on ikka ja alati väga subjektiivne. Muusika on määramatu ja see on üks tema peamisi tunnuseid. Kahe subjektiivse määramatuse liitmisel saab veel rohkem subjektiivset määramatust. Mida ma tahan öelda, on see, et muusikast saab rääkida muidugi, kuid muusika loomise juures selline ettekavatsetud plaani täitmine… no see ei toimi päriselt.
M.N.: Täna kõlame me nii, aga kes seda teab, mis homne päev toob. Ja kuidas keegi seda siis parasjagu nimetada soovib. Mulle tundub, et olles värskelt asja kallale asunud, eelistame helide nimetamise asemel neid luua.

Pane kõrv peale:
soundcloud.com/maarja-nuut

Kuigi Maarja mainis, et alles otsite oma vormi ja dünaamikat, siis mida te üksteiselt juba õppinud olete?
H.K.: Maarja ju valdab oma instrumenti väga meisterlikult ning meistrite puhul on alati, mida vaadata ja õppida.
M.N.: Mulle meeldib Hendriku julgus olla mõneti ettevaatlik. See tuleneb tema põhjalikkusest. Ise olen viimatistel kiiretel aegadel nii mõnigi kord pea ees ja veendumata tegemistesse sukeldunud ning koostöö Hendrikuga on taaskord meelde tuletanud aja võtmise olulisust.

Kui palju te toetute oma töös just rahvalugudele ning kui palju on täiesti originaalset materjali?
M.N.: Nii ja naa. Alustasime peaasjalikult minu juba loodud ja salvestatud materjali laiendamisega ning see toetub suuresti rahvalugudele (kuigi on peamiselt originaallooming). Mis edasi saab, seda näitab aeg.

Novembris astusite üheskoos üles juba Berliinis ja Utrechtis. Mis on teie edasised plaanid?
M.N.: Jaanuaris sõidame New Yorki, kus anname kaks kontserti. Samal kuul saab meid ka kodulinnas Tallinnas kuulda. Eelkõige plaanime aga detsembris aega võtta ja uue materjaliga tegeleda, ehk midagi ka salvestada!

FELIX B (BASEMENT JAXX) DJ-ANKEET

Foto: Andrew Whitton

Detsembrikuus saab Mutant Discol taas täis üks aastaring ümber planeedi nimega Eesti Ööd. Õigemini on neid aastaringe kogunenud nüüdseks juba 19. Selleks puhuks korraldavad mutandid 16. detsembril Von Krahlis korraliku sünnipäevaballi, kuhu saabub peaesinejana DJ-setti tegema Felix B dünaamilisest duost Basement Jaxx, mis 90ndatel *house*-muusika pea peale keeras. Felix tegutseb bändis rohkem meloodiatega ja loojutustaja rollis, on saanud muu seas inspiratsiooni ka isiklikust ufokogemusest ning öelnud, et Basement Jaxxi võib kirjeldada ükskõik millise omadussõnaga, sest me kõik olemegi iga omadussõna päikese all. Seekord jagab ta meiega oma DJ-kogemusi, igavesi lemmikuid ja hetkekummitajaid.

Debüüt: Mu vanima õe 18. sünnipäeval, kui ma olin umbes 13-aastane. Mulle tundus, et inimesed tahavad ehk tantsida ja muusikat kuulata, nii et mängisin mida iganes leida suutsin. Eurythmicsit, Status Quod, The Shadowsit.

Millist muusikat mängin: Positiivset, rütmikat, midagi vaimule.

Vaata lisaks:
facebook.com/mutantdiscotallinn

DJ-seti puhul kõige tähtsam: Energia, mitmekesisus, teekond, piirideülene kogemus.

Meeldejäävaim DJ-sett: Neid on nii palju ja lisaks need, mis mulle ei meenu. Nautisin üsna Holy Shipi! (*kruiisilaeval toimuv elektroonilise muusika festival* – toim.), kus mängisin tormisel merel ja paksus udus lugu „Angel is Coming".

Lugu, mida mängiksin parima sõbra pulmas: Naljakas, aga paljudele tundub meeldivat Elvise „Suspicious Minds", mis näib väga kohatu. Üldiselt mängiksin John Paul Youngi „Love is in the Airi".

***Guilty pleasure*:** Ma ei usu sellisesse asja – see on jama. Kui sulle miski meeldib, siis las nii ollagi, mis iganes see ka ei oleks. Ära tunne häbi ega muretse inimeste hinnangute pärast.

Viimase aja lemmik-DJ: Luciano

Viis klassikut:
Henri Rich „Be You"
Phuture „Inside Out"
Butch Quick & James Howard „Lift Up"
Basement Jaxx „Angel is Coming"
Frankie Knuckles „The Whistle Song"

Viis hetkekummitajat:
Basement Jaxx „Jump N Shout (Erik Hagleton Remix)"
Celestial Being „Kenge Groove"
Mighty Dub Katz „Let the Drums Speak (Butch Quick Mix)"
Tundmatu esitaja „Fair Lady (Felix Jaxx Bootleg)"
John Dimas „Get It (GummiHz Mix)"

Douglas Dare – Aforger
(Erased Tapes, 2016)

Kuulas: Helo Liis Soodla

Douglas Dare oli minu jaoks tundmatu suurus ja tema mõtterägastikus ekslemine suur katsumus, mis kulmineerus rikastava võiduga. Esimese mulje lõi albumi pealkiri „Aforger" – Dare ongi võltsija, omamoodi pettur, kes juhatab reaalsusest illusioonide maailma.

Ta esitab kuulajale väljakutse, pakkudes midagi teistsugust. Muusika on filigraanne ja dünaamiline, mitmekihiliselt mõtlemapanev. Pillide kõla on kehaks, kuid paladele annab hinge Dare'i hääl. Potentsiaal realiseerub just siis, kui noor artist suu avab ja oma haavatavust maailmale demonstreerib. Üksikule vokaalile lisatud vaskpuhkpillid ja koor ei juhi artisti eneseotsingut rappa, vaid aitavad rännakult koju jõuda. Kauged taustahelid muutuvad tema „mina"-kajaks ja pillikõla toetab südamepuistamist. Selline muusika ei valeta kuulajale – see võib küll viia pettusega fiktsionaalilma, kuid on üdini aus.

„Aforger" ei ole lõbusate klubihittide kogum, vaid taustamuusika tüdinult vihmalompides loivavale, hiilivale igatsusele. Dare julgeb oma mõtteid välja öelda ja kutsuda endaga koos mõtlema. Albumi esimene pala „Doublethink", mis viitab George Orwelli teosele „1984", väidab, et „vabadus on orjus", kuid selle plaadi ikkes olemist on raske pidada patuks.

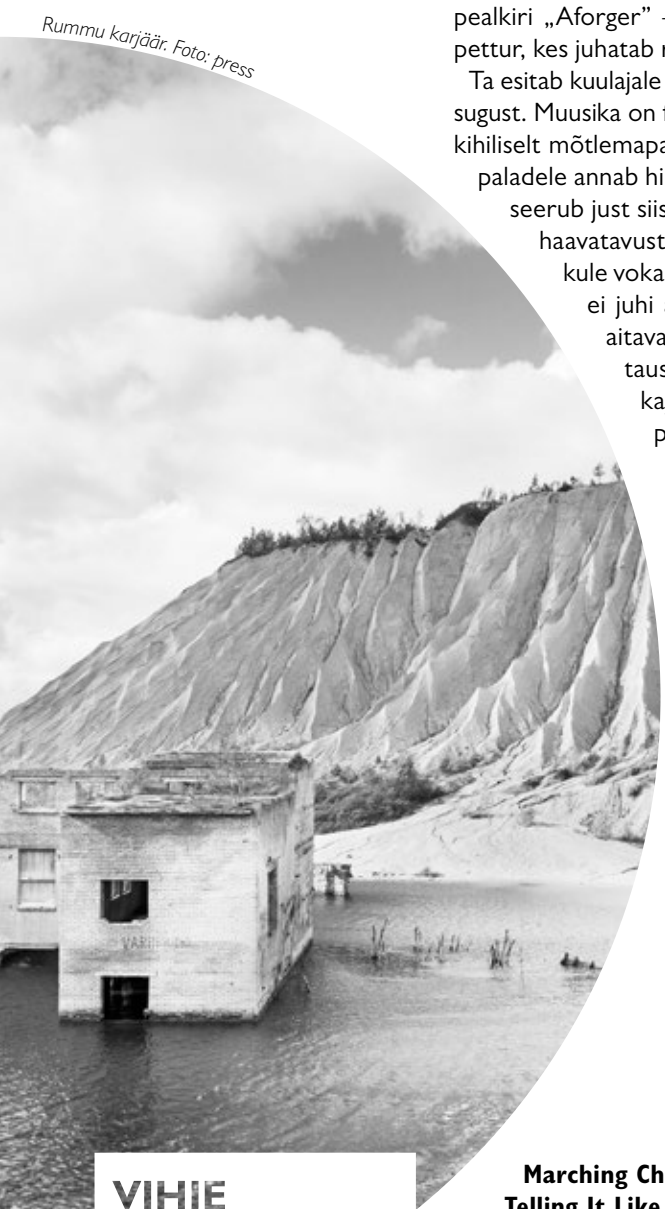

Rummu karjäär. Foto: press

Mart Avi – Rogue Wave
(2016)

Kuulas: Joosep Ehasalu

Mart Avi on teispoolsuse prints, kes istub muusikalaeka otsas, mille aarded on kõigile tasuta allalaaditavad. See ei ole mingi *scam*, aga tehingul on muidugi konks. See, mida Avi kuulajalt vastutasuks soovib, on totaalne lugudesse süüvimine ja majesteetlik meelekindlus – kõrvad tuleb täielikult muusika meelevalda allutada.

Meid paisatakse kohe ängistavasse Aviatraktsiooni, kus väsinud gooti jogurtipakid on vahekorras kääksuvate roostes mootorsaagidega, millele järgneb rusuv ejakulatsioon.

Lood ei püsi kindlal rajal ja kisuvad kuulaja pidevalt ohtlikele kõrvalteedele, mis ei pruugi alati kõige meeldivamaid üllatusi sisaldada. Näiteks juustusele sämplile toetuv „Blind Wall" on õrna hallutsinogeense hallitusega, paisates meid seejärel „Lost in Realismi".

Kui „In Commercials" pühib twinpeaksiliku õõva hetkega ning käes on reklaamiaegne võileivapaus, siis peatselt pukseeritakse meid jälle teise äärmusesse looga „Python", mis mõjub kõrvu häirivas heliregistris intensiivse tagaajamisstseenina dimensioonidevahelises plaadipoes, kus Avi just vargil käinud on.

Järgneb pingete lahustumine „Seasons Have Changed". Maguskurblik ood maailmale, kus ühel ajal paistab nii sinine külmetav päike, tuiskub põletav lõrts ning õhus kaigub melanhoolne klaverisämpel. „Moses", pärlendav *indie* Deerhunteri võtmes, mis tõmbab lõppedes endale selga hoopis tumedama elektrovammuse. Ja „Rogue State'i" rahulik bluusi- ja elektroonikasoos sumpamine.

Kõike jääb lõpetama „Don't They Know", ebardlik jõululaul, mis võiks kostuda mõnel postapokalüptilisel jumalateenistusel. Püha öö. Masinlik, väärakas öö. Jääb mulje, et kõik on toimunud väikses klaaskuulis, mis mõne armastava ameerika perekonna kaminasimsil puhkab. *Creepy*.

1teist – MIKS(MITTE)TEIP
(2016)

Kuulas: Eik Tammemäe

Vahet ei ole, kas õues on 30 sooja- või külmakraadi, tänapäeval sajab vihma vist kogu aeg, seened kasvavad igal aastaajal ja neid leidub kõikjal – metsas, linnas, purgis ja mõned neist on juba meite kõhus. Seetõttu ei olnud ma kuulnud antud paljususes midagi räpipundist 1teist.

Nagu trend näitab, pole 90ndad mitte enam tagasi, vaid on kestnud juba päris mitu aastat. Mind see lapsepõlveajastu kõnetab, seega džässise meeleoluga muusikat võiksin kuulata seente alla ja seente peale, sest kes meist ei oleks nautinud The Pharcyde'i, Black Sheepi või Pete Rocki & CL Smoothi, samas võiks praegu vanale ka uue kuue peale leiutada.

Enamjaolt on koosluse 1teist poistel kasutusel tavapärased lõppriimid ja teksti ei hakita. Teemad, sõnavalik ja kasutusviis tekitavad sümpaatiat, kuigi arenguruumi veel on.

Viletsaid lugusid ei ole, tase on hää ja ühtlane, samas on raske ka midagi erilist esile tõsta. Loost „Paduvihm" leiame modernse etno teemat, mille poole võiks edaspidigi püüelda, ja „Kehtestamise" taustadramaturgia suudab ennast pisut ka kehtestada.

Nüüdisajal leiame kodusest räpiskeenest 5MIINUST, 5LOOPSi, nüüd 1teist ja varsti tuleb aasta 2017. Ajastute alateadvused töötavad sünkroonis ja see peegeldub kõiges – nimede panemises, muusikamaitsetes, Iraanis ja Tšiilis tehakse täpselt samal ajal täpselt samu filme jne. Võib-olla peaks hakkama inimesi sunniviisiliselt erinevatesse kosmostesse saatma, et taolised reisid saaksid häirida tüüpmõtlemist.

Jah, miks mitte teha teipi, ka vana hääd asja on vaja, kuigi 90ndate sirmikuid on kodudes juba palju, mida kuumaks köetud plaadimasinad meite kõrvadele küpsetavad.

VIHJE

2017. aasta suvel toimub 29. juunist kuni 1. juulini Rummu karjääris elektroonilise muusika festival Into the Valley. Esimeste artistide seas on välja hõigatud Marcel Dettmann, The Black Madonna, Renaat R & S jpt. Vaata lisaks: *musicgoesfurther.com*

Marching Church – Telling It Like It Is
(Sacred Bones, 2016)

Kuulas: Jaane Tomps

Taani post-pungi bändi Iceage ninamees Elias Bender Rønnenfelt üllitas oktoobris oma kõrvalprojektiga Marching Church värske kauamängiva „Telling It Like It Is". Kui pundi möödunud kevade album „This World Is Not Enough" oli soovitatav tarbimiseks pimedas toas koos pudeli punase veiniga, siis käesolev LP sind küll päevavalguse kätte ei tiri, ent pime tuba on täitunud neoontulede, suitsupilve, tuttavate emotsioonide ja ahvatlevate tundmatutega.

„Let It Come Down" esindab seda rahutust, mis ei lase sul reede õhtul üksi kodus olla. „Up for Days" ehk see hetk, mil õhtu hakkab tuure koguma. „Inner City Pigeon" ehk sinu sisemine deemon tõstab pead. „Heart of Life" on su õhtu haripunkt. „Lion's Den" – nägus võõras meelitab su neoonudusse tantsima ja mida edasi lugu ketrab, seda ahvatlevamaks ta muutub, kuni oled täielikult lõksus. „Florida Breeze" ehk järgmiseks looks on anonüümseks jääda soovinud lõvi leidnud uue ohvri ning sul jääb vaid korjata üles enda südame killud. „2016" – sa lased kõigel minna ja pidutsed, nagu homset enam ei tuleks. „Achilles' Heel" ehk sa hakkad väsima, kuid ei anna alla ning suundud edasi järgmisele peole. „Information" – võõras korteris tiksumine, korduma kippuvad vestlused, lahtunud õlu ja kellegi halb muusikamaitse ehk aeg on minna koju. „Calenture" ehk see lugu, mida sa kella ühe ajal päeval järelpeolt koju kõndides ja suitsu kimudes kuulad.

Maoupa Mazzocchetti – Glow In The Dark
(Knekelhuis, 2016)

Kuulas: Kärt Kelder

Amsterdami plaadifirma Knekelhuisi väljastatud EP belglaselt Maoupa Mazzocchettilt vajab kindlasti harjumist nende jaoks, kes tunnevad end koduselt konventsionaalsemate elektrooniliste muusikažanrite keskel.

Mazzocchetti kaubamärgiks on eksperimenteerimine paranoiliste toonide, tummise bassi ja rütmiga. Neljast loost vaid üks – „Glow In The Dark" – pakub meloodilisemat kulgemist. Teised kolm tiksuvad keerulisemas rütmis, mis võib kuulajale väsitavaks osutuda.

Samas, kompleksne või mitte, leidub Mazzocchetti loomingus hetki, kus hakkad meloodiale kaasa elama. Belglane suudab viia oma muusikaga transiseisundisse, kus alguses võõristatu tungib pehmelt peale nagu laine, mattes sind märkamatult enda alla.

Siinkohal tuleb kindlasti kasuks DJ varasema muusikaga tutvumine. Ta kasutab eelkõige industriaalsemaid, tooremaid helisid, mis mõjuvad värskendavalt tantsumuusikapõrandal levinud 4/4-rütmile. Seega saab kuulaja/tantsija etteaimatavate *drop*'ide asemel osa nahaalsest eksperimenteerimisest, mis on tohutu muusikavaliku hulgas kohati vägagi tervitatav. Belgia elektroonilise muusika *underground*'likuma poole esindajaga tasub seega kannatlik olla. Ta ei kõneta kohe. Eriti kui hüpata tuttavatelt biitidelt, olgu selleks siis *funk*, *house* või *techno*, otse eksperimentaalelektroonika rüppe.

Mick Pedaja – Hingake/Breathe
(2016)

Kuulas: Vootele Ruusmaa

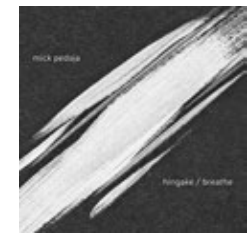

Mick Pedaja debüütalbum „Hingake/Breathe" on tulvil elektrooniliste ja akustiliste elementide (esoteerilist) kooskõla, mille taustal kulgeb hapra tonaalsusega falsett.

Antud kauamängiva maailm on avar ja sissepoole vaatav, minimalistlikkus vaheldub nüansirikkusega. Materjalina on kasutatud öösel salvestatud Kalamaja linde, elektrikappe ja muid industriaalseid helisid, mida võib linnamüras registreerida.

Albumi avalugu „Follow the Light" juhatab läbi helirägastiku valgusesse, jäädes meeldivalt tagasihoidlikuks, isegi ambitsioonituks. Järgnevate lugudega lisandub aga palju rohkem eklektikat ning mitmetahulisemat ruumi. Samas kaotavad kahes loos („Arm&Hirm/Luv&Firz" ning „Home") efektselt loodud kõlamaailmad tähenduse ja üllatusmomendi, sest neis puudub muusikaline orgaanilisus ning seetõttu võib jääda mulje külge poogitud (vahe)osadest. „Valgeks / To the Light" ja „Breathe/Hingake" on meeldejäävad, albumi kõige isiklikum pala „Koju / To Home" jutustab siiralt ja sügavalt muusiku igatsusest poja järele. „Avan silmad" ja plaadi viimane lugu „Sleepy Waves" meenutavad helikeelelt Finki loomingut. Häiriva nüansina võib tuua mõne loo puhul esile laisa diktsiooni, mis raskendab mõttest arusaamist, arvestades asjaolu, et lüürika on pigem minimalistlik ja piltlikustav.

Sellegipoolest on Mick Pedaja debüütalbum tugev, omanäoline ja mitmeplaaniline, kus ujuvates helimaastikes kummitavad ilusad meloodiad ja puhtad mõtted.

PIDU, MIDA EI TASU MAHA MAGADA

Tunneli lõpus paistab *techno*

TUNNEL, nagu paljud head asjad, on spontaanse idee teostus, mille autorid on Viktor Vinogradov, Margus Löve ja Rene Kaur, kel on kõigil hea muusika valimisel tublisti üle tosina aasta kogemusi nii siin- kui ka sealpool piiri. Koondavaks jõuks on saanud seekord *techno*-muusika, mida Margus ja Rene on oma plaadimärkide kaudu ka vinüülidel väljastanud, seda siis pseudonüümide Exit Safe Mode ja Ali Asker / Liitheli alt. Vinüülidest ei jää kaugeks ka Viktor ehk DJ Ilmajaam, kes puristina vaid seda formaati oma etteasteteks kasutabki ning kes kuulub muuhulgas 2007. aastast briti festivali Freerotation residentide hulka. Kambakesi tullakse taas kokku 9. detsembril Tallinnas klubis Helikopter, kus tunnelisse koondub *techno* lai spekter. Oma panuse ürituse ruumikujundusse annab ka soome päritolu kunstnik Panu Ollikainen, kes on lubanud näidata „hõõguvaid kuumehi, mis hõljuvad vihma käes".

Step into the magic circle

Ühes vanas hoones, mis on avalikkusele suurema osa ajast suletud, avaneb 10. detsembril maailm, mille nimeks on ISOLA. See on lume ja betoonitolmuga kaetud „maiste naudingute aed", unistus ideaalsest peost.

ISOLA hakkab end ilmutama vaid mõnel korral aastas ning esimesel üritusel tuleb muusikalist teekonda juhtima rootsi produtsent ja plaadifirma Northern Electronics asutaja Abdulla Rashim – tumemusta *techno*-kuue kandja, kelle muusikalisi pinnavorme kujundab *ambient*'i ja *noise*'i erosioon.

Pidu ei projitseeri ainult muusikat, vaid esindab ka kunsti ja moodi. 10. detsembril näeb itaalia moebrändi Marios loomingut ning kunsti koordineerivad NOAR ja kuraator Meelis Tammemägi.

Muusikalise poole eest vastutavad lisaks Rashimile peosarja MÜRK DJd. Nädal enne üritust ilmub põranda alt geriljaraadio IsolaFM, mis teeb sissejuhatuse sündmuse helidesse.

Täpne asukoht selgub toimumispäeval. Sisene ringi: *isola.ee*

Abdulla Rashim. Foto: press

Aparaaditehase eksperimentaalkaubamaja, Müürilille täika ja ETK Päevaklubi

Aparaaditehas avab vahetult enne jõule viieks päevaks, 13.–17. detsembril Riia tänava poolse korpuse uksed, et pakkuda õiglast, stressivaba ja loovat jõulukaubandust ning pidu, mis algab juba varavalges. Koha võtavad sisse nii lähitulevikus samas paiknema hakkavad ärid (Slow, Sip) kui ka hoolikalt valitud *pop-up*'id (Les Petites, Laste Maailm, Tartu Disain), kaks restorani, *coffee shop* ja plaadifirma Frotee. Nädala lõpetavad laupäeval, 17. detsembril toimuvad Erinevate Tubade Klubi Päevaklubi ja Müürilille täika.

ETK Päevaklubi läheb käima juba hommikul, mil rahvast ootavad laua- ja videomängud, legod, pinksiturniirid, kokteilid, direktorisupp ja plaadikeerutajad. Kell 19 algab jõuluteemaline filmiviktoriin ning ööprogrammi pakub *soulful* Vaibilaiv, kus panevad seljad kokku erinevad vokalistid ja DJd, teiste hulgas Anneliis Kits ning Margaret ja Reggie Coughin.

9/11 toob Berliini koju kätte

16. detsembril alustab klubis 9/11 (endine ULME ja ASUM) uus peosari Berlin Squared. Ürituse raames tuuakse Eestisse regulaarselt Euroopa peopealinnas Berliinis resideerivaid DJsid ja artiste, et tutvustada kodumaisele elektroonilise muusika austajale selle linna stiilipuhtaid *techno* ja *house*'i helisid. Esimesele peole on kutsutud Club der Visionaere'i resident Luc Ringeisen ning klubide Chalet ja OHM hingekirjast leitav Francesco De Luca, kes mängivad kahekesi terve öö. Ringeisen esindab isikupärast muusikastiili, mis on sügav ja eksperimentaalne ning sobib hästi ka psühhedeelsematele *afterhours*-seanssidele. De Luca on jõudnud vanema *house*-muusika juurest *techno* ja *minimal*'ini ning eksperimenteerib ja arendab oma oskusi ka produtsendina.

Spetsiaalselt selleks peoks muutub ka klubi 9/11 atmosfäär ja disain berliinlikuks *techno*-mekaks.

BÄMi jõuluball Xmas Xtravaganza

Kõigisõbralik BÄM tuleb kuuendal korral suursugusemana kui kunagi varem! 17. detsembril on toimumiskohaks värske peostaap Helikopter, kus leiab aset kahes osas jõulueri BÄM! Xmas Xtravaganza.

Osa 1. *Vogue battle*. Tantsupõrand muutub lõbusaks lahinguväljaks, mis õhkab *vogue*-kultuuri. *Vogue* on tantsustiil 1980ndate Harlemist, mis jõudis massidesse tänu Madonna samanimelisele loole. BÄMile on kohtunikeks kohale lennutatud oma ala spetsialistid otse Berliinist!

Osa 2. Pidu. Mõtle märksõnadele #punanevaip, #oscarsgala ja ole glamuurne! Öö on pillav, lõbus ja seksikas. Tantsu pakub Twisted Dance Company, muusikat residendid kuieimeeldikäip***i Chloè LaGucci, salapärane Lydia Munch ja kaks(keha)keelne Rebeka Rabota. Lisaks eksootika otse Berliinist ehk Rui HE ja DeeJay CeeKay.

Üleskutse! Kui tahad ka seekordsel BÄMil esineda, anna soovist teada aadressil *koster.rene@gmail.com*.

TOETA MENTALITEETI, MILLESSE USUD.

VORMISTA ENDALE TELLIMUS VÕI OLE MEILE TOEKS ÜHEKORDSE TOETUSEGA AADRESSIL

MUURILEHT.EE/TELLIMINE

TOPSMODERNISMI TIPPTEOS

Iga Premia jäätis on moodne šedööver, mis kõnetab oma lihtsa erilisusega igaüht. Kunst kuulub rahvale, head isu!

Premia

RSRi veerg

RSRi veerus kirjutavad Tartu Ülikooli Rahvusvaheliste Suhete Ringi liikmed olulistest teemadest rahvusvahelisel tasandil. Seekord arvab õigusteaduskonna tudeng Henrik Mägi, et hoolimata valimisvõidust on Ameerika Ühendriikide Vabariiklik Partei sügavas kriisis.

RSR RAHVUSVAHELISTE SUHETE RING

TRUMPI VÕIT – VABARIIKLIKU PARTEI PETLIK PIDUPÄEV

Tekst **Henrik Mägi**

2016. aasta presidendivalimised USAs lähevad ajalukku pigem negatiivselt. Ühendriikide kaks suurt parteid ei suutnud lõppvooru tugevaid kandidaate esitada. Trumpi nõrkusteks, kui tuua välja mõned, on tema asjatundmatus, õppimisvõimetus ja tahumatud väljaütlemised. **Clintoni** puudustest annab tunnistust tema allajäämine nii ebapädevale kandidaadile, nagu seda oli Donald Trump. Demokraadid kaotasid valimistel, kuid sellest hoolimata on vabariiklased veel kehvemas seisus.

Paberite järgi vabariiklaste kandidaat võitis, kuid Trump polnud kunagi päris oma kandidaat, keda saaks usaldada, kes teeks koostööd ja kelle selja taga oleks kogu Vabariiklik Partei. Vabariikliku Partei juhid kritiseerisid sisevalimiste ajal Trumpi võrdlemisi ühehäälselt, kuid kisast hoolimata oli vastupanu mannetu. Ka teisele kohale tulnud **Ted Cruz** ei olnud juhtkonnale meeldiv kandidaat, kuna ta on kompromissitu, kaldub vaadetelt paremäärmuslusse ja vastandab ennast peavoolu konservatiividele. Trump ja Cruz said kahe peale kokku umbes 85% parteikongressi delegaatidest ja 70% rahvahääletusel antud häältest. Selles valguses võib väita, et Vabariiklik Partei ei jõudnudki presidendivalimiste lõppvooru. Tegu oli Pyrrhose võiduga, mida varjutab vabariiklaste sisemine kriis. Järgnevalt selgitan, kuidas kriisi põhjuseks pole võimetu juhtkond, vaid vastuolud partei juhtkonna ja valijate ning reaalsuse ja konservatiivse propaganda vahel. Pingete põhjused ulatuvad Ronald Reagani presidendiaega.

Kui konservatiivsed poliitikud peaksid tahtma oma positsioone küsimuses muuta, siis neil on seda väga raske teha, kuna teisitiarvajad on demoniseeritud ning oma seisukohta on tutvustatud ainuõigena.

REAGANI PÄRAND

USA konservatiivid on tõstnud Ronald Reagani enda jaoks pühaku staatusesse. Vabariiklaste kolmandas presidendikandidaatide valimisdebatis mainiti Reagani nime 45 korda. Isegi Donald Trump on teda oma eeskujuna välja toonud. Kummardused Reagani suunal on mõistetavad, kui arvestada, et vabariiklased peavad teda viimaseks edukaks presidendiks. Vabariikliku Partei konservatiivsema voolu esindaja Reagan koondas enda taha Vabariikliku Partei peamised toetajad ning tsementeeris vabariiklaste põhimõtted, lisades neile ka nii mõndagi uut. Reagani võimuletulek toimus stagnatsiooni ajal, mistõttu ta otsustas majanduse elavdamiseks makse langetada. See samm tagas Reaganile suurettevõtjate toetuse. Arvult suurimaks toetajate rühmaks olid konservatiivsed protestandid, kelle toetuse saamiseks tuli kasuks Reagani abordi- ja seksuaalvähemuste õiguste vastane hoiak. Reagan pooldas relvade laialdast levikut, surmanuhtlust, sõjaliste kulutuste kasvatamist, osariikide autonoomiat, sekkuvat välispoliitikat ning avatud turge ja piire. Ta ei uskunud globaalsesse kliimasoojenemisse ning oli tuumarelvade vastu, proovides nende levikut piirata. Enam-vähem muutumatuna on Vabariikliku Partei peavoolu ideoloogia püsinud praeguseni.

Oma valijatele on sisendatud, et tõde on suhteline, riik on halb, teadlased valetavad ja meedia on kallutatud.

Kui kuulata, mida Trump on rääkinud oma kampaania käigus, saab ta ideoloogia jaotada laias laastus kaheks. Esimene osa on kogum pidevalt muutuvatest seisukohtadest küsimustes, mis on arvatavasti Trumpi jaoks vähetähtsad. Trump näib praegu pooldavat – nagu Vabariiklik Parteigi – maksude langetamist, kehtivat relvaseadust, surmanuhtlust, sõjaliste kulutuste kasvatamist ja osariikide autonoomiat, ta ei toeta vähemusgruppide õiguste avardamist ega abordi legaliseerimist. Teine osa tema vaadetest on aga tugevas vastuolus Vabariikliku Partei senise programmiga, mis on optimistlikumas toonis vabakaubandust ja proaktiivset välispoliitikat toetav. Ta väidab, et USA on nõrk, lömitab oma liitlaste ees, maksab kinni nende kaitsekulutusi ega kuluta samas ise piisavalt sõjaväe peale. Sellele jutule lisandub narratiiv, et riik on katastroofilises seisus, inimesed on tööta, teed on auklikud, tooted pole enam nii kvaliteetsed, töökohad on välismaale viidud, USA kaubanduslepingud on halvad ja teised suured tööstusriigid on hävitamas Ameerikat, võttes ameeriklastelt ära töökohad, ettevõtted ja müües ebaõiglaste hindadega USAle oma toodangut. Ta on pooldanud USAd isoleerivat välispoliitikat, mille nurgakiviks peaksid olema müürid, tariifid ja lehmakauplemine.

Üks oluline jutupunkt Trumpi retoorikas vastab tõele: Ameerika keskklassist enamiku sissetulek pole viimase kolmekümne aasta jooksul kuigi palju kasvanud ning paljude ameeriklaste elujärg on halvenenud. Tegemist on Reagani reformide tagajärgedega. Kui Reagan langetas makse, siis majandus elavnes, SKP hakkas kasvama ja töökohti tekkis juurde. Maksude langetamine vähendas vara ümberjaotamist ning suurendas ebavõrdsust. Igasuguse kodanikuallumatuse suhtes skeptiline ja vasakpoolseid kartev Reagan vähendas ka ametiühingute mõju, mis nõrgestas survet palgatõusule. Tulemuseks on USA peaaegu kahekordistunud SKP kolmekümne aasta jooksul, kuid kasvanud on ka ebavõrdsus ning majapidamise mediaansissetulek on madalam kui aastal 1999.Näha enda elujärge halvenemas, samal ajal kui piltlikult öeldes läheb naabrimehel hästi, tekitab ängi ja viha. Samas pole suurem osa konservatiivsetest poliitikutest üldse tunnistanudki kirjeldatud probleemi olemasolu. Alati on olnud võimalik valida demokraate, kes on püüdnud selgitada, et madalad maksud ja liberaalne majanduspoliitika tekitavad ebavõrdsust, kuid see selgitus ei sobi konservatiividele. Tuleb otsida teisi lihtsaid lahendusi ja süüdlasi. Vabariiklik Partei pole suutnud lahendusi pakkuda, mis on põhjustanud valijates pettumust. Täiendav maksulangetus rikastele enam valijat ei veena.

ISEENDA PROPAGANDA OHVRID

Lähtudes nendest ideedest on Trump ainulaadne ja väga sobiv kandidaat paljude valijate jaoks. Ta retoorika ühendab konservatiivse ideoloogia ravimiga keskklassi hädadele. Trump kasutab ära fakti, et tööturule on saabunud miljoneid immigrante ning samal ajal on umbes sama palju töökohti lahkunud Ida-Aasiasse ja Mehhikosse. Töökohad tuleb tagasi saada, illegaalid välja saata ja teiste riikide tasuta toetamine lõpetada. Kui riik on tagasi võetud, siis jätkub häid töökohti ka ameeriklastele ning Ameerika on jälle võimas. Vähemalt nii mõtlevad paljud Trumpi toetajad. Ksenofoobia ja tunne, et riik võetakse „meie" käest ära, on figureerinud Vabariikliku Partei retoorikas kümnendeid, kuid isolatsiooni pooldav lähenemine on midagi uut. Selline lahendus ameeriklaste elu paremaks ei muuda. Inimesed pettuvad uuesti, meeleheide süveneb, poliitiline kriis Vabariiklikus Parteis ja riigis laiemalt saab hoogu juurde.

Lisaks sõjahüüetele USA kaubanduspartnerite ja immigrantide suunal on rindejoon tõmmatud konservatiivide ja meedia vahele. Vabariiklased usuvad võibolla õigustatult, et meedia on kallutatud nende vastu. Linnades elavad kõrgharidusega ajakirjanikud kipuvad olema keskmisest liberaalsemate vaadetega. Selle probleemiga tegelemiseks on vabariiklased loonud konservatiivse meediaruumi internetiportaalide, raadiojaamade ja telekanalitega, mille lipulaev on **Fox News**. Konservatiividel ei ole õnnestunud luua võrdväärse levikuga alternatiivi „liberaalsele" meediale, kuid siiski tasub märkida, et Fox News on USA vaadatuim uudistekanal, mille vaatajarekord küündib 24 miljoni silmapaarini. Konservatiivsete meediakanalite esmane ülesanne pole tõese informatsiooni edastamine, vaid konservatismi õigustamine. Teadlik positiivne eelhäälestus konservatiivide suhtes, uudiste valikuline kajastamine ning pidevad kannapöörded hinnangutes ja kajastamisstiilis on muutnud konservatiivse meediaimpeeriumi efektiivseks propagandamasinaks, millega proovitakse kinnistada meediatarbijas oma arusaama maailmast. Näiteks kliimamuutuste küsimuses otsustas Vabariiklik Partei võtta seoses inimtegevuse mõjuga eitava positsiooni. Nad tegid seda ajal, mil kliimamuutuste põhjuste kohta puudus teaduslik konsensus. Kindlasti said kaalukeeleks energiasektori helded annetused konservatiivsetele poliitikutele. Oma valijate veenmiseks makstakse teadlastele, et nad valetaksid konservatiivses meedias, esitatakse vandenõuteooriaid ja teema seotakse kristlusega, väites, et ainult Jumal suudab kliimat muuta. Selline propagandamasin on rahva arvamuse kujundamises väga edukas. Kui konservatiivsed poliitikud peaksid tahtma oma positsioone muuta, siis neil on seda väga raske teha, kuna teisitiarvajad on demoniseeritud ning oma seisukohta on tutvustatud ainuõigena. Seeläbi on nad iseennast nurka mänginud.

Lisaks kliimale on vabariiklased võidelnud ka riigiga.

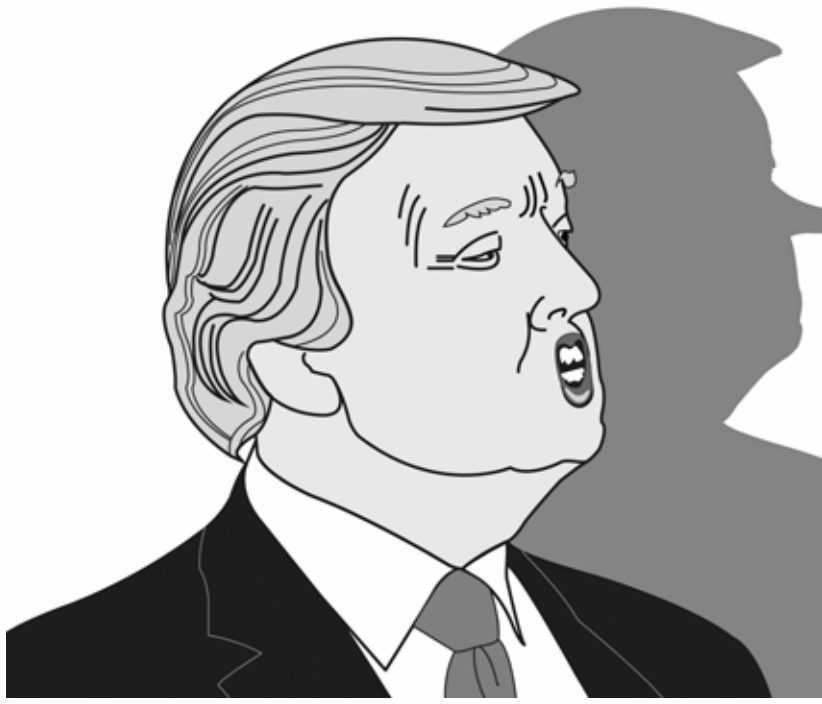

Illustratsioon Donald Trumpist Pixabayst (CC0)

Nad on tahtnud alati vähem riiki, kuna nende hinnangul suudab riik teha üksikuid asju paremini kui erasektor. Riigi sekkumist esitatakse enamasti negatiivses võtmes, mis on tekitanud valijaskonna seas usaldamatust institutsioonide suhtes. Viimastel valimistel arendati seda retoorikat edasi – mäletatavasti väitis Trumpi kampaania, et kui valimised ei soosi Trumpi, siis need on rikutud. Usaldamatus institutsioonide suhtes hõlmab ka teadust. Heaks näiteks on hiljutine intervjuu Trumpi toetava poliitiku **Newt Gingrichiga**, kes rääkis, kuidas vägivaldseid kuritegusid pannakse USAs toime rohkem kui kunagi varem. Kui saatejuht tõi välja, et FBI statistika järgi on vägivaldsete kuritegude arv viimaste aastate jooksul märkimisväärselt langenud, siis poliitik ei lasknud ennast heidutada ja väitis, et oluline pole tõde, vaid ainult inimeste subjektiivsed arvamused ja tunded antud teemal. Kui minna edasi ja küsida, miks nii paljudel ameeriklastel on vale arusaam ümbritsevast, siis vastuseks on, et nad on saanud oma teadmised konservatiivsetest meediakanalitest.

TAGASI MINEVIKKU!

Kõige nurgakivi on ihalus mineviku järele. Vabariiklased vaatavad Reagani poole, aga ka kaugemale. Nad väidavad, et iga kord kui demokraadid võimule tulevad, satub USA apokalüpsise äärele. Vanasti oli parem. Tänapäeval mustad ja immigrandid ainult tapavad ning vägistavad. Terroristid varitsevad iga nurga taga. Enam pole turvaline. Muidusööjatele makstakse raha tublide tööinimeste arvelt. Koondamised, auklikud teed, halb Hiina tehnika, kehv haridus ja õnnetud inimesed. Kogu häving võib tekkida juba ainult ühe päevaga, mil Valges Majas on mees valest parteist. Nad (demokraadid) hakkavad suruma peale oma ideoloogiat. Poisid pannakse kleite kandma. See on vandenõu „meie" Ameerika vastu. Terroristid, kurjategijad, immigrandid ja liberaalid on kõik mestis „meie" Ameerika vastu. Ameerika on jälle „meilt" ära võetud. „Meie" teame, missugune Ameerika olema peaks: naine peseb pesu, samal ajal kui traksides ja triiksärgis mees loeb pärast tööpäeva lõppu lehte, suitsetab ja joob viskit, plaadimängijast kostub Frank Sinatra „Blue Moon", must mees toob ukse taha piima, hoovis mängivad pere kolm last. On soe suvine ilm. Aasta on 1952. Tegemist on turvalise ja tuttava maailmaga või vähemalt nii nad arvavad. Sellises maailmapildis tundub Donald Trump igati loogiline ja arusaadav olevat. Trumpi kampaania on hääbuva valge mehe agoonia väljendus.

Vabariikliku Partei poliitikud kasutavad tuleviku mõõdupuuna sarnasust minevikuga. Vabariiklastel puudub visioon ning nende platvorm on aegunud. Kultuurisõjad on peaaegu lõppenud, aga vabariiklased vehivad ikka veel rusikatega, proovides piirata abordi tegemise võimalusi ja LGBT-kogukonna õigusi. Oma valijatele on sisendatud, et tõde on suhteline, riik on halb, teadlased valetavad ja meedia on kallutatud. Valijate mobiliseerimiseks on loodud vaenlased: liberaalid, moslemid/terroristid, vähemused ja immigrandid. Lisaks nimetatule on kuulutatud ka püha sõda poliitkorrektsuse vastu. Samas on poliitiline praktika olnud vabariiklastel tunduvalt pehmem retoorikast ning oma valijate elu ei ole suudetud parandada. Loomulikult on järgnenud valijate pettumus poliitikutes ja poliitikas. Rahvale on maalitud hirmutav pilt ümbritsevast ning nad on jäetud sinna omapäi tegutsema. Nüüd on saabunud messias kasiinoomanikust Playboy kaanestaari Donald Trumpi kujul. Kui meedia paljastab Trumpi skandaale, siis see ei loe, sest meedia on kallutatud. Kui Trump räägib sulaselget valet, siis see ei loe, sest tõde on suhteline. Kui teadlased ja eksperdid ütlevad, et Trumpi plaanid ei ole teostatavad ning teda ei tohiks võimu juurde lasta, siis see ei loe, sest institutsioonid ei ole usaldusväärsed. Kui presidendikandidaat ropendab ja sõimab, siis see ei loe, sest poliitkorrektsus on halb. Trumpi toetajatele näib ta olevat viimane lootuskiir siin pimedas maailmas.

AISTINGUTE JURIIDIKA TANTSULAVAL

Karl Saks mängib lavastuses „Seisund ja disain" nii asitõendite kui ka kehamälust tulevate tunglevate liikumistega läbi kafkalikku kohtuprotsessi.

Tekst **Kristin Orav**

Oktoobris esietendus Kanuti Gildi SAALi residendi Karl Saksa teos „Seisund ja disain", mis on „Tšuudi" (2010) ja „The Drone of Monk Nestori" (2011) järel kunstniku kolmas soololavastus.

Karl Saks huvitub inimesest, eriti võimusuhete pingeväljal, milleks olid tema esimestes projektides mütoloogilised ja religioossed maailmad. Uus lavastus võtab ette järgmise „suure" teema – ilmaliku kohtu, selle süsteemi ja hierarhia. Publiku tunnistavate pilkude all toob „Seisund ja disain" nüüdiskunsti vahendite kaudu juriidilise luubi alla inimhinge varjulisemad sopid. Fookuses on hingeseisundite habras, rambe, tüüne spekter.

JÄÄMÄE TIPP

Saksa teksapükste kipsitolmused põlvekohad annavad kohe alguses üheaegselt ära midagi juba olnust ning alles eesolevast. Pikemal vaatamisel selgub, et kõik toimub ja toimibki just selles juba olnu ja alles eesoleva vahelisuses, igaveses keskpaiksuses. Vaataja ei tea, mis täpselt juhtus, ega sedagi, mis saab edasi. Lavastuse fragmenteeritud assotsiatsioonide ja sümbolite voog ei allu ühele kindlale tõlgendusviisile ega analüüsile. Esitus osutab isegi teatud vastupanu (väljakutse) omaenese sisulisele sidususele. Nähtaval on ainult jäämäe veepealsed tipuosad ning kõik veepiirist allpool tuleb endal juurde mõelda.

Sellel n-ö pindmisel tasandil vaheldub üldvalgus varjude lahtirullumisega. Kunstnik on mässunud pimedusse, ahtasse valgusvihku jääb ainult tähendusloomes osalev kehaosa või selle kontuur. Need, kes on kunstniku varasema loominguga tuttavad, tunnevad ära Saksale iseloomuliku rituaalsuse, seisundilisuse, teatud napi väljendus- ja esitluslaadi, liigutuste täpsuse ning nõudlikkuse iseenda suhtes. Väikesed, kohati vaevumärgatavad variatsioonid näolihaste miimikas suudavad koondada ilma suurema vaevata Püha Vaimu SAALi mõlema pingirea teravdatud tähelepanu üksikule silmalaule, sõrmeotsale või suunurgale. Saks suudab anda väga vähesega edasi tugevaid hingeelulisi tundmusi. Teda iseloomustab laval pigem vaoshoitud pingeseisund kui ülevoolav ekspressioon. Saks ei lahmi. Isegi pöörasus on tema puhul väljapeetud. Imestan, kas see on näitlejameisterlikkus ja/või isiklikest taju-, mälupiltidest ja -protsessidest motiveeritud eneseavaldus? Küsimus paratamatult tekib, arvestades selle lavastuse multi- ja interdistsiplinaarsust, tantsu-, teatri-, heli- ja *performance*'i-kunsti elementide oskuslikku kooskasutamist, milles on märgata Viljandi Kultuuriakadeemia tantsukunstitausta ja Eesti Kunstiakadeemia uusmeedia kokkupõimunud mõjusid.

Objektidel, teiste hulgas salvestatud heli- ja tekstikatketel, on „Seisundis ja disainis" täita kandev roll, sest need ei ole ainult asjad, vaid ühtlasi ka asitõendid.

AISTING JA TÄHENDUS

Pidamata vajalikuks kogu aeg ringi liikuda või liigutada, selleks et lavaruumi täita, katsetab Saks uues töös julgemalt pauside, eemaloleku ja mitteliikumisega. Sel hetkel, kui inimkeha tagaplaanile astub, asetuvad punktvalguse mahedasse sõõri materjal ning esemed. Objektidel, teiste hulgas salvestatud heli- ja tekstikatketel, on „Seisundis ja disainis" täita kandev roll, sest need ei ole ainult asjad, vaid ühtlasi ka asitõendid. Saksa rituaalne kombetoiming, mille käigus neid asitõendeid ettevaatlikult esitatakse, aitab teatud määral pääseda ligemale kontekstist välja võetud esemete seisukorrale, tähendussuhetele ja (aja)loole. Ja selle kaudu toimunut mõista. Saks neeldub aeglaselt oma meelesüsteemide töösse, aistingute meelevalda, kus eri mõjutegurid kutsuvad esile eri reaktsioone. Nahkse viinamarja katkihammustamisest vallandub maitseelamus. Õhku keerdunud tolmupilvest tekib ninasõõrmeid kõditav kihelus. Äkilisest kokkupõrkest põrandaga läbib keha valujutt. Esmajärgulise

Foto: Jana Solom

tähtsusega on aisting, alles seejärel tähendus. Salapärasuse loor laskub sellele fragmenteeritud, sulgunud, sissepoole pööratud, maagilisele, kordumatule ja moondunud (sise)maailmale, milles lavastuse lynchilik alge kohtub kafkaliku protsessiga.

ISIKLIK KOHTURUUM

Oktoobris oli võimalik näha ja kuulda veel teistki juriidilisest süsteemist ja keelest kõnelevat teost. V Artishoki Biennaalil üles astunud kunstniku **Flo Kasearu** *performance*'is „Privaatsuse sooviavalduse ilmestamine" lugesid Pärnu Naiste Tugikeskuse liikmed teatris NO99 avalikult ette oma kohtudokumente. Kasearu *performance*'is on lähisuhtevägivalla ohvrite tunnistused krüpteeritud juriidilisse salakeelde, mis kõrvaldab kohtumenetlusest inimese enesetaju. Saksa lavastus vaatab aga ridade vahele, otse enesetaju keskmesse. Ta näeb igas inimeses isetoimivat kohtusüsteemi. Tegu ei ole ainult riikliku institutsiooniga, mis käitumist kuidagi väljastpoolt reguleerib, vaid diskursiivse sisejõuga, mis inimeses endas elab ja hingab.

Kasearu ja Saks, kes lähenevad ühele teemaringile küll eri nurkade alt ja puudutavad ühiskonna eri kitsaskohti, panevad vaataja muu hulgas ka endale otsa vaatama. Poliitiliselt ebaselgetel aegadel nagu praegu on Saks loonud aktuaalse kujundi, mis tuletab meelde, et ainuüksi üksikisikutasandil peame iga päev omaenese kohturuumi astuma, iseenda üle otsuseid langetama ja tehtud otsuste eest ka vastutust kandma.

viru keskus

JÕULUVIIRUS

Kosutavalt kaunis. Nakatavalt ilus. Tervendavalt rikkalik.
Mõistagi Viru Keskuses.

Viru Keskus · Viru väljak 4 · 10111 Tallinn · virukeskus.com